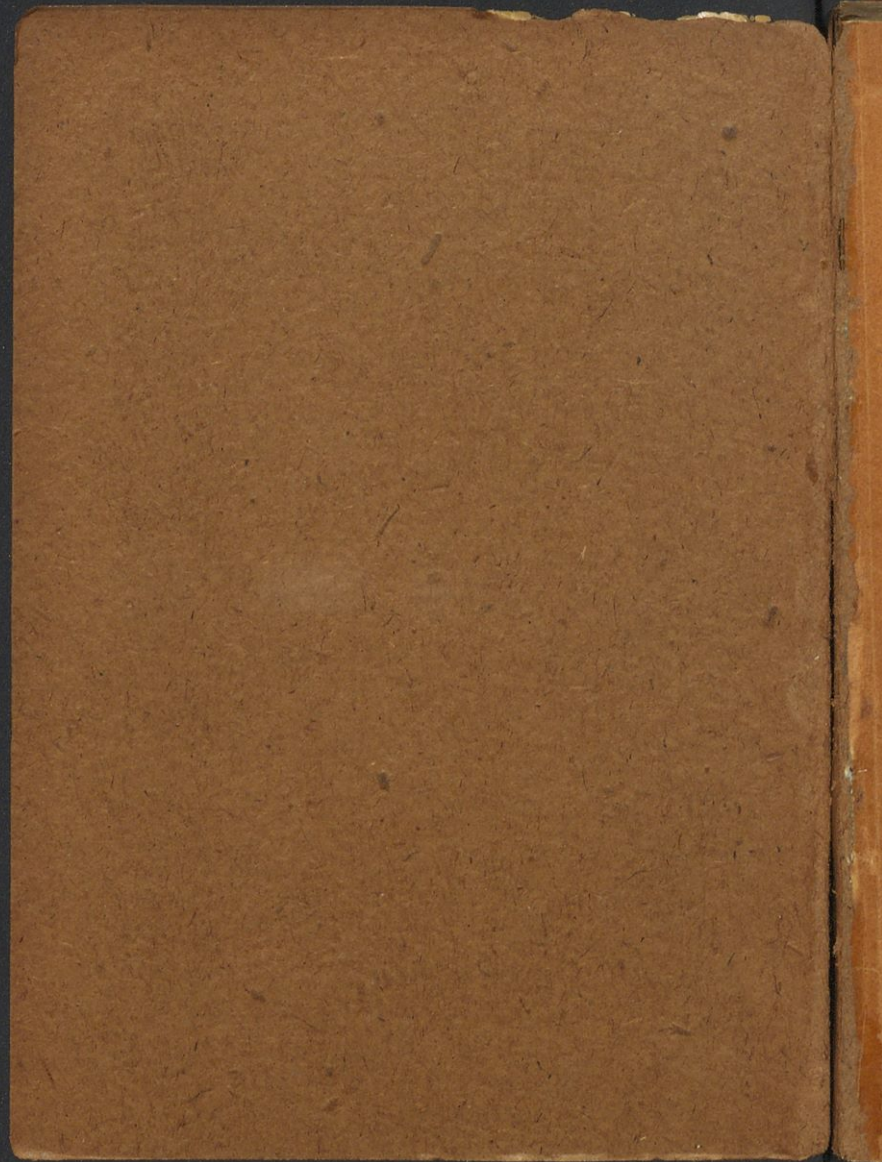
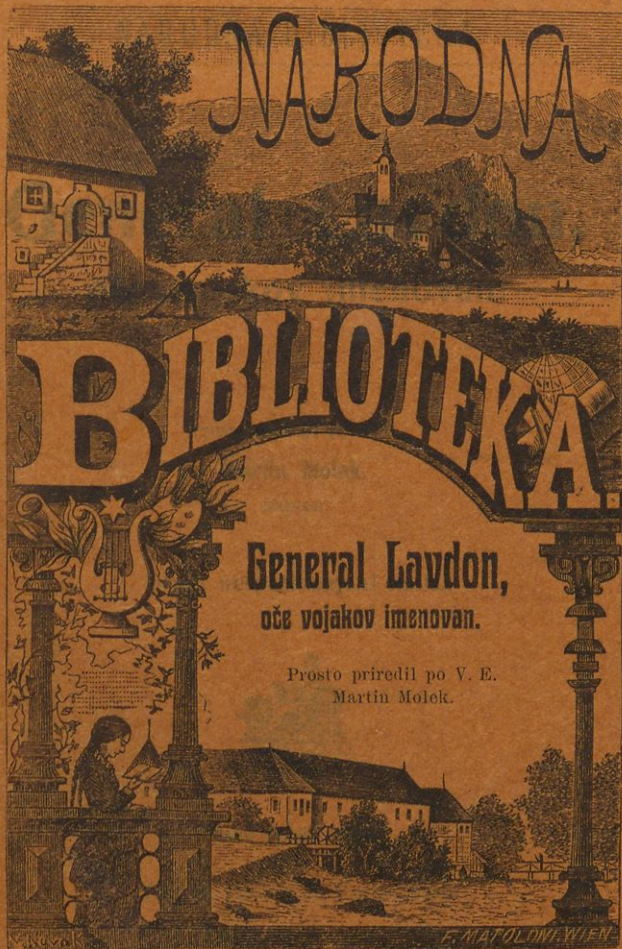

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

48898

12-25.

Tiskal in založil J. Krajec nasl. v Novem mestu.

NARODNA BIBLIOTEKA.

General Lavdon,

oče vojakov imenovan.

Prosto priredil po V. E.

Martin Molek,
kaplan.

Drugi nespremenjeni natis.

Novo mesto 1908.

Tisk in založba J. Krajec nasl.

48898

F2C 1820/
M = 39520 1820 / 1952
ID < 57 908736

I.

Lavdonovo rojstvo, njegova izgoja in mladostna leta kakor tudi njegova vojniška osoda. (L. 1716 do 1756).

Naše slovensko ljudstvo rado čita znamenite in podučne reči; posebno rado čita znamenite dogodbe svojega národa, koliko je trpel v vojski z raznimi sovražniki, posebno še v vojski z ljutim Turkom. Slovenski vojak kaj rad pripoveduje, kako se mu je godilo v vojaškem stanu, koliko pretrpel v vojski in kdo je bil njegov viši poveljnik. (Radeckija ne bodo nikdar pozabili!)

Zatoraj sem se namenil svojemu národu popisati življenje in dela znamenitega moža — generala Lavdona.

Neka posebna osoda — kaj osoda! Božja previdnost je hotela, da sta bila tujca dva največa vojskovodja, kar jih je imela Avstrija v osemnajstem stoletji, pozneje pa sta stopila v avstrijsko službo, ker ju domači vladarji niso

marali. Ta dva moža sta Avstrijo rešila grozne nesreče; da, celo krvava šiba sta bila nekdanjima svojima vladarjema kakor za plačilo in povračilo, ker sta bila od nju sramotno odpodena!

Ta dva velika moža in rešitelja naše ljube Avstrije sta bila pogumna in srečna vojskovodja princ Evgen in general Lavdon. Ime teh dveh mož se bo svetilo v zgodovini avstrijski do konca človeštva kot zgodovinskega naroda na zemlji!

Rojen je bil Gideon Ernest Lavdon v ruski pokrajini, v Liflandiji, na družinskem posestvu Tocenu 10. vinotoka leta 1716.

Oče njegov bil je kraljevi švedski oberst-lajtenant, mati pa rojena Bornemund. Oče Lavdonov bil je prav pobožen možak, ki je lepo skrbel, da se je mladi Lavdon učil krščanskega nauka in dolžnosti, ki nam jih vera naklada. Ravno tako učil ga je tudi strahu božjega in pobožnega življenja. Tudi njegova skrbna mati bila je polna lepih lastnosti, ki jih je vsajala tudi dobremu sinčku v srce.

Lavdon je bil žive krvi. Oče in mati sta njegovo ognjevito srce krotila ter mu pripomogla sè svojo modrostjo, da je postal Lavdon mirnega značaja. V poznejših letih se je ve-

seljem spominjal te dobre in modre odgoje. Glejte, kako potrebno je vže v malem otroku krotiti prenašlo narav.

Lavdonovi so bili iz stare, pa žlahne škotske rodovine, iz grofije Êr (Aire). Od te korenine šel je bil en odrastek v 14. stoletji v Liflandijo. En stric po materni strani (ujec) bil je oberst telesne straže v švedski službi.

Lavdon ni hodil v šolo ter vzrastel brez šolskega poduka; toda, česar od šole ni dobil, nadomestila je njegova duševna zmožnost in nadarjenost doma. Da se redno šolal ni, je milo obžaloval pri več prilikah.

Vže v prvi mladosti čutil je v sebi poklic za vojaški stan. Zanj pripravljaj ga je njegov skrbni oče, pa tudi sam nabiral si iz knjig potrebne vojaške vede. Z veseljem in z neko posebno neumornostjo prebiral je knjige, pisane za vojaške gojence. Najljubše mu je bilo učiti se zgodovine, zemljopisja in geometrije. Kot šestnajstletni mladeneč stopil je v vojaški stan kot kadet, se vé, opravljaj pa službo vojaka prostaka v peškem polku Skapkovškem, ki se je zval tudi polk Pleškov.

Njegovi stotniji (kompaniji) zapovedoval je stotnik Ulrih Saken; oberst njegov bil je Kajzerling, major pa Frajden Trotenski. Ker je Lavdonov oče preživiti moral več otrok, sinu doklade ni mogel dajati, zaradi tega popajdašil se je mladi Lavdon z drugimi prostaki ter jedel ž njimi iz iste sklede. Nekemu drugemu plemenitniku, Šilingu, se je ravno taka godila, zatoraj sta si bila ta dva mlada pa revna plemenitaža v resnici srčna prijatelja in sta si po bratovsko pomagala.

Leto 1733. S tem letom stopil je Lavdon v javno vojaško življenje. On in Šiling bojevala sta se na Poljskem, kamur ju je bila poklicala njuna cesarica Ana, da se je mir ohranil, kajti nemir je bil nastal zarad dvojne izvolitve za kralja med Friderikom Avgustom Saksonskim in njegovim nasprotnikom Stanislajem Leščinskim. Leščinski potegnil jo je bil v Dancig, ktereга so Rusi oblegali.

Kadet Lavdon bil je tukaj prvikrat v ognji in se je lepo odlikoval. Šiling in Lavdon spala sta skupaj na slami ter se odevala le z enim vojaškim plajšem. Ker je bil Lavdon slabega telesa, se bojnega življenja ni mogel precej pri-

vaditi; prav nevarno je bil zbolel in le s težko okreval.

Leto 1735. Tega leta je šel Lavdon na vojsko s pomožnimi četami, ki jih je bila Rusija Nemški na pomoč poslala zoper Francoze. Ker je bil pa mir vže prihodnje leto sklenjen, podal se je njegov polk zopet na Poljsko.

Od 1737. do 1739. leta. Leta 1739. vnela se je vojska med Rusom in Turkom; tega boja udeležil se je Lavdon vže kot podčastnik. Ko so Rusi skoz Ukrajino šli, opravljal je Lavdon službo merjevca, kajti z vrvjo so si ruski vojaki pot dan za dnevom sproti merili, ker do zdaj postaje po tistih pustinjah še niso bile določene. Turek, kakor vselej in povsod, požigal je tudi tukaj vasi in sela nazaj se pomikajoč. Rusi trpeli so veliko pomanjkanje in morali požirati obilni prah; Lavdon je poznej večkrat tožil, da se mu prsi sušijo vsled onega težavnega pota.

Pod poveljništvom glasovitega ruskega vojskovodje Miniha oblegal je Lavdon tudi Očakov, katerega so si bili Rusi tudi osvojili. Pri tej priliki postal je Lavdon vže lajtenant l. 1738; in prihodnjega leta 1739. bil je tudi v bitki pri Stavčanah in pri Kozimu; zdaj dosegel je Lav-

don čast nadlajtnanta. Po storjenem miru se je bil odpovedal vojaški službi ter se podal k svojemu očetu. To je storil zaradi zavidnosti nekaterih viših, ki so mu stavili neopravičene zapreke in vrli Lavdon se vsled tega ni mogel više povzdigniti.

Toda, mirovati mu ne da, toraj sklene stopiti v angleško službo, ki so ravno zaradi varnosti svojih naselbin v vshodnji Indiji en oddelek vojakov tje poslat mislili. Preden je tudi Lavdon tje odriniti imel, obiskal je prej še svojega strica v Štokholmu.

V Rigi je Lavdon stopil na brodovje, a silni vihar zanesel ga je na otok Bornholm. Na tem nevarnem popotovanju po vodi obolel je bil za morsko boleznijo. Vsled tega ni šel v Indijo, ampak povrnil se je k stricu, ki ga nagovarja, naj stopi v švedsko vojno. Lavdon strica ne posluša, še sprl se je bil ž njim in šel stanovat k nekemu kavarnarju, ki je Lavdonovo bolezen s črno kavo ozdravil.

Leto 1742. Tega leta je šel Lavdon v Rigo nazaj, pa zopet obolel za nesrečno morsko boleznijo. Lahko se je prepričal, da za vožnjo po morji ni.

Potem obiskal je zadnjikrat svoj rojstni kraj Tocen in po kratkem pomudku doma odrinil jo je z malim zneskom (imel je le 30 zlatov) naravnost v Berolin. Prosil je Friderika II. za kako vojaško službo. Kralj mu odgovori, da mora v Berolinu toliko časa čakati, da se zanj kaka služba izprazni.

Čaka in čaka pol leta; med tem pošli so mu denarci. Da bi se preživel, prepisoval je neke listine in večkrat Friderika prosil, naj mu vže vendar kako službo podeli; ali pustil je Lavdona le še čakati in čakati. To je bilo za Lavdona mučivno, sploh Friderik zanj ni maral, kar je bil spoznati dal mestnemu zapovedniku Berolinskemu z besedami: „Lavdona ne morem trpeti, ker ima tako hude, črne obrvi in ker je tako suhega života.“

Lavdon se naveliča čakati ter se pogovori z mestnim oskrbnikom, da hoče še enkrat in zadnjikrat kralja prositi za kako primerno službo. Lavdon gre k Frideriku ter mu reče, da ne more več čakati, ker bi se sicer še zadolžiti moral, ker ne dobi nobene službe; vendar še kralja prosi, naj mu izroči poveljništvo kakega konjiškega oddelka. „No,“ odgovori Friderik,

„bi hotel vsakemu tujemu častniku precej oddelek konjice izročiti, moral bi jih dosti imeti!“ Lavdon se priporoči in odide dobro vedoč, da od Friderika ničesa pričakovati nima.

Da se je to zgodilo, gotovo je Božja previdnost tako hotla, ker ga je za Avstrijo namenila.

Vse mu je nagajalo: morska bolezen ga je dvakrat nadlegovala in prav hudo; na Angležkem službe ni dobil, za švedsko sam maral ni; tudi pri Frideriku nič opravil ne. Ta pač vedel ni, kak značaj je Lavdon; po telesu sicer slaboten, močan in pogumen pa po duhu. Šel je spred Friderika mož poln vojaškega duha in posebnih zmožnost.

Previdnost božja prihranila ga je Avstriji, ker je takega junaka potrebovala zoper svoje ljute in grozne nasprotnike. On je bil Frideriku v Berolinu in sultanu v Carigradu krvava šiba, Avstriji pa močna bramba, cesarici Mariji Tereziji pa in cesarju Jožefu zvest služabnik.

Lavdon, da si brez službe v Berolinu, učil se je vendar spoznavati nemške vojaške naprave, kolikor mu je mogoče bilo, opazoval je vse z bistrim očesom. Le malo pred odhodom z Berolina učil se je spoznavati tudi ogerska posla-

nika v Berolinu: grofa Filipa Urzinija in Rozenberga, ki sta Lavdona napotila na Dunaj in mu še dala priporočilna pisma do Dunajskega cesarskega dvora.

Leto 1743. „Dobra beseda dobro mesto najde,“ pravi pregovor. Tudi priporočilna pisma, ki jih je Lavdon na Dunaj seboj prinesel, pripomogla so, da je Marija Terezija sama hotla Lavdona videti in ž njim govoriti. Lavdonu so rekli, da naj gre k slavni cesarici v Šenbrun, da bode zaslišan.

O določeni uri bil je Lavdon že v prvi sobi ter čaka trenutka, kdaj ga pokličejo pred cesarico. Njemu neznan gospod noter stopi.

Gospod vpraša: „S kom imam čast govoriti?“

Lavdon odgovori: „Gideon Lavdon sem; poprej nadčastnik v ruski službi.“

G.: „Zakaj pa zdaj več niste?“

L.: „Odpovedal sem se v mirnih časih.“

G.: „Oprostite, ako po vzroku prašam, zakaj več niste.“

L.: „Zarad prestanega, nespodobnega ravnanja z menoj nisem.“

G.: „Vas so tedaj trdo imeli?“

L.: „Da in ne; prezirali so me; zapreke mi stavili; moj nasprotnik je bil moj viši.“

G.: „Sè katero službo ste stopili k polku?“

L.: „Kot kadet.“

G.: „Ste bili v več vojskah?“

L.: „Leta 1732. stopil sem kot kadet k polku Skapkovškemu, ki se je zval tudi polk Pleškov. Stotnik moj je bil Urh Zaken, major Frajden Tretenski, oberst pa Kajzerling. Bojeval sem se v vojski, katero je imela ruska cesarica Ana na Poljskem leta 1734. in 1735.“

G.: „No, kakor se vidi, bili ste leta štiri in tridesetega tudi pri Dancigu?“

L.: „Da bil sem navzoč, ko smo to mesto oblegali in ga vzeli. Tudi pri pomožnih četah sem bil, ki jih je bila cesarica nemškemu kraljestvu zoper Francoze na pomoč poslala leta 1735.; ob reki Reni smo se bili. Ravno v tem polku vdeležil sem se bil tudi vojske sè Turki leta 1736. in 1739.“

G.: „Mislim, da ste poznali znamenitega Miniha?“

L.: „Da, gospod, vélikega Miniha poznam! Ta je bil moj poveljnik in vzor pravega vojaka poveljnika. Ž njim sem bil, ko smo trdnjavo

Očakov vzeli leta 1738. Bojeval sem se tudi pri trdnjavi Stabulšanoh in Kozimu in ko smo vzeli mesto Jasi v Moldavi.“

G.: „In ste bili vedno kadet?“

L.: „Ne, v omenjenih vojskah prospel sem se od prostaka do časti nadčastnika.“

G.: „Pa po zasluženji!“

L.: „Oprostite, storil sem le svojo dolžnost.“

G.: „Kaj ste pa potem počeli?“

L.: „Po storjenem miru l. 1739. s Turčijo šel sem od polka iz omenjenih vzrokov v Petrograd; tukaj mudil sem se dolgo časa, svojega namena pa ne dosegel; še zaslišali me niso, nikar še poplačali po zasluženji!“

Lavdon je tudi omenil, da je v Berolinu službe iskal, pa Friderik ga je še sramotno odpravil od sebe.

G.: „Vam ne zamerim, da ste proč šli; kako pa, ste se poprej dolgo časa v Berolinu mudili?“

L.: „Več mesecev.“

G.: „Kaj ste pa delali ta čas? s čem ste se pečali?“

L.: „Pisal sem pri nekem prijatelji; to je bil ves moj zaslužek.“

G.: „In potem, ko niste bili pri kralji uslišani?“

L.: „Šel sem na Avstrijansko.“

G.: „Bi morda radi, da Vas Nje Veličanstvo, cesarica zasliši?“

L.: „To bi bila za me velika sreča! Prosil bi cesarico za kako meni primerno službo.“

G.: „Morda za službo stotnika?“

L.: „To bi bilo pač nemogoče!“

G.: „Po čemu nemogoče! le pogumno in neustrašeno za to prosite! Izvolite si pa tudi polk, pri katerem služiti hočete.“ —

Dragi čitatelj, kaj misliš, kdo je bil ta gospod, ki se je z Lavdonom tako prijazno razgovarjal? Cesar Franc I., soprug cesarice Marije Terezije, je bil.

Ta do zdaj Lavdonu neznani gospod se poslovi in gre k cesarici v zaslišalno sobo, da bi Lavdonov vstop naznanil. Tudi Lavdon se je temu gospodu spoštljivo priklonil. Zdaj sam pri sebi premišljuje: Ta gospod mora kaj posebnega biti na cesarskem dvoru; mora posebno spoštovan biti pri cesarici, da se je upal z menoj take reči tako zaupljivo pogovarjati se!

Lavdon ni mogel dolgo tako premišljevati, ker so ga kmalo na zaslišanje poklicali. Kako se začudi, ko tega gospoda sedeti vidi ob cesaričini strani!

Marija Terezija obljubi Lavdonu službo stotnika, posebno še zato, ker je njen soprug, cesar Franc, zanj prosil. Reklo se mu je, naj se le drugo jutro zaradi službe oglasi pri kabinetnem tajniku baronu Pihlerju. Kdo popiše, kaj vse godilo se je v Lavdonovem srcu! Kako nepričakovano veselje zanj zaradi prijaznosti in milosrčnosti, katero je Lavdon doživel na Dunaji na cesarskem dvoru! —

Tisti večer šel je Lavdon v gledališče, in koga najde notri? Tistega zloglasnega pristrankarja Frana Trenka; spoznala sta se bila poprej že na Ruskem. Trenk pokliče Lavdona k sebi v ložo in ga poprašuje po enem in drugem; ko Lavdonov namen zve, pravi mu, da ste dve službi v njegovem prostovoljnem koru prazni: ena stotnija je v Zgornji Pfalci druga pa na Bavarskem; ne bi li hotel katero si izvoliti? Ako bi ga bila volja k oddelku na Bavarsko iti, lahko to že drugi dan stori in tje gori odrine s polkovim preskrbiteljem. Lavdon

pritrdi, da hoče na Bavarsko iti; zatoraj je še zvečer svoje reči pripravil za odhod in ker več časa imel ni osebno se oglasiti pri tajniku Pihlerji, storil je to pismo ter ga prosi, naj blagovoli njegov odhod na Bavasko naznaniti Nje Veličanstvu, cesarici Mariji Tereziji.

Bilo je leta 1744. v spomladi meseca malega travna, ko je Lavdon v avstrijsko službo stopil. Kolika sreča za vse cesarstvo, da je Božja previdnost tega moža za Avstrijo prihranila! Kaj bil je Lavdon cesarski hiši, kaj storil za blagor Avstrije, slišali bomo v tej razpravi; se ve le v poglavitnih potezah.

Lavdon bil je na Bavarskem in z lastnim očesom videl grozovitosti, ki jih je počenjal ta prostovoljni oddelek. Rad bi bil to četo v redu ohranil in v brzdi imel, pa je ni mogel pri najboljši volji ne. Čast pa mu gre, da se on prav nič vdeležil ni izgredov tega oddelka. Njegovo ime je čisto ostalo; kar so prostovoljci hudega počenjali, ne sme se njemu v zlo prištevati. Viši ni vselej odgovoren za dejanja podložnih, ako ga poslušati nočejo in ubogati ne. In razdivjane druhal, kdo jih bo vkrotil?! —

Meseca rožnika bil je Trenkov oddelek proti Renu k vojni princa Karola Lotrinjškega poklican ter bil večkrat v ognji. Tukaj zadela je našega Lavdona nesreča!

Ko so 23. vel. srpana pri Rešvangenu čez reko Ren šli, zadela ga je sovražna krogla; na to bil je še zajet in vjet. Krogla zadela ga je bila v zgornje desne prsi in skoz život pri plečih ven predrila. Krogla zadela je tudi gumbo pri suknji in jo v život porinila. Lavdon zgrudi se na tla in prenesti ga morajo v bližnjo vas. Zdravil ga je nek francozki ranocelnik. Bronasto gumbo so sicer spravili iz života, rano pa odprto pustili, da se je ložje ognojila in očistila; in da bi se ne zacelila pred časom, potegnili so skoz život svilnato nit.

Čez nekaj dni pridrvili so se zopet „pandurji“ v vas in se je polastili. Zdaj stopi gospodar, pri katerem je Lavdon bolan ležal, ves preplašen k bolnikovi postelji in bolnika prosi, naj ne bi vojaki oplenili gospodarja. Lavdon da si prinesti gospodarjev denar in ga skrije pod zglavno blazinico. Zdaj zapove, da naj bližnji „pandurji“ noter pridejo; Lavdon jih prosi, naj dobremu možu, ki tako očetovsko zanj skrbi, prizanesejo.

Ranocelnik, vjetnik Avstrijancev, toliko časa pri Lavdonu ostane, da je bolnik popolnoma okreval. Kako hvaležen mu je bil Lavdon za toliko skrb in vspešno ozdravljenje! Kdo bi mislil, da se bosta še kedaj videla! — in zopet sta skupaj prišla v sedemletni vojski. Takrat je bil ta usmiljeni samarijan že štabni ranocelnik v francozki vojni na Saksonskem. Prav prijateljsko sta se pozdravila in si z veseljem še dalje prijateljstvo prisegla.

Lavdon bojeval se je še v več bitkah in vedno vspešno; bojna sreča bila mu je mila! Le z nesrečnim, ljutim, grabežljivim in ošabnim Trenkom se je bil sprl. Vsled tega prosil je odpusta ter se podal na Dunaj, da bi kako drugo službo dobil.

Napačna je misel, češ, Lavdon je provzročil Trenkov padec. Ne tako; Trenk sam si je jamo kopal in vanjo padel. Trenk je bil zatožen, kriv spoznan in obsojen v zapor na Špilbergu. Trenk dobrega sveta ni poslušal, Lavdona še celo na dvoboj klical; do tega ni prišlo, ker je bil Trenk med tem časom vže priprt zaradi grozovitih tirjatev in družih nepoštenih činov.

Marsiktero krivdo bi bil Trenk rad na Lavdona zvalil, pa ni šlo, kajti Lavdon imel je še

vsa povelja Trenkova na tablici zapisana — zadosti važen dokaz! Ta tablica je Lavdona rešila, Trenka pa pogubila. Lavdon jo je ves čas življenja kot drag spomenik hranil.

Lavdonu se je, ker nobene službe imel ni, prav slabo godilo; moral je, hočeš nočeš, zadolžiti se.

Naš stotnik (Lavdon) stanoval je v predmestji pri meščanu Grubarju; stanovanje bilo je prav borno, toda, ker boljšega imel ni, bil je z njim zadovoljen. Dobri gospodar mu je še marsikaj družega dobrega storil.

Kupica vina na vrtu Alzerjevega predmestja je bilo njegovo edino razvedrilo. Prav težilo ga je, ker si zarad pomanjkanja nobene podučne knjige omisliti ni mogel. — Za delavnega in marljivega človeka je res huda kazen brez dela biti.

Zdaj je bila preiskava končana; Trenk obsojen, Lavdon oproščen. Kaj rad bi bil kako novo službo dobil; zanj je tudi na cesarskem dvoru večkrat prosil; še tako silno, da je bil med nadležne prosilce vpisan!

Kar je še imel, vse je šlo; sila pa vedno hujša prihajala, že so ga napadale obupne misli! Ali, Lavdonova potrpežljivost in vstrajna volja vedeli ste si tudi v teh žalostnih okoliščinah

pomagati. — Pač dobro je za človeka, ako se premagovati zna; blagor človeku, ako se je navadil jarm nositi že od mladosti; kadar nadnj prihrumé nesrečne ure, pač lahko reče: „Nič se ne vstrašim; v takem sem že večkrat bil, vse je šlo, vse je minulo! — Ker je tudi na Avstrijskem take hude nasprotnike našel, kakor je bil omenjeni Trenk, že je mislil Dunaj zapustiti in drugam iti. Glejte, tako tudi dobremu človeku vedne opovire ves pogum vzamejo in ga po svetu silijo, ker vidi, da tu ali tam svojega namena doseči ne more. Taka osoda je že marsikterega preganjala; ali blagor človeku, ki še o pravi uri zvestega prijatelja najde.

Kako velika škoda bi bila za Avstrijo, ko bi ji bil Lavdon, slavni Lavdon, hrbet obrnil! In to bi se bilo gotovo zgodilo, ko bi dvorni igralec Salvijati Lavdona pregovoril ne bil, naj z Dunaja ne hodi! Ta vrli prijatelj dobil je na cesarskem dvoru za Lavdona službo stotnika pri Likanskem polku.

Salvijati je bil Lavdonov rešitelj, in pravi angelj varuh; še denarja mu je posodil (100 zlatov) za pot in drugo vojaško opravo. Pač dosti vzroka, da sta se srčno ljubila.

Leto 1748. Tega leta se je Lavdon oženil. Salvijati in soproga njegova sta bila dobra hišna prijatelja udove Hagenove, ki je sè svojima hčerkama na svojem posestvu v Besingu živela. Ta znanost Salvijatova s Hagenovimi je storila, da se je še Lavdon s to hišo seznanil. Z veseljem so ga sprejemali in kmalo pridobil si je zaupanje te družine. Z maternim privoljenjem oženil se je z mladoletno Klaro; priženil je tudi kakih tisuč goldinarjev. Lavdon je dobil dobro in pohlevno tovaršico in skrbno gospodinjo; živela sta v lepi slogi in prav srečno in zadovoljno.

Lavdon je na granici preživel deset let; večidel v Bimiku pri svojem oddelku. Tu prebiral je dobre in koristne knjige. Nekega dne je bil dobil lep, velik zemljevid ter ga razgrnil po tleh. Da bi kraje, vasi, mesta in vode prav natanko pregledati mogel, vleže se pred zemljevid na trebuh in glavo podpre si z rokama. Žena tega ne more trpeti, da bi na trebuhu ležeč v zemljevid gledal, zatoraj mu pravi: „Lej ga no! ne leži vedno na zemljevidih!“ Lavdon sluteč, kaj vse še postati utegne, odgovori ji pomenljive besede: „Draga moja!“ pusti me; kadar bom feldmaršal, bom vse to potreboval!

Ko je bil v Ahenu mir storjen, sklenila je Marija Terezija, da se granica razdeli v polkovne okraje z rednimi vedno za boj pripravljenimi pešci. Vsled tega najvišega povelja nastale so doli rabuke, upori, ki so se vedno bolj množili; dà, celo nekteri častniki padli so kot žrtve teh uporov. Pred upornimi kolovodji bežali so tisti, ki bi bili morali najbolj in najpoprej za mir skrbeti in upor zadušiti; le Lavdon ostane neustrašljiv. Krog sebe zbere vse podčastnike polkove in z njimi napade upornike. Po 24 urnem neprestanem bojevanji jih še le vkroti; med tem ni jedel ne pil. Na to pričela se je vojaška sodba; sedem glavnih rogoviležev so obesili; skaljena mir in red povrnila sta se zopet nazaj.

Njegovo bistro oko gledalo je na vse okoliščine in potrebe. Dal je celo z novega gojzd zasaditi, ki se še zdaj „Lavdonov gojzd“ imenuje. Tu doli živel je prav skromno in pogrešal v še ne kultivirani Hrvaški pravega meščanskega življenja.

Kakor se rado med ljudmi po svetu zgodi, tako je bilo tudi tukaj doli. S svojimi talenti in s svojo odločnostjo prekosil je bil marsikaterega vojaškega višega in si s tem sovražnike na glavo nakopal, kakor: generala Petacija, svojega

obersta in najstarejšega majorja Fela. Delali so nato, posebno general Petaci, da bi Lavdona iz polka (regimenta) spravili; enako delali so še z nekterimi drugimi častniki. Ti zatiranci sklepejo Lavdona prositi, naj vso to reč na Dunaji na pravem mestu natanko razodene. Lavdon je šel na Dunaj, ali prijatelji njegovi ga pregorijo, naj tožbo opusti; Lavdon jih uboga; kajti zatirani njegovi prijatelji bi ne bili šli radi za priče na Dunaj.

Tu na Dunaji se je pogostokrat pogovarjal z Jezuitom Riberjem o verskih rečeh; vsled teh razgovorov se je še bolj prepričal o edino-pravi katoliški cerkvi in se kmalo povrnil v njeno naročje.

Leta 1749. postal je major in leta 1753. drugi oberstlajtenant.

Leta 1756. pričela se je sedemletna vojska, katero je prouzročil pruski kralj Friderik Veliki. Ta vojska je v zgodovini velikega pomena. Vse te znamenite vojske v tej razpravi ne moremo popisati; povedalo se bo le toliko, kar Lavdonova dela zadeva. — Tudi od njegovega polka je šel en bataljon pod oberstom Felom na Češko zoper Pruse.

Lavdon bi bil imel na Hrvaškem ostati; toda želja po bojni slavi žene ga proti Prusom za dovoljenje prosi generala Petacija. Petaci tega ne dovoli, ampak pravi, da granico vrediti zamore le Lavdon, drugi nobeden ne; toraj naj tu doli ostane. Lavdon prosi ga še v drugo, da bi smel na Češko iti, pa kaj mu Petaci odgovori? Da Lavdon ni za to; tudi denarja nima, pripraviti se za vojsko; še celo iz listine odbranih častnikov za Prusko vojsko ga izbriše!

Lavdon še ne miruje; na svojo roko in lastno odgovornost gre na Dunaj pravice iskat. Oberst njegov popiše Lavdona kot nemirnega, neubogljivega in sitnega človeka. — Tako prezira se mož, kateremu drugi kos niso bili zastran nadarjenosti in zmožnosti. Vse bilo je že na tem, da bi se bil moral Lavdon z dolgim nosom nazaj povrniti, kar nepreviden slučaj vse drugače obrne.

Elija Hohšteten, Lavdonov zvest prijatelj že iz Petrograda sem, ki je bil Lavdona od tam na Avstrijsko napotil, stopil je bil tudi sam v avstrijsko službo in bil v dvorni državni pisarni nastavljen. Ta ga je ministru Kaunicu priporočil, ki je ravno pripravne in spretne može iskal, katerim bi izročiti zamogel poveljništvo lahkkih čet.

Lavdonu se je ukazalo z drugim bataljonom svojega polka iti za onim, ki je bil že odšel. Ko ga iščejo, hoteč mu to naznaniti, kje ga najdejo? Pri nekem krojači v ogrski ulici.

Svoj denar je bil tudi že potrošil po poti na Dunaj in z Dunaja nazaj in bil je v veliki denarni zadregi. Ko v Ljubljano pride, naznani to nadlogo menjalcu Vajtenhilerju; ta mu dá brez dolžnega pisma ali kake druge zastave tisuč goldinarjev.

Lavdon je bil že sit nagajanja svojega obersta, toraj obrne se do Levenvolda. Ta ga priporoči zapovedajočemu feldmaršalu Brovnu, ki je bil zoper Pruse poslan in izroči Lavdonu samostojen oddelek lahkih čet (pešcev). Vojaki njegovi imeli so slabe puške, zatoraj ga pošljejo na Dunaj po boljše. V tej zadevi obrniti se je moral na podpredsednika višega vojnega sveta feldmaršallajtenanta Najperga. Ta je Lavdona prav mrzlo sprejel, celo surovo mu dejal: „Vas nihče na vojsko klical ni; tudi brez vas vojskovati se moremo zoper Pruse!“

Tako govoriti mogel je le kak Najperg, vojskovodja brez glave. Ta mož je Avstriji velike neprilичnosti provzročil; on bi pač nobene bitke zoper Friderika dobil ne bil!

Lavdon vso to reč svojemu prijatelju Hohštetenu razloži, ta pa Kaunicu, zaštitniku Lavdonovemu. Poznej sta bila Kaunic in Lavdon velika prijatelja. — Kaunic naznani cesarici neopravičeno postopanje Najpergovo zoper Lavdona. Lavdon podal se je na više povelje k svoji četi. Zdaj v mali vojski pričela se je lepa vrsta slavnih Lavdonovih činov; to je bila zanj prava šola za hujša in težavnejša dela, ki so ga čakala.

Lavdon poprej sramotno iz Pruskega spoden, postal je Friderika Velikega najhujši nasprotnik, česar se bomo kmalo prepričali.

II.

Lavdonova junaška dela v mali pruski vojski. (1756-1758.)

Leta 1756. dné 29. kimovca dospel je Lavdon v tabor pri Budinu na Češkem. Brovn mu precej ukaže zasesti vinograde med Lobožicami in Sulovicami, kajti do sem raztegala se je avstrijska vojna. Tukaj prišlo je 1. vinotoka do krvave bitke, v kateri so Avstrijanci premagani bili in Brovn ni mogel na levem bregu Labe pri Pirni

obkoljenih Saksoncev rešiti. Poveljnik Brovn poskušal je potem svojo srečo na desnem obrežji in je res prodril do Lihtenhajna.

Dva dni je Brovn čakal kakega poročila o Saksoncih in ni ga dočakal; zarad lastne varnosti umaknil se je nazaj. Komaj prišedši v Kamince zve, da je kralj Friderik pri Dečinu most narediti dal. Da bi se o resničnosti tega prepričal, pošlje tje Lavdona sè 500 Hrvati in nekaterimi huzarji. Lavdona spremljevali so Brovnov sin in več častnikov. To spremstvo bilo je za Lavdona častno; iz tega je lahko spoznal, kako ga spoštuje in čisla njegov general Brovn. Tega zaupanja je bil Lavdon tudi vreden, kar je bil v kratkem dejansko pokazal. Zgrabil je bil Dečin (Tečen), posekal dve kardeli huzarjev, vplenil sto konj in veliko vojne robe (materijala.) Potem zasedel je Lavdon Gabelovo pod zapovedništvom generala Lacija.

Zima se je bližala, Brovn razpošlje vojne čete v zimska stanovališa; Lavdon pa se podal je v Grotau.

Toda mož, kakor vemo, si ne dá miru; duh njegov ni mogel počivati. Taka želja vedno kaj važnega počenjati in slavna dela doprinašati,

razodeva moža polnega neumornosti in delavnosti. Lavdon je bil tak mož. V mirnih časih pripravljaj se je z uma svitlim mečem za prihodnosti burno, vojno življenje. V mirnih časih izdelaval je načrte za vojsko in si jih globoko v spomin vtisnil. Mož podoben je bil dobremu, modremu in previdnemu gospodarju, ki si o zimskem času orodje pripravlja za poletni čas, da more v silnem delu kaj v roke vzeti.

Tovariši njegovi hodili so po veselicah, Lavdon pa je delal, delal doma. Rad prebiral je zamotane vojskine slučaje, posebno učil se kraje in njihove posebnosti spoznavati.

Pride zopet čas za boj; on sklene udariti na sovražnika v okolici med Svitavo in Orlico. To svojo misel razodene Laciju; ta ga še bolj vnema za to početje in mu še pomoč obljubi. Po noči zadnjega grudna napravi se na pot s šest stotnijami (kompanijami) graničarjev in z dve sto huzarji. V štirih oddelkih pregazili so sneg in z neizrekljivim pogumom napadli Pruse na Dolih, pri Ojstrici in Rodmerici. Zajel je veliko vojakov in vplenil mnogo reči. Ta dobro izvršeni čin je pripomogel, da je Lavdon postal oberstlajtenant.

To smo omenili zato, da se vidi, kaj je Lavdon storil leta 1756., kajti nekteri zgodovinarji tega čisto nič ne omenjajo.

Leto 1757. Tega leta sklenila sta tudi generala Makir in Levenštajn Prusake napasti, česar se ti prav nič nadjali niso v zimskem času. Ta dva generala napadla sta 20. svečana l. 1757. Hiršberg (Jelenovec); ta kraj zasedali so Prusi z dvema topoma in enim bataljonom princa Henrika. Avstrijanci napravili so napad v treh oddelkih; najnevarnejšo stran izročili so Lavdonu. Ob petih zjutraj zgrabi Lavdon ta kraj (reduto) z vso silo in premagal je prusko posadko, dasi se je na vso moč branila. Vsled tega junaškega čina prospel se je Lavdon do stopnje obersta 17. sušca leta 1757.

6. majnika zasedel je bil Lavdon že Žižkav hrib pri Pragi in več sovražnikovih napadov hlabro odbil. Nesrečni dogodki v vojni pa so provzročili, da se je moral s tega kraja zopet umakniti, pa po dokončanem boji dobil ga je zopet v svojo oblast.

Ko so Prusi Prago oblegali, bil je Lavdon od vseh strani notri obkoljen. Po noči od 23. do 24. maja pa je prodrl iz mesta pri „Anjezdar-

jevih vratih“, prodril je sovražnikove trume in se vtaboril na Lorenčevem hribu. Tu je ostal ves čas Pražkega obleganja ter sovražnika odbijal do 18. rožnika. Po bitki pri Kolinu popustil je Friderik obleganje ter odšel. Lavdon ni miroval; povsod bilo ga je najti; vsaki dan iskal je sovražnika, da bi oškodoval in oslabil njegovo moč.

V 50 dneh zajel je 2000 (dva tisuč) Prusov; vzel jim deset topov, veliko vozov in družega blaga.

V vojni se je sploh govorilo: „Dela predstražnika naučiti more se človek le pri Lavdonu.“ Dasiravno Lavdon do zdaj še ni mogel v vsej meri pokazati, kaj zna, vendar dalo se je že iz tega, kar je do zdaj storil, sklepati, da njegov talent še kaj več premore; kajti dejali so: „To je nenavaden mož!“ Saj res, mož nadarjenosti in bistrega uma spozna se že v manjših činih. Kako lepo se je pokazalo, kaj nenavaden veleum storiti more, da le priliko zato ima. Velikokrat se izvrstna glava prezira, kadar pa dušek dobi, no, takrat se toliko očitnejše pokaže. Tako bilo je tudi z Lavdonom. Prej so ga prezirali, ali z lastno močjo in delavnostjo prospel se je tako visoko. To slavi moža. Vsi so spoznali, kako spretno vodi svoje vojake, posebno še v

goratih krajih. Dà, še sovražnik imenoval ga je „predrznega“.

Še tega leta je dosegel Lavdon dostojanstvo generalmajorja s pismom dné 25. velikega srpana. Lavdon o tem še nič vedel ni, ker so bili to pismo sovražniki pristregli. Kako se zavzame, ko to v časopisih bere! Pruska prostovoljna straža to pismo kralju Frideriku izroči; Friderik pošlje dekret Lavdonu z opombo, da mu častita in voši srečo k tej časti. Lavdon dobil je tudi zdaj novo poveljništvo. Odločili so, da naj prevzame vodstvo lahkih francozkih in avstrijskih čet; dali so mu še oddelek 4000 graničarjev, dve stotnji grenadirjev in dva polka huzarjev. S temi odrinil je iz Češkega na Saksonsko. Zdaj je izdal v Altenburgu proglas do prebivalcev Saksonskih ter dospel z združenimi tudi francoskimi četami v Goto 20. kimoveca.

Tu je povabila na kosilo vojvodinja vse generale; pri pojedinji govorila je veliko, posebno o Frideriku. Besedičenje njeno bilo je nekako zmešano in zmedeno.

Lavdonu, ki je z bistrim umom to opazoval, zdelo se je nekako čudno, kajti slutil je izdajstvo. Vstane izza mize in gre ven na svoje mesto.

Komaj je tje prišel, že se pridrvi Zajdlie sè huzarji v mesto. Nastane velika zmešnjava! Kdor ni odnesel pêt o pravem trenutku, bil je vjet. Lavdon je bil pač pravo zadel; ne sovražnik njega, ampak on je sovražnikov oddélek zgrabil, pobil in ranil do 200 mož; 137 pa jih zajel. Zajdlie je po svoje dobro pometal po Goti, potem pa jo pobrisal proč, avstrijske pomožne čete so pa zopet zasedle mesto.

Lavdon je šel k vojvodinji zahvalit se, da ga je nehoté opozorila na pretečo nevarnost. Vse drugače pa ji je princ Hildburgshauzen hvaležnost skazal — vjete in ranjene vojake ji je v grad poslal!

Pri Rosbahu Lavdon ni bil v boji; vodil je levo krilo in to ni prišlo v ogenj. Tega leta bili so se še pri Kernovu (Jägerndorf), Hastenbeku in Lajtenu (Leuthen).

Leto 1758. Že po zimi minulega leta so zapovedali Lavdonu, ki se je bil med tem zopet združil z glavno vojno pod Daunom, da naj z generalom Hladikom mejo (kordon) potegne proti Saksonskemu. Lavdon je vse to storil prav po volji svojih viših; še pohvaljen je bil za to. Prav tako! ako drugi koga pohva-

lijo radi kake reči, to je dobro znamenje. Sploh pa človeka dela hvalijo in dobra vest. —

Ta zima bila je še zadosti mirna; razun nekterih malih prask, se nič posebnega zgodilo ni.

Za Lavdona namenjeno je bilo častno odlikovanje; 7. sušca dobil je vitežki križ Marije Terezije prav po zasluženji. Pride leto 1758, kar se vse za vojsko pripravlja. Davn poklical je Lavdona k sebi v Kraljev gradec (Königgrätz). Mala vojska s Prusi se je zopet nadaljevala, v kateri je Lavdon pruskega pristrankarja Nobleja prav dobro naklestil.

Ko je Friderik Breslavo in Švidnico zopet nazaj dobil, pomaknil se je na Moravsko ter Olomuc oblegal. Lavdonovo bistro oko je natančno gledalo na vse korake Prusov in sè svojimi 6000 možmi vedno nadlegoval sovražnika, da prehitro naprej ni mogel; marsiktero je Prusom zmedel.

Dosedanja bojevanja s Prusi so bila za Lavdona dobra šola za hujše poskušnje in slavnnejše čine, kar je dejansko pokazal leta 1758. od meseca rožnika naprej, ko se je pričela velika huda borba s Prusi, od leta 1758. do leta 1761.

III.

Friderik Veliki oblegal je od začetka meseca rožnika leta 1758. Olomuc; generalmaršal je to trdnjavo junaško branil. Da bi Friderikovo delo bolj izpod rok šlo, pričakoval je zdatne pomoči v denarjih, pa tudi še druge vojskine potrebe kakor živeža, pušk; to mu je imel dovesti oberst Mozel iz Tropave (Opave) 26. rožnika. Hitelo mu je na pomoč tudi še 10.000 mož.

Da bi to prevaževanje (transport) uničila, poslana sta bila od feldmaršala Davna oba generala: Lavdon in Žižkovič. 27. rožnika bil je Lavdon že pri Šternbergu in zasedel več priročnih krajev tako, da Friderik še zvedeti ni mogel, kako je s prevožnjo. Poslal je toraj obersta Vernerja s 1200 možmi prevožnji naprot, toda Avstrijci so ga vstavili, da, Verner jim je še Friderikov namen razodel, da misli tudi še od Olomuca vojakov za varstvo prevožnji poslati.

Lavdon to slišati, zasede višine med Bavšem in Altlibom ter pot zapre prevožnji. Ko se prevaževalci bližajo, jih Lavdon, ker Žižkoviča

še ni bilo, sam zgrabi. Prusi so se hudo branili; in ko praska že pet ur traja, Lavdon vidi, da jim sam brez zdatne pomoči ni kos, zatoraj se je v Berovo nazaj pomaknil, vendar pa vzel sovražniku sto voz; med prevozniki pa še veliko zmešnjavo napravil. Ko Friderik to zve po Mozelošem poročniku, hitro pošlje generala Citena s 5000 možmi prevoznikom na pomoč in da bi red zopet naredil med njimi. Med tem je pa tudi Žižkovič k Lavdonu došel. 30. rožnika napravijo se prevozniki zopet na pot proti Domštedteljnu. Avstrijanci pustijo prve trope naprej in kakih sto voz; potem pa udarijo kakor blisk nad Pruse in nepopisljivo zmešnjavo med njimi napravijo. Citen bojeval se je kakor lev z vso srditostjo, ali Avstrijancev vendar ne more užugati. Čete njegove bile so premagane in Avstrijanci so več voz smodnika v zrak poslali; in kar vojakov pobegnilo ni, bili so vjeti. Tudi Citen bežal je z nekoliko vojakov v Opavo, kajti pot v Olomuc bil mu je zaprt.

General Krovov, ki je vodil prednji oddelek in videl gost dim zapaljenega smodnika, spoznal je, da se Friderikovim vojakom trda godi. To so mu povedali tudi nekteri beguni.

Mož se trudi, da bi še kaj rešil od prevožnje, ali Lavdon ga vedno nadleguje. Rešil je sicer 250 voz; pa še od teh je 50 voz med potom do Olomuca Lavdonu v pest prišlo. Res, grozna nesreča za Friderika! Od 4000 voz prišlo jih je samo 200 do Friderikovega taborišča; 1200 dobili so jih zmagonosni Avstrijanci, in kar je bilo slabih, so jih uničili. Na to so Prusi še 2000 mrtvecev imeli in ranjenih; 700 je bilo pa vjetih. Občutljiva je bila zguba tudi na avstrijski strani, — padlo je 1000 mož. Iz te zgube se vidi, kako srdito so se Prusi vojskovali. Polk princ Ferdinandov imel je le novince — dečake od 15. do 19. leta in vendar so se sè svojim vrlim stotnikom Pirhom hrabro bojevali; ali napadeni od spredaj in od strani, padli so vsi, tudi Pirh ž njimi. Pri življenji ostalo je le še kakih 60 vjetih.

Bojna sreča bila je popolnoma na strani Avstrijancev. Posledica tega je bila, da so obleganje Olomuca popustili. Friderik umaknil se je iz Moravskega v Šlezijo; Lavdona pa so imenovali feldmaršallajtenantom dne 25. malega srpana leta 1758. — Lavdon je vodil sprednje čete glavne vojne, s katero je Davn Friderika

podil v Lužice, Lavdon pa dan na dan pritiskal na Friderikovo zadnjo stražo. Med tem časom so Rusi Kistrin oblegali. Friderik to slišati, obrne se proti njim; opazoval pa ga je Lavdon; kajti Davn krenil jo je bil na Saksonsko. Lavdon je šel od tukaj v Brandenburgsko in se polastil male trdnjave Pajce. Sovražnikova posadka se uda; smela je brez škode odriniti, le vojno blago prišlo je avstrijancem v pest. Od tu vrnil se je Lavdon nazaj na Saksonsko k glavni vojni; kar zve, da so bili Rusi pri Corndorfu tepeni in da je Friderik še oba generala Citenaa in Fouque-ja proti Lavdonu poslal.

Lavdon se združi z Davnom; z ogromno vojno utaborila sta se pri Kitlicu; Friderik pa pri Hohkirhu. Načrt, kdaj in kako naj se napade to taborišče, izdelal je Lavdon; k slavni zmagi, to se ve, pripomogli so tudi drugi. Friderikovo nevarno stališče premotovalo se je od več strani in mislilo se je sploh, da ga je Davn prekanil z videznimi napadi. Tudi Friderik sam je mislil, da je popolnoma zavarovan, menil je še celo, da Avstrijanci njegovo taborišče pri miru pustijo.

Neka okoliščina pojasnila je tudi to reč. Prusi so svoj položaj dobro poznali in očitno pripoznali, da so slabo zavarovani. Friderik je na odkritosrčne Kajtove besede: „Ako Avstrijanci nas tukaj ne napadejo, pač zaslužijo, da bi jih obesli!“ odgovoril: „Avstrijanci se nas bolj bojijo kakor vislic.“ — Zdaj pa prava lisičja zvijačnost!

Nekega dne jahal je Lavdon ven, da bi kakor vselej, opazoval, kako reči stoje, kar sreča nekega kmeta, ki je jajca nesel v pruski tabor. Lavdon ga vstavi in jih hoče sam od moža kupiti. Kmet se odločno brani jajca prodati in pravi, da so naročena in mora jih v pruski tabor nesti.

Možiceljno vedenje zdi se Lavdonu dokaj sumljivo, zatoraj ukaže moža prijeti in v svoj šotor odvesti. Jajca odpro in kaj najdejo notri? Mesto beljaka in rumenjaka majhne listke, na katerih je bilo zapisano izdajstvo, po nekem zanikernem častniku.

Častnika zapro; puste mu življenje le pod to pogojo zarad tega zlodejstva, da tudi druge ravno nasprotno se glaseče listke po tem kmetu v sovražnikov tabor pošlje v jajcih skrite kakor

so bili poprejšnji. To je bila past za Pruse! Prekanjeni Friderik ostane v taborišči. Avstrijanci ga napadejo in dobro namlatijo. Če tudi se zdi ta dogodek neverjeten, nemogoč pa le ni bil; kajti zvijača je v vojskah včasih potrebna ter odločilna za vso vojno. V takih slučajih se še posebno pokaže poveljnikova bistrournost.

Lavdon se je v tej vojski jako odlikoval. To je tudi Davn na Dunaj sporočil cesarici Mariji Tereziji: „Vstrajnost pešcev in previdno voditeljstvo Lavdonovo je pomagalo.“ Bitka pri Hohkirhu bila je hud udarec za Friderika in njegovo vojno. Bil bi tukaj popolnoma uničen, ko bi bil še Davn to priliko prav porabil; ali pustil je Friderika iz „šaha“, kakor je kralj sam pripoznal. Friderik je hotel Davnu pona-gajati, rekši, da je papež Davnu blagoslovil meč in kapico; imenoval ga je šaljivo „papeževega maziljenega generala.“ Dunajski cesarski dvor je to Friderikovo izmišljavo „o blagoslovljenem meču in blagoslovljeni kapi“ dobro označil in sicer očitno pred vsem svetom rekoč: „To je gola laž filozofičnega kralja Friderika.“ Da je bila to laž, razvidi se iz pisma, ktere ga je Marki Arženski kralju pisal tako-le: „Še nikdar nisem

kake šaljivejše reči bral, nego Vašo izmišljavo o papeževem pismu. To šalo bom v latinsko predstavil in v dveh predalih tiskati dal: na eni strani latinsko in na drugi francozko, da bi se vsa ta šala bolj verjetna zdela, ker papež cesarskim dvorom in ministrom le latinski dopisuje.“ Friderik si je to izmislil za zdravilo svojemu potrtemu sreču, ker so ga Avstrijanci pri Hohkirhenu tako dobro našeškali. Hm! to je za Friderika bilo silno „kislo grozdje“; njegova zvijačnost je mislila Avstrijance na led speljati, pa prišel je sam pod kap. Pač resničen je pregovor: „Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.“ — Friderik je moral bežati, Davn pa je še Lavdona za njim poslal, da ga je preganjaj in nadlegoval; posebno je pritiskal na zadnjo prusko stražo. Prusom se ni nič kaj dobro godilo; vsi utrujeni so morali še bežati in zopet se vstaviti, ker jim je Lavdon pota zagradil in od strani še sè topovi na nje streljal ali pa jih prehitel ter iz kake šume napadal. Neprenehoma so nastajale praske z bežečim sovražnikom, tako pri Šenbergu, Pfafendorfu, Lobanu in Levenbergu. Lavdon je tudi marsikaj Prusom vplenil, recimo: vojakov, konj, vozov in priprav

za mostove na čolnih. Še Friderik, kakor nerad, pripoznal je, da je bil ves pot, neprestan „ravs in kavs.“ —

Približa se zima; vojska preneha; čete se spravijo v zimska stanovanja; več generalov pa je šlo na Dunaj na zimo.

Cesarica Marija Terezija je želela Lavdona videti in osobno ž njim govoriti; toda mož je na potu obolel za želodično koliko (grizenjem) ter moral ostati v Toplicah. Ta žalostna vest je vse osupnila; žaloval je cesarski dvor in ž njim vse Dunajsko prebivalstvo.

Svitla cesarica ukaže, naj skrbe za Lavdona lepo v bolezni. Tudi soproga njegova je šla vrlega vojnika in ljubljenega moža v Toplice obiskat. Lavdonu ni nič kaj odleglo; Marija Terezija zapove, da naj ga poneso na Dunaj. O, s koliko skrbjo so ga 24. svečana na Dunaj prinesli! — Prav tako! Tak mož, kakor je bil Lavdon, se ne rodi vsakih sto let! To je redka prikazen; povestnica nam to spričuje. — Marija Terezija je še posebno žalovala zarad nevarne Lavdonove bolezni, zatorej izroči bolnika svojemu telesnemu zdravniku van Svietenu. Hvala Bogu! Lavdonu je odleglo in je v kratkem okreval. —

Leto 1759. Tretjega sušca zamogel je Lavdon že k cesarici iti na zaslišanje. Marija Terezija sprejme ga kaj milostno ter mu za zasluge podari posestvo „Mali Bečvar“ na Češkem. Tudi ga povzdigne 5. sušca v baronski stan dežela; Češka pa mu 10. sušca podeli rojaštvo (indigenat).

Lavdon, zdaj v dobrih in srečnih razmerah, ni pozabil svojih nekdanjih dobrotnikov. Prav bogato je obdaril Dunajskega meščana Gruberja, ki ga je bil k sebi poklical.

Lavdona je pa tudi slavna cesarica kaj lepo odlikovala za vojskine zasluge minulega leta; podelila mu je veliki križ reda Marije Terezije dne 20. listopada.

Treba se je bilo zopet za vojsko pripravljati. Lavdon nasvetuje Mariji Tereziji, da naj napravi prost kor z njegovim imenom, obstoječ iz dveh bataljonov grenadirjev. To se mu tudi dovoli. Nabor se je pričel 24. sušca s takim vspehom, kakoršnega niso pričakovali. 27. sušca se poslovi Lavdon od Marije Terezije in odrine k vojni na Češko. Ukazali so mu, da naj se z 18000 (osemnajst tisoč) možmi združi z Rusi, ki so priti imeli iz Poljskega na Brandenburško in od tod v Šlezijo.

Friderik si je prizadeval na vso moč, da bi zabranil to zedinjenje; toda Lavdona prebrisane vojskovodjo, dasi mu je silno kljuboval, ni mogel vstaviti. Friderik je imenoval Lavdona pristrankarja; ali kmalo je zvedel, da je Lavdon mož in junak, ki se tudi velike vojske ne vstraši.

Pri Frankobrodu ob Odri se je pridružil Lavdon ruskemu feldmaršalu Soltikovemu in ne daleč od tod pri Kunersdorfu je prišlo do znamenite krvave bitke v 12. dan vel. srpana l. 1759. Ta za Avstrijce srečna bitka je lep in dragocen biser Lavdonovih slavnih činov v avstrijski zgodovini. Nikdar se ni Polibijev izrek bolj vresničil nego tukaj pri Kunersdorfu, glaseč se: „En sam mož, en sam svet zamore hrabro vojno, vojno, ki se nepremagljiva zdi, popolnoma uničiti.“

Ruska vojna se je utaborila po bližnjih višavah in se dobro zavarovala; Lavdon je ostal v nižavi. Ko zve, da Friderik namerava rusko vojno napasti, hitro zapusti svoje mesto in gre na drugi kraj, „kravji svet“ imenovan. (Poznej zval se je ta svet „Lavdonov svet“.) Tukaj se je zopet videlo, kak velem je Lavdon. Načrt, Rusom na pomoč hiteti, bil je že prej narejen, ko bi vendar le utegnili tepeni biti.

V tej bitki moremo razložiti dva krvava prizora. Za prvo zmagovali so Prusi. Z velikim pogumom zgrabili so ruske utrjene kraje, tudi jim vzeli strelivo s topovi vred in Ruse prisilili, da so se morali nazaj umakniti. To je bilo ob šestih zvečer. Friderik to zmago nad sovražnikom hitro sporoči v Šlezijo, da, še v Berlin celo. Ali veselje njegovo je bilo le kratko; silno se je prenaglil.

Friderik še ne zadovoljen s tem, kar je do zdaj dobil, mislil je še Ruse popolnoma uničiti in jim za zmeraj veselje vzeti v lastni deželi napadati ga. Kar je še imel vojakov v rezervi, pokliče jih, da bi ž njimi Ruse pregnal z njihovih utrjenih krajev. Znamenje za novi napad se je že dalo, ali Lavdon s svojimi možmi Pruse vstavi „v kravji dolini“. Friderik se je kretal in kretal na vse strani, da bi Avstrijance od tukaj pregnal, pa ni šlo; zdaj zapove, da naj njegova konjica, ki še ni bila v ognji, sovražnika z vso silo napade. Lavdon sprevidi Friderikove nakane; zatoraj zgrabi Pruse s svojo konjico ob strani. Prusi so bili v grozni nevarnosti, ni jim ostajalo družega, kakor naglo bežati. Še kralju, ki se je z nenavadno srditostjo bojeval,

bila bi se bila kmalo ena pripetila, pa čudna! — toliko, da vjet ni bil. Vsled tega je bil silno vznemirjen, najraje bi bil v tej vojski smrt storil; saj dosti ni manjkalo, da bi bil ubit: dva konja sta mu bila že vstreljena; le težko so ga njegovi vojaki rešili iz te pogubonosne borbe!

Friderik ni bil dozdej še nikoli tako tepen, še nikdar bil v tako žalostnem položaji! Zjutraj je imel še 48.000 (osem in štirideset tisoč) mož; in zvečer? — samo še 3000! (tri tisoč); to je sam povedal.

18.000 Prusov bilo je mrtvih in ranjenih. Nesrečneži so pokrivali še bojišče; po končani bitki obišče jih Lavdon ter jim pomaga, kakor ve in zna; tolaži jih ter obžaljuje strast človeka, ki ljudi v toliko nesrečo in bedo pripravlja. — Tukaj se je Lavdon zopet pokazal usmiljenega moža, ki ima sè svojim bližnjim v nesreči sočutje!

Huda šola je bil 12. veliki srpan za Friderika; kako hudo se je osoda znosila nad njim! Ravno tisti mož (Lavdon), ki je prej Friderika prosil službe v pruski vojni, prignal je ošabnega kralja do skrajne nesreče — skoraj pogube Friderikove in uničenja njegovega kraljestva!

Politika je rešila Friderika. Na ruskem dvoru je imel veliko pristašev; posebno ruskega velikega kneza in Soltikova, ki ni bil z Davnom vže od nekdanj dober. Davn in Lavdon sta hotela mir skleniti, ali Friderik zanj ne mara; posebno zdaj ne, ko je na Ruskem pomoči dobil. Dobil je vsled tega nov pogum in kmalo novo vojno skupaj spravi. —

Tudi na avstrijski in ruski strani bila je zguba pri Kunersdorfu l. 1759. velika, okoli 15692 mož; med temi 13477 Rusov, drugi bili so Avstrijanci.

Ali ta slavna zmaga je donesla Lavdonu novo latoriko; postal je feldcajgmajster; tudi ruska cesarica Elizabeta poslala mu je lep, z briljanti ozalšan meč.

V tej vojski je našel Lavdon svojega starega prijatelja od mladih let — obersta in poveljnika družega Moskovškega polka pešcev, Karola Šilinga. Ginjenega srca sta si na novo prijateljstvo obljubila. Šilingov brat Rafael, ki je bil ruski stotnik v četi grenadirjev in se tudi pri Kunersdorfu bojeval, stopi zdaj v avstrijsko službo. Na Lavdonovo prizadevanje in na njegovo priporočilo postal je major.

Lavdon se je zdaj ločil od ruske vojne in se nazaj podal preko Poljske. Težaven je bil pot po tej deželi, posebno še preko Karpatov tako, da še veščaki to pripoznavajo. Mož je pokazal, da je sposoben premagati najtežavnejše opovire ter vreden, da se mu poveljništvo zaupa.

V 25 dneh je zvršil Lavdon ta dolgi in težavni pot; veliko trpel vsled vremenskih nezgod in pruskih napadov. To pa je bilo še tem težavnejše, ker mu je bilo treba še 3000 bolnikov sè seboj vzeti!

Tudi vojaki njegovi so silno trpeli; polovica jih ni imela več obuvala; še konji so bili tako zdelani, da mož več nositi niso mogli; zatoraj so morali večkrat s konj stopiti in peš hoditi. Vendar je Lavdon sè seboj srečno pripeljal raznovrstno vojskino potrebščino, na to še bolnike.

Srečno so v Krakovem obhajali zmago pri Maksenu s trikratnim strelom. Zdaj razpošlje vojake po Šleziji v zimska stanovanja; sam pa je šel na Dunaj po novo opravo za svoj vojni kor.

Leto 1760. Tega leta je prodril Lavdon na Gladsko ter precej začel oblegati trdnjavo Gladsko. Vodil je lep oddelek 36.000 mož in bil namenjen kakor prejšnje leto z Rusi zoper Fride-

rika se vojskovati. Ali Rusi so bili silno oddaljeni; dobro je vedel, da pred vel. srpanom do njega priti ne morejo; zatoraj je boj sam pričel in Gladsko napadel; ali vzeti ga ne more, dokler so Prusi v Landshutu zavarovani bili.

Lavdon se posluži vojskine zvijače in zvabi pruskega generala Fauque-ja iz Landshuta, sam pa zasede te izpraznjene kraje. Ko kralj Friderik to zve, z vso odločnostjo zapove generalu, Landshut na vsak način nazaj dobiti. General 17. rožnika Landshut napade in zasede, kajti Avstrijanci se niso dosti branili. Lavdon je dobro znal, zakaj se je s tega mesta umaknil: zato, da bi sovražnika v past dobil. Pruski general je dobil še nekoliko pomoči in utrdi na vso moč ta kraj; dal je rove izkopati na vse strani, tudi nasipe navaliti in premične mostove napraviti. To je bila prava pruska Plevna!

Mislili so sploh, da Lavdon tega utrjenega kraja ne bo napadel. Kar se je drugim nemogoče zdelo, mogoče je bilo Lavdonu, neumornemu Lavdonu! Prisilil je generala orožje položiti in v kratkem prežene ga s tega kraja. Slavni Lavdon, od kod tvoj pogum, tvoja sreča!

23. rožnika. Ko Lavdon v 23. dan rožnika jaha opazovat, kako reči stoje, nastane grozna nevihta; kar zapove, da morajo Landshut vzeti. Ko se mu sporoči, da vojaki zarad silnega dežja streljati ne bodo mogli, Lavdon mirno odgovori: „Saj tudi na pruski strani dežuje!“ Kakor levi so se bojevali Prusi, toda Lavdonu se zoperstavljati ne morejo. Kresali so se neprestano in mala pruska posadka je pokazala, da ima pogum in srce za svojega velikega kralja Friderika; le z mečem v roki umikali so se iz trdnjovice do trdnjovice.

Fouquet zbere 9000 mož pri Lajpersdorfu; ti postavijo se v čveterovogolino (karé) in Avstrijance dobro odbijejo; ko se pa zaženo Levenštajnski dragonarji vmes, ne morejo se temu junaškemu navalu Prusi več vstavljati. Fouquet pade, v sredi svojih leži, najhrabrejši vojaki obdajajo svojega generala; — leži pod konjem! Že je dobil dvojni udarec, kar se oberst Voit, Levenštajnskega polka, vmes prerine in prašnega in krvavega Fouqueja vzdigne. Voit ukaže svojega konja (ki ga je imel za parado) sem pripeljati ter ga Fouqueju ponudi.

Pruski general je sicer oddal svoj meč, toda konja se poslužiti noče, rekši: „Lepo konjsko

opravo bi s krvjo onesnažil! Voit odgovori: „Moja konjska oprava bo še več vredna, ako jo pomoči kri takega junaka!“ Fouquet da se pregovoriti, konja zasede in k Lavdonu jaha. S pruskim generalom prišli so še drugi generali kakor Šenkendorf in Malahovski sè 8138 možmi Avstrijancem v roke. —

Nekteri pisatelji pravijo: „Ni čuda, da je pri Landshutu Lavdon zmagal, saj je imel trikrat večo vojno kakor Prusi. Večo je imel, kakor Prusi, trikrat več pa vendar ne. Lavdon je imel od svoje vojne 9000 mož pri generalu Draškoviču in 2000 pustil jih je pred Gladskom, od teh pri Landshutu nobeden v ognji bil ni.

Fouquet je zgubil 8138 mož, — ti so bili vjeti; rešilo pa se jih je 1500. Kaj pa, da je bilo tudi še dosti več mrtvih in ranjenih Prusov, to se ne da tajiti; saj so jih tudi Avstrijanci zgubili okoli 2800. Lavdon jih je nekako za polovico več imel kakor Fouquet. Ta ni bil prav razpostavil svojih vojakov, od tod njegov padeč. To je bil poznej Lavdon pri neki priliki sam povedal, rekši: „Ko bi bil Fouquet štiri bataljone vojakov na neko mesto v višini postavil, bi ga bil pač težko pregnal.“

Tudi to ni resnično, da bi bil Lavdon zapovedal po Landshutu pleniti; zapovedal tega ni bil, pač pa so Hrvati na svojo roko plenili.

O kako lep je bil plen, ki ga je Lavdon dobil svoji slavni cesarici M. Tereziji! Pripeljali so na Dunaj 68 topov, 9 manjših topov, 38 voz, 34 zastav in dve sreberni bobnici (pavke).

Med tem, ko so se bili pri Landshutu, so Avstrijanci še vedno oblegali Gladsko z vso silo.

Vrli oberst topništva Ruvroj (Rouvroy) nameril je svoje topove na nek na skalovji utrjen kraj. Prusi so kmalo popustili ta kraj in Avstrijanci zasedejo ga z dvema stotnijama grenadirjev. Zapovednik trdnjave je sicer zapovedal ta kraj nazaj dobiti, pa ni šlo. Lavdon naglo pošlje več bataljonov na pomoč in kmalo so prodrli v notranje trdnjave. Pruska posadka se poda. Eno uro poznej udala se je še nova trdnjava, dasiravno so branitelji — kakih 2000 mož, — še dovelj živeža in streliva imeli.

Lavdon ni mogel mirovati, še tisti dan 26. rožnika, ko je Gladsko padlo, pošlje svoje sprednje straže proti Breslavu. — Lesičji Friderik je bil vedno pripravljen kak izgovor najti za svojo nesrečo; tako tudi tukaj: „Trdnjava

je padla, ker je bila izdana," rekel je. Svoje boleti pa vendar ni mogel prikrivati; kajti že takrat, ko je Landshut padel, je zdihoval: „Moj Bog, taka nesreča zadeti zamore le nas Pruse!“ Gladsko so oblegali popolnoma po vojskinih pravilih; to delo je vodil feldcajgmajster Harš. Ravno risal je še na papirji neko reč, kako je treba trdnjavo po pravilih vzeti, kar stopi k njemu častnik, ki ga je v Lavdonovem imenu povabil za drugi dan h kosilu (na Gladskem). Harš tega poslanca debelo gleda, posebno še zato, ker si že dva dni obleke in čevljev osnažil ni bil in mu po dolgem prestanku pravi: „Gospod feldcajgmajster naj mi ne pošilja vinjenega častnika s tako laskavim povabilom! „Lavdon spozna, da se ni spodobilo tako oblečenega in razkuštranega poslanca k takemu možu poslati. Naslednji dan pošlje mu drugzega častnika lepo v uniformi oblečenega, z gladko poravnanimi lasmi, v svilnatih nogovicah in s čednim obuvalom, ki se je pripeljal v kočiji s štirimi čilimi konjiči. Harš je bil ravno na posestvu eno uro proč od Gladskega ter pravi poslancu: „No, je li vendar le res, da je Gladsko padlo?“ Še je sedel pri mizi, na kateri je risarije imel ter jezno pravi:

„Bes te plentaj z vso našo inženirsko umetnostjo, ako Lavdon take trdnjave kakor je Gladsko v skoku vzame!“ — Harš ni kosil pri Lavdonu, ampak nevoljen odpeljal se je še tisti dan na Dunaj. Tudi Lavdon je poslal svojega sela (kurirja) na Dunaj h Kaunicu s kratkim poročilom, da je trdnjava vzeta.

Čez dva dni Kaunic pismo že dobi ter ga svoji cesarici pošlje z listkom, pisanim v francoščini tako-le: „Vaše Veličanstvo se bo gotovo zavzelo nad priloženim pismom, ki sem ga ravno dobil in precej Vam poslal. Prosim pa, Vaše Veličanstvo naj mi ga pri ugodni priliki nazaj pošlje, da ga morem še enkrat prebrati. Bog Vam, Veličanstvo, ohrani Vašega Jozveta!“

Marija Terezija na to odgovori: „Lepo je Vaše voščilo! Hvaležna sem Vam, da ste mi to veselje tako naglo sporočili.“ —

Lavdon, kakor je vže znano, sklenil je Breslavo in Švidnico vzeti in pričakuje, da mu bodo Rusi pri tem podvzetji pomagali; toda zaman je tega pričakoval. Rusi se v to niso spustili. Breslave niso oblegali; vže zato ne, ker se je princ Henrik z zdatnejšo močjo mestu bližal.

V avstrijskem glavnem taboru so se sporazumeli trije poveljniki, da hočejo obenem napasti kralja, ki je med tem iz Saksonskega na Šlezijo prišel. Za napad odločen je bil 15. dan vel. srpana. Friderika je ločil le mali Kacbah od treh avstrijskih generalov pri Legnici: od Davna, Lacija in Lavdona. Dogovorili so se tako, da naj kralja od spredaj prime Davn, Laci od desnega krila, Lavdon pa za hrbtom. Lavdon nasvetuje drug načrt, katerega pa ne odobre.

Lavdonu so zapovedali, naj prvi zgrabi Friderika. Pa — kaj se zgodi?! Ves vojni načrt so izdali kralju! Kralj, hoteč prekaniti glavno vojno, je opustil prednje in taboriščine straže in šel Lavdonu nasprot. Vvrstil je svoje čete po višinah pri Pfafendorfu; dobro je znal, da meni te kraje Lavdon napasti.

Lavdon odrine kakor so sklenili, po noči mej 14. in 15. vel. srpanom v treh oddelkih čez Kacbah in je po noči ob dveh z naskokom zgrabil Friderikove prve straže in jih nazaj potisnil. Kako se začudi in prestraši naš Lavdon, ko vidi, da je sovražnik zasedel te kraje. — Kako se v človeškem življenji rado zgodi, da za enim udarcem še drugi rad prileti, tako je bilo tukaj za

Lavdona. Ležala je gosta megla na okrog ter ovirala Lavdona, da ni zamogel pregledati sovražnikovega stanja; moč njegovo je pa pač spoznal. In na to še od nobenega generala pomoči ne! To je bilo hudo! Da bi rešil svojo vojaško čast, sklene vse jedno na sovražnika udariti. Hitro pokliče svoj založni (rezervni) kor ter ga nad sovražnika pošlje. Vojake pa tako-le nagovori: „Prijetelji! sami smo; ne kaže drugega kakor pogumno zgrabiti; na me glejte!“ Kar skoči nad Pruse; druge njegove čete zaradi neugodne lege kraja ne morejo zadosti naglo za njim, kajti veliko so imeli trpeti od Prusov. Petkrat sovražnika napade; njegova konjica tudi prusko premaga in v beg zapodi, toda predaleč. Sovražnik jo vrže nazaj, ker je bil močnejši. Še enkrat mahne na Pruse in vpleni veliko topov, zastav; vjame tudi veliko pruskih vojakov. Na posled moral se je vendar sovražniku umakniti.

Po četrty uri vleže se megla in zdaj še le Lavdon spozna zdatnejšo sovražnikovo moč.

Od one strani še vedno ni bilo slišati poka. Lavdon škriplje z zobmi, želi v ognji ostati; konj njegov bil je že ubit, suknja s krogliami preotljena. Sila je bila tolika, da se je dvakrat

z mečem v roki preriniti moral iz grozne gnječe. Ves potrtega srca vredi svoje vojake in se nazaj umika. Pri tem je varoval pomikanje Avstrijancev Ruvroj, ki je bil hitro in dobro postavil baterijo na Binovičarski višini. Brez vsakega opoviranja od sovražnikove strani pomikali so se naši nazaj v najlepšem redu tako, da se je še Friderik temu čudil ter rekel: „Poglejte tje! od Lavdona se moramo učiti umikati se; kakor zmagovalec zapušča bojno mesto! Po končani vojski se bom tudi prav lepo zahvalil Mariji Tereziji, da ni Lavdonu izročila vrhovnega poveljništva.“ Gotovo so te Friderikove besede častne za Lavdona, dasiravno se mu je jela tukaj sreča privikrat kujati.

Lavdon je zaslužil to laskavo pripoznanje za svojo taktiko; glejte, še sovražnik je umel to dobro oceniti. Friderik svoje zmage pač drugemu pripisovati ni mogel kakor „dobri sreči“, na katero bi se pač ne bil mogel zanašati, ko bi bila Davn in Laci prišla Lavdonu o pravem času na pomoč.

Izdajstvo, nesrečno izdajstvo, je bilo vzrok, da niso Avstrijanci zmagali! Nek bivši častnik, ki so ga bili iz vojne spodili zaradi slabega ve-

denja, priplazil se je v glavni stan avstrijskih generalov in meneč kako nagrado (plačilo) dobiti, izdal je sovražniku ves načrt! K tej Lavdonovi nesreči, kakor vemo, pripomogla sta pa še generala Davn in Laci iz gole nevošljivosti, ker si je bil prej nepoznani Lavdon tako hitro priboril visoka dostojanstva in popolno zaupanje cesarske hiše. — Grda zavist!

Lavdon ni mislil na sovražnika zadeti, kajti megla in tema sta ga opovirali prusko moč in njeno stanje spoznati. Umaknil se je, toda častno.

Poznej so pripovedovali častniki in prostaki Davnovega oddelka, da so slišali še pred polunočjo, kako se Friderik umika. Tedaj, kar je bilo zagrešenega, bilo je delo Davnovo in Lacijevo! Bili so se le kako poldrugo uro od Davnovega in Lacijevega stana — in ta dva generala nista nič slišala! — to sta imela kosmata ušesa; vsaj je vendar pokalo okoli 200 velikih in lepo število malih topov!

Lavdonova zguba bila je velika; zgubil je do 3700 mož; 2000 so jih sovražniki pa še vjeli in seboj odpeljali; na to pa še 68 topov vplenili.

Tudi sovražnik je nekaj žrtvoval; Lavdon vgrabil mu je 10 topov in 6 zastav. Po bitki

spisal in poslal je Lavdon obširno poročilo o tej zadevi feldmaršalu knezu Vaclavu Lihtenštajnu, znamenitemu vodji topništva. O tej reči je bilo mnogo govorjenja in vsakovrstne sodbe. Cesar Franc in Kaunic bila sta za Lavdona in ga pravično zagovarjala: pač pa se nista mogla opravičiti generala Davn in Laci.

Toliko potrtega Lavdona tudi M. Terezija ni pozabila; pisala mu je tolažilno pismo 25. vel. srpana 1760. l. tako-le:

Ljubi baron Lavdon!

Petnajsti veliki srpan je bil za me žalosten dan! Sovražniku se je posrečilo, da se je umaknil osodepolni bitki, ker se je bojeval le z Vašimi četami, ter si pot v Breslavo vbral, svojo razkropljeno moč zedinil in se postavil med mojo in rusko vojno. Ta okoliščina Vaših zaslug prav nič ne zmanjšuje, kakor tudi ne zaslug drugih Vaših generalov, častnikov in vojakov, ki so se z Vami borili zoper sovražnika. Jaz sem z Vašim poveljništvom, z Vašo pogumnostjo in srčnostjo popolnoma zadovoljna; le še občudovati moram Vaš pogum in Vašo pozornost! Na moje besede se zanesite; Vas zagotavljam, da Vas v milostnem spominu ohranim.

Zelo me je razveselilo Vaše sporočilo o junaški hrabrosti vseh Vaših generalov, častnikov in družih vojšakov. Taki možaki pač zaslužijo vso pohvalo in Mojo popolno naklonjenost. O priliki bom tudi djansko pokazala svojo zadovoljnost in zahvalo.

Sporočite te Moje misli svojemu koru. Jaz pa popolnoma zaupam v Božjo previdnost, da bo Moja vojna še tega leta pokazala, kaj premore in da je 15. vel. srpana le zarad premalega števila, ne pa zarad premale srčnosti in pogumnosti za sovražnikovo zaostala.

Po vsej pravici zanašati se morem še zana-prej na Vašo junaško srčnost in na Vaše zasluge za vse cesarstvo. Ostanem s kraljevo, cesarsko Najvišo naklonjenostjo!

Marija Terezija.

Dunaj, 25. vel. srpana 1760.

To najviše pismo je pač zamoglo kolikor toliko potolažiti vznemirjenega Lavdona zarad nezgode pri Legnici. Tudi pri ljudstvu je kmalo zopet zadobil poprejšnje zaupanje. —

Znani Dunajski šaljivci so pač dobili dosti gradiva za razne opazke v podobah in listih vsled čudnega Davnovega vedenja.

Na neki podobi bil je Davn naslikan speč pred armado, s kučmo na glavi in z mečem pri nogah. (To je merilo na to, češ, da je nekdaž dobil od papeža blagoslovljen meč in blagoslovljeno kapo. Zraven je bil napis: „Ne ubijaj!“)

Na drugi sliki je bilo videti, kako Davn pred vojno spi, zraven pa Lavdon z zvezanima rokama; zraven še tudi Černičev (ruski general) ob potoku ribe loveč, kajti ta je bil strasten ribič. Dà, še zbodljivejše so slikali Davnovo pregreho. Tudi Davnovi soprogi so ob nekem sprehodu z napisom: „Ne ubijaj!“ celo kape v kočijo metali. To pač očitno kaže, kako so sodili Dunajčanje o Lavdonu, kako pa o Davnu! O Lavdonu so kmalo skladali lepe, bojne pesmi za občinstvo. —

Po tem za Lavdona nesrečnem udarcu se je mož precej lotil trdnjave Kozela. Večkrat jo je napadel brez vspeha vsled silnega dežja, ki je pod vodo spravil vso okolico okrog Kozela; Lavdon je moral vstaviti daljne napade 28. vinotoka. Potem so šli Lavdonovi vojaki v zimska stanovišča na Gladsko; sam pa se je pogodil s pruskim generalom Golčem o zimskem premirji ter je na Dunaj šel.

Še tega leta 3. listopada 1760 je premagal Friderik Davna pri Torgavu na Saksonskem.

27. listopada je M. Terezija Lavdonu izročila polk pešcev številka 29., ki se je imenoval polk Volfenbitel, poznej pa polk Tun Hoenstajn.

Leto 1761. Meseca mal. travna tega leta preteklo je premirje.

Po zimi so se na Dunaji posvetovali o vojskinem delovanji v bodočem letu; tega posvetovanja se je vdeleževal tudi Lavdon. Dobil je neomejeno poveljništvo nad 60.000 možmi v Šleziji.

Proti pogodbi je že meseca sušca napadel princ Bernburški Silberberg in zajel posadko. Lavdon je zahteval, naj se umakne sovražnik nazaj; toda ni se zmenil za to. Zatorej zapove, naj se sè silo polaste Frankenbergga z vso posadko, broječo bataljon pešcev in švadron huzarjev.

Po vojnem načrtu je bilo sklenjeno, da se imajo Lavdonovi vojaki združiti z Rusi pod poveljništvom Buturlinovic. Oba poveljnika sta nameravala združiti se v Opelnu, toda to je spodletelo vsled napačnega sporočila generala Brentano do Lavdona. Kar ni bilo moči v Zgorenji Šleziji, zgodilo se je šele v Zdolenji Šleziji.

Kakor leta 1759, isto tako prekanil je Lavdon Friderika tudi sedaj. Pokazal je zmožnost pravega generala. V 12. dan vel. srpana, na obletnico pri Kunersdorfu so se združili. Friderik je zasedel kraj, znan kraj v zgodovini, pri Buncelvicu. Vso okolico je Friderik na vso moč utrdil; pripomogla mu je pa še ugodna lega. Topničarji so bili že na svojem mestu pripravljeni odbijati vsak napad. K temu je tudi bližnja trdnjava Švidnica veliko pripomogla.

Vse se je balo napada na to utrjeno mesto, le eden se ni bal — Lavdon ne! Mož si je veliko prizadejal, da bi ruske zapovednike za se pridobil, ali zaman se je trudil. Opozoril jih je na nevarnosti s pravmoško odločnostjo, vendar pa vedno upal z junaškim napadom vzeti to trdnjavo.

Lavdonu se ta trdnjava ni zdela nepremagljiva. Toda vse zastonj! Kakor so bile prej opovire pri Kunersdorfu, tako pokazale so se tudi tukaj. — Čudna politika! Ruski generali so dobili iz Petrograda migljaj, kako jim gre ravnati; s tem so jim bile roke tako rekoč zvezane.

Varnerij pripoveduje, da so mu Rusi pravili, da ne bodo Prusov napadali; le če bodo napadeni, bodo se branili. Friderik, zvit kakor je

bil, se Rusov ni lotil. Kaj je bilo Lavdonu početi, ker ni zamogel svojih naklepov izvršiti? — Kaj družega, nego mirno se osodi udati in čakati. Sploh se pa mora priznati, da je bil Buncelviški tabor po vseh vojskinih pravilih zelo utrjen.

Med Lavdonom in Buturlinom nastala je mržnja; tudi sta se večkrat sporekla in prav hudo, kajti Buturlin je le hotel vedno prav imeti, Lavdon pa v resnici prav imel. Posledica tega je bila, da sta se ločila. Rusi so šli preko Odre, Lavdon pa je šel v taborišče ob znožji Kuncendorfa in Begendorfa. Med tem je Friderik zvijačno poskušal Lavdona spraviti iz njegovega taborišča ter prisiliti, da bi šel na Češko.

Lavdon ni rok križem držal; po stranski poti jo je krenil in vzel Švidnico po noči z naskokom.

Ni kazalo, to trdnjavo polagoma oblegati in vzeti; ampak le z viharnim napadom se je moralo to zgoditi. To misel je Lavdon razodel ruskemu generalu Černičevu, ki je ostal z 12.000 možmi še pri Lavdonu. Černičev mu je ponudil še večjo pomoč — ves svoj vojni kor; ali Lavdon je vzel le 800 grenadirjev sè seboj. Za ta napad je bila odločena noč od 30. kimovca do 1. vinotoka.

Že leta 1760. je Lavdon k sebi poklical vse častnike, ki so Švidnico poznali, na posvetovanje in razgovarjanje, ker je hotel tudi njih mnenje zvedeti. Kar je bilo takrat sklenjenega, ima se zdaj izvršiti. Ko so se dogovorili, vzame Lavdon sè seboj vse častnike štaba, ki so imeli voditi posamezne oddelke. Ogleda si ž njimi trdnjavo od vseh strani dobro. Tudi je vsakemu posebej pokazal kraj, kjer naj zgrabi. To pa radi tega, da poznej ne bode kake zmote in zmešnjave.

Ko v 1. dan vinotoka ura tri odbije, ima se delo pričeti. Tudi so vsi poveljniki svoje ure vravnali po Lavdonovi. Tudi so se še dokaj družega dogovorili, osobito kako gre postopati pri naskoku. Lavdon je ukazal, da so si morali vsi poveljniki posameznih oddelkov lestev dobiti v okolici in jih natihoma v Kuncendorf prinesiti. Da bi se ta načrt ne izdal, ni smel od 30. kimovca nobeden več v trdnjavo; da bi to podvzetje še varnejše bilo, obkoliti je dal trdnjavo s huzarji in Hrvati. Lavdon je sam šel v Kuncendorf ter z živahnimi, dasi malo besedami navduševal svoje zbrane čete; posebno jim govoril, da naj premislijo, kaj je njih dolžnost; prepovedal pa jim je vsako plenjenje in prav z ostrimi besedami.

Mesto tega obljubi vojakom lepo plačilo 300.000 goldinarjev. Naposled jim še zatrdi, da naj se moško pa pošteno obnašajo. Valoniški grenadirji, slišati Lavdonovo obljubo, z enim glasom pravijo: „Ne, oče Lavdon! denarja ne potrebujemo; pelji le nas do slave in časti!“

Ob dveh po noči, ko so došli že vsi štirji za napad odločeni oddelki, pričel se je naskok. Vsi oddelki so se pomikali natihoma, pa naglo. Marsikatero opovire bile so nastavljene, ali tudi te so naši premagali. Naenkrat so bili na prvih nasipih ter začeli od tukaj streljati na mesto, ktero se je kmalo udalo.

Največ preglavice jim je delal „galgenfort“; dvakrat jih je posadka nazaj vrgla. Pred tretjim napadom pa pravi polkovni oberst svojim vojakom: „To trdnjavico moramo vzeti, ali naj tu umrjem; to sem obljubil svojemu načelniku; mi smo Lavdonci, zmagati ali umreti nam je!“

Te kratke besede grofa Valiza delale so čuda! Častniki so lastnoročno lestve donašali. V petih minutah so imeli trdnjavico v pesteh. Lavdonov načrt je bil tako bistroumno sestavljen in izpeljan. Ob jutranjem svitanji se je vsa posadka s poveljnikom generalom Zastrovom

udala na milost ali nemilost. Da bi se izgredi po mestu ne vršili, kar se o takih prilikah rado zgodi, prišli so hitro štirji švadroni (trume) kirazirjev v mesto, da bi red ohranili. (Red se je vzdržal.)

Prav možko in pošteno so se vedeli ruski grenadirji. Dokončavši svoje delo, so kar sami zopet v vrsto stopili.

Lavdon je imel 500 mrtvih in 1179 ranjenih, dokaz, kako hrabro so se Prusaki držali, vendar pa zgubili 3776 mož, ki so bili vjeti.

Tu nam gre omeniti neke okoliščine, ki svedoči, s kako previdnostjo in modrostjo je vodil avstrijski načelnik Lavdon vojno.

Pozno na večer pred tem napadom je velel obsedlati več polkov konjice. Nihče ni znal, kam gredo. Ko nekaj ur hoda pridejo, postavi jih v dve vrsti. Vojakom je bilo dovoljeno kaditi in se tiho razgovarjati, iz vrste stopiti pa ni smel nihče. Lavdon stopi raz konja in gre sè svojim prijateljem Birkičem naprej pred dragonarskim polkom Kolovratovim; Birkič je bil major pri tem polku. Oba stopata gor in dol. — Za dôbe Trenka sta bila še oba stotnika; v službenih razmerah

si nista več enaka, ali zarad tega se prijateljstvo ni spremenilo. Če sta bila sama, sta se tikala.

Kar prijaha poročnik in pravi: „Vzvišenost! vse je pripravljeno in čaka le še Vašega povelja.“ Lavdon potegne svojo uro opetovalko in bije eno. Sveta tihota je kraljevala povsod; vse pozorno posluša besede svojega načelnika. Lavdon reče: „Ako polagoma nazaj jahate, bode ravno čas, da pričnemo.“ „Pa kaj?“ poprašujejo jeden drugega. Prijatelja pa še vedno korakata gori in doli.

Proti trem zjutraj se sliši pok topa; kmalo potem še drugi; zdaj se začuje še neredno streljanje s puškami in topovi. Pri prvem poku se Lavdon prestraši ter pozorno posluša strel topov. Ko pa zasliši pok pušk, oklene se svojega prijatelja in ves vesolja reče: „V Švidnici smo, ljubi Birkič! ali ne slišiš pokanja? — že se boré na nasipih!“ — „Kaj, v Švidnici smo?“ vprašajo dragonci. „Da, v Švidnici smo, moji otroci!“ odgovori Lavdon. Zdaj se sliši strašansko pok; vse na okrog se potrese. „Smodnišnico so zapalili,“ reče Lavdon in hitreje hodi z Birkičem semtertje. Še nekoliko se je čulo streljanje po-

tem pa nastane prava tišina. Ko se zdani, odkrije se vsa okolica. Zdaj so še le spoznali Lavdonov načrt v pravi podobi. — Avstrijska konjica je zastopila cesto, po kateri le bi bil mogel Friderik prihiteti stiskani trdnjavi na pomoč; pa tudi le s konjico. Ali sredi pota naleti na Avstrijance.

V najhitrejšem diru prisópejo poročniki k Lavdonu z veselo vestjo: „Švidnica je naša; poveljnik s posadko vjet: naša zguba neznatna!“ Vse hiti Lavdonu čestitat k tej slavni zmagi. Viša in nižja vojaščina se raduje s poveljnikom vred te srečne zmage. Ves dvom pretekle noči je zginil. Prijateljsko so si podajali in stiskali roke ter vpili: „Živijo Terezija! Živijo Lavdon!“ Še trobentači so zatrobili vojno koračnico, ko je solnce ravno izza gorá vshajalo. Le še to so želeli, da bi jim kak polk pruske konjice nasprot prišel; radi bi bili še temu pokazali, kaj so Lavdonci. Na to se podajo v taborišče.

Vzeta Švidnica je bila v teku šestih burnih let najvažnejša zasluga Lavdonova za cesarico Marijo Terezijo.

Še le zdaj je bilo mogoče vojakom v Šleziji na zimo ostati.

Kdo bi bil mislil?! Lavdona bi bili kmalo kaznovali za ta svoj junaški čin, ker je ravnal na svojo roko; ni poprej prašal za dovoljenje višega vojnega sveta na Dunaji. Tega svojega drznega naklepa Lavdon ni drugemu razodel, nego le cesarju Francu. Tudi mu je rekel, da je zdaj ravno zlata ura za napad. Če se ta važen trenotek prezre, ne ve se, kako se bode reč pozneje razmotala. Tudi časa ni bilo več, o tej zadevi prašati na Dunaj; kajti poročila bi utegnila z Dunaja le prepozno priti. Cesar Franc Lavdonu prepusti, naj dela po svoji volji in lastni previdnosti. Storil je tudi tako. Ali više vojaško sodišče, katero se je žaljeno čutilo vsled svojevoljnega postopanja Lavdonovega, pokliče našega junaka na odgovor. Lavdon pride v preiskavo; tudi so ga obsodili. Obsodbo pa v potrjenju izroče cesarici Mariji Tereziji. Kaka kazen bi bila Lavdona zadela, o tem molči zgodovina.

Cesar Franc, dobro vedoč to zadevo, slučajno obišče svojo suprugo. Najde jo v dvorni pisarni.

„Kako žal mi je za Lavdona!“ pravi cesarica, ki je obsodbo že podpisala, „da mi je to naredil! Ali kaj si hočem, rešiti ga ne morem.“

„Kaj pa je učinil Lavdon?“ praša cesar Franc (delal se je, kakor bi o tej reči ničesa ne vedel). — „No, pri Švidnici!“ Na to pravi Franc: „Če pa radi tega, — mene kaznujte. Lavdon je delal po mojem povelji in na mojo odgovornost.“ Cesarica osupne ter spozna položaj. Slučajno prime za črnilo mesto za sipo in jo na zatožbo zlije. S tem je bila stvar rešena.

Ta zadeva ni nič prav jasna in ne gre misliti, da bi bila Marija Terezija obsodbo zoper Lavdona podpisala, ker mu je izročila s pismom meseca mal. srpana polno oblast. Smel je bitko pričeti ali se je izogniti, kakor bi za dobro spoznal. V pismu je bilo tudi rečeno, da ima polno oblast za vsa vojskina početja. Marija Terezija je bila tudi vsem drugim generalom, častnikom in vojakom naročila, da naj le zvesto spolnujejo svojo dolžnost; Lavdonu pa še rekla: „Ako ravna moštvo drugače, da se bode štelo njemu za zlo, ne pa generalom.“

To polno zaupanje do Lavdona je bilo popolnoma opravičeno; mož je že dovolj pokazal, kaj zna in koliko mu je mar za cesarsko hišo in vso Avstrijo. Iz tega lahko razvidimo, kako

nerazumljivo je bilo ravnanje višega vojaškega sodišča proti Lavdonu.

Da je bilo Lavdonovo početje pravo, svedoči tudi to, da ga je cesarica Marija Terezija obdarovala po njegovih zaslugah. Tudi mu je poslala še dve škatli svetinj za zasluge; naj jih razdeli po vrednosti in zasluženji med vojake.

Dva velika križa, 20 vitežkih križcev Marije Terezije reda je prisodil viši vojni svet najodličnejšim generalom, štabnim in višim častnikom. Tudi Lavdon je dobil od Marije Terezije veliki križ z briljanti okinčan; na to še doprsno njeno sliko tudi z dragocenimi biseri olepšano. Vrhu tega pa še to-le pohvalno pismo:

Moj ljubi baron Lavdon!

Naše veselje, da je Švidnica tako naglo padla, je toliko večje, ker se tega ni smo nadejali. S tem je za Nas mnogo pridobljenega; za sovražnika pa dosti zgubljenega, kajti dobil je hud udarec. S padcem Švidnice počasteno je tudi orožje Naših vojnih čet, Naše veselje pa je pomnožilo posebno še to, ker ste zopet priliko dobili k prejšnjim lavorikam še novo si pridejati. Prepričani bodite, da ostane to vaše djanje

Našemu spominu neizbrisljivo; vedno se ga bomo s hvaležnostjo spominjali.

Ob tej priliki Vam naročamo, da naznanite Našo zadovoljnost in Naše veselje zaradi srčnosti in hrabrosti vsem generalom, častnikom in prostakom. Povejte jim tudi, da se bomo posebno ozirali na njihove zasluge, kadar vrsta pride za nova povišanja.

Nas je še to močno razveselilo in do srca ganilo, da je bil tudi ruski generallajtenant Černičev z Vašim načrtom zadovoljen in Vam še celo na razpolaganje dal ves svoj vojni kor za napad na Švidnico. Sporočite mu Našo Najvišjo zadovoljnost kakor tudi Našo pohvalo vsem njegovim vojakom. Taki vrli možje pač zaslužijo Našo ljubezen. Vam pa ostanemo naklonjeni z Našo Najvišjo milostjo. Marija Terezija.“

Dunaj, 10. vinotoka 1761.

Vojake je Lavdon lepo obdaroval; vsakemu je dal 13 tolarjev. Še bolj je obdarovala cesarica Marija Terezija sama Kolovratov polk pešcev, ker so se tako junaško borili.

K omenjenemu listu je priložila cesarica še drug list. S tem listom je poslala Lavdonu v

zameno velikega križa reda M. Terezije, ki ga je dobil 20. listopada 1758. leta, drug z briljanti okrašen križec, ki so ga cenili na 6000 zlatov. Tega je nosil njen ljubljani svak Karol Lotarinjski. Pač lepo odlikovanje! Tudi mu dovoli M. Terezija, da sme njeno podobo očitno nositi. S tem je dobil Lavdon predpravico pred vsemi drugimi križniki in lastniki reda M. Terezije.

Osodo Švidnice so zvedeli Prusi najprvo po nekem avstrijskem begunu, ki je k njim pribežal v tabor poleg Minsterberga. Živa duša mu ni hotela verjeti. Pa kmalo so došli drugi seli, ki so potrdili to žalostno vest.

V 5. dan vinotoka dobi kralj list od Zastrova; v njem je zagotavljal, da se je branil na vso moč, naposled pa se je moral udati sovražniku. Kralj resno odgovori! „Pač bi si želel, da bi mi zamogli sporočiti, kakor je Franc I. po bitki pri Paviji sporočil svoji materi: „Vse je zgubljeno, le čast ni zgubljena! Do te dobe mi je stvar nejasna; radi tega nočem ta trenotek o tej zadevi soditi.“

Na zimo so se podale bojne čete, kakor po navadi v zimska stanovališča. Lavdon je šel na Dunaj. Dospel je v 2. dan prosenca l. 1762. v

stolico. Cesarski dvor in Dunajski bivalci so ga prav slovesno sprejeli.

IV.

Lavdonovo povišanje v mirnem času (od l. 1763.-1778.)

Ko je bil mir sklenjen v Hubertsburgu leta 1763 in s tem končana sedemletna vojska, živel je Lavdon v Pragi. Mestni očetje so mu podarili hišo iz hvaležnosti za vse dobrote, ktere je Češkej storil. Tu je bival sè svojo soprogo. Le semtertje je obiskal še svoje posestvo Mali Bečvar.

Za te dôbe je dobil Lavdon prav laskavo pismo iz Ruskega. V tem listu ga kralj prosi, naj stopi z dostojanstvom maršala v rusko službo. Mož tega ni sprejel. Božja previdnost ga je ohranila še dalje v Avstriji, hudo stiskani Avstriji, kakor bomo kmalo slišali.

Poleti je hodil v Karlove vare. Tam se je seznanil z znanim pesnikom in učenjakom Geler-tom. Od te dôbe imamo o Lavdonu tudi neko važno pismo Gelerta, moža zvezde na slovstvenem polji iste dôbe. To pismo opisuje značaj Lav-donov kaj dobro. Gelert je bil mož naravnostnega značaja; umel je človeka dobro oceniti.

Kakor se pri tacih ljudeh rado pripeti, da potrebujejo razvedrenja, tako bilo je tudi z Geler-tom. V Karlovih varih jahal je večkrat na sprehod. Pri teh izletih ga je spremljal tudi Lavdon na tistem belcu, ki ga je jezdaril tudi pri Hohkirhu.

Slušajmo Gelertovo pismo o Lavdonu. Piše tako: „Moje prvo in najljubše veselje mi je bilo, da sem se seznanil z generalom Lavdonom.“

To je bil mož posebnega značaja: resen, bolj žalosten in otožen kakor vesel, — prav meni enak je bil. Govoril je malo kakor jaz; o svojih činih v vojski skoraj nikdar govoriti ni hotel, pač pa poslušal pogovore družih. Oblačil se je prav pametno, bolj skromno kakor ne in vendar vselej spodobno. Beseda njegova bila je kaj premišljena.

Postave je bil srednje, pa lepe rasti, bolj suhljat, pa manj kakor jaz; oči je imel svitlo-sivkaste in globoko v čelo vtisnjene, ki so razodevale globoko mislečega moža. Precej sprva mi ni rad zaupal, le polagoma se je to zgodilo. Menda je bil tega vzrok moj otožni obraz. Ko me nekega dne v drevoredu sreča, reče mi: „O kako rad k Vam zahajam, le ne vem, če Vam je to všeč?“ Drugikrat mi je dejal: „Povejte

mi, gospod profesor, kako je mogoče, da ste toliko šaljivih knjig spisali? Zdi se mi to zagonetka, če Vaš obraz pogledam?" To Vam g. general, zamorem razložiti; pa povejte tudi Vi, kako Vam je bilo mogoče bitko pri Kunersdorfu dobiti in Švidnico tako naglo vzeti? Tudi meni je to zagonetka, če Vaš obraz pogledam, pravi Gelert. Takrat, pravi Gelert, videl sem ga prvokrat smehljati se; smejal se je redkokrat. Hotel je popolnoma zvedeti, kakega temperamenta sem in kaka je moja nrava. Ako so še drugi pri mizi bili, klical me ni k sebi, pač pa, če je bil sam. Naročal si je večidel le mehke jedi in rad pil tako vino, kakoršnega sem jaz pil. Pri mizi me ni dolgo zadržaval; od mize sva kmalo vstajala.

Iz njegovih ust nisem nikdar kaj slabega slišal, pač pa le dobro; govoril je rad tudi o verskih rečeh. Ker se Lavdon ni redno šolal, prosil me je, naj mu priredim majhno knjižnico. Njegov izboren talent nadomestil je, kar iz šole ni imel. Je tudi res rad bral. „Kaj nek bi Vam dati mogel, da bi bilo Vam všeče“, rekel mi je nekega dne. Odgovorim mu: „Gospod general, ako mi ves svet daste, mi je vse jedno v teh okoliščinah.“

Nečak Lavdonov, ki je bil pri stricovem polku lajtenant, prosil me je nekega dne, tako piše Gelert, da bi strica pregovoril, naj bi se smel vsaj eno leto v Lipskem šolati. Rad privolim, ako bodete zanj skrbeli, odgovori mi Lavdon.

Ako je hotel kaj posebnega z menoj govoriti, peljal me je vselej na kak poseben kraj, da naji nihče motil ni. Poslavljala sva se eden od družega prav na kratko. Kadar mi je kaj posebnega povedal, vselej je rekel: „Kar sem Vam povedal, ohranite za-se!“ ter dejal: Srečno! Pisal vam bodem.“ „Srečno tudi Vi, gospod general; Bog naj Vas ohrani in blagoslovi Vaše življenje!“ Taka je Gelertova sodba o Lavdonu.

Dôbo 15letnega ljubega miru je preživel Lavdon na svojem posestvu ali v toplicah. Pečal se je sè kmetijstvom; prav kakor v zgodovini beremo o rimskem diktatorji Kvinkciji Cincinatu, kterege so od pluga na boj poklicali. Svoje posestvo „Mali Bečvar“, vredno kakih 25.000 goldinarjev, je pomnožil s tem, da je prikupil od barona Brandavškega še „Veliki Bečvar“. Tukaj si je sezidal grad in priredil lep vrt. Komaj po dvakrat na leto in le za malo dni je šel na Dunaj.

Leto 1765. Tega leta je šel Lavdon tudi še v Ahenske toplice. Tukaj najde barona Friderika Trenka, ki ni bil dosti boljši nego njegov stric zloglasni Trenk, oberst pandurjev. To je edini vir, iz kterega vemo, da je bil Lavdon res v Ahenskih toplicah leta 1765. —

Lavdon se je ravno poslavljal od grofinje Par, cesaričine najvišje dvorne gospé, kar Trenk noter stopi; precej za njim pa tudi Marija Terenzija. Govorili so o Lavdonovem potovanji. Cesarica pravi, da bi tudi Trenku hasnile toplice Ahenske, ker je še le pred kratkim prišel iz Magdeburške ječe. Trenk je res šel za Lavdonom v Ahen; bila sta tukaj tri mesece.

Friderik Trenk v drugi knjigi svojega živopisa tako-le o Lavdonu piše: „Tega moža sem zmeraj spoštoval in osebno ljubil, ko je še stotnik „pandurjev“ bil v polku mojega strica. V toplicah sva bila čudna prikazen drugim topličarjem. Vse je hotelo naju poznati, Lavdona zarad velike sreče v vojski, mene pa zarad moje grozne nesreče. Občevanje moje s tem zaslužnim možem je bilo pravo hladilo za moje poparjeno srce. Dunaj je iz lastne skušnje tako dobro poznal kakor jaz; velikodušno in stano-

vitno pa je premagal vse svoje nasprotnike. To-like sreče mu niso drugi privošili, ampak našel jo je sam.“ — Ta izjava Friderika Trenka pač ni v soglasji z ono nagrobnico, v kateri ga Trenk imenuje tožnika svojega strica in pospešitelja njegove nesreče. Stvar, kakor vemo že, bila je drugačna.

Ko se je Lavdon vračal iz Ahenskih toplic, zve žalostno novico o nagli smrti cesarja Franca v Inomostu 18. vel srpana leta 1765.

Leta 1766. je bilo izročeno Lavdonu vrhovno nadzorništvo pešcev. Ker so pa poznali da se brez te naprave lahko shaja, opustili so to nadzorstvo čez tri leta.

Leta 1767. je bil Lavdon sprejet v prosto, neposredno državljansko viteštvo v frankovskem, švabskem in reniškem okrožji.

Leta 1769. je šel Lavdon s cesarjem Jožefom v Šlezijo obiskat Friderika Vélikega. Dospela sta v njegov tabor ob Nisi ravno v 25. dan vel. srpana. Friderik je hvalil in hvalil Lavdona nad vse.

Ravno istega léta je bil Lavdon imenovan za zapovedajočega generala na Moravskem v Bernu. Ta dvojna služba mu je donášala lepe

novce: 4000 goldinarjev kot dodatek k prejšnji plači; 8000 goldinarjev pa je dobival za posebne stroške.

V dan 5. listopada je dosegel še dostojanstvo dvornega vojnega sovètnika in c. kr. tajnega svetovalca.

Leto 1770. Tega leta je prišel pa kralj Friderik cesarja Jožefa obiskat v tabor pri Moravskem Novem mestu. Lavdon je tu zapovedoval zbrani vojni. Kralj je Lavdona vedno imenoval feldmaršala, dasiravno še ni bil. Podaril mu je še dva lepa konja za ježo s sedlom in drugo opravo vred. Oprava enega konja je bila za Lavdona kot generala priredjena: bila je rudeče barve z zlatim obrobkom, drugega oprava pa je bila višnjeva s srebrnimi portami. Tako opravo so imeli lastniki kakega polka.

Nekega dne, — ko je bilo treba h kosilu sesti — sede Lavdon v svoji skromnosti na zadnji sedež. Friderik ga pokliče bližje, rekši: „Le sem, le sem, moj ljubi general Lavdon. Vidim Vas veliko rajši poleg sebe nego pa sebi nasprot!“ Drugikrat, ko je prišel prepozno h kosilu, reče mu: „To je popolnoma

zoper njegovo navado; sicer je bil vedno pred nami“ (v vojski).

Ni pa tako laskavo govoril kralj o Lavdonu v svojih spisih; to si lahko mislimo, da ne.

Leta 1773. spremljal je naš Lavdon z drugima dvema generaloma z Nosticem in Pelegrijnem cesarja Jožefa na njegovem popotovanji po Galiciji. Obhodili so jezdé severno Galicijo z velikim trudom.

Nekega dne pridejo v židovsko vas, nič ne morejo jesti dobiti. Prav po vojaško si jo izmislijo: dogovoré se, da bode o gotovem času prinesel vsakteri kaj po svoje pripravljenega na mizo. Vsi se razkropé po vasi, da si poiščejo jedil — cesar in drugi. Ob določenem času prinese vsakteri nekaj jedil v skledi. Jožef je pokazal svojo skledo najprej, potem pa še drugi. V taki sili jim je priprosta jed bolj dišala kakor morda najboljše jedi na Dunaji pri obilici raznih jedil.

Leta 1774. so hotli na Češkem vpeljati načelo, da bi veleposestniki svoja zemljišča podložnim v najem ali celo v dedni najem dajali. To si je bil nek Rab izmislil. Lavdon s tem ni bil zadovoljen. Nekaj posebnega je bilo to, da se kmetje, ko so se zoper grajščake vzdignili in

jim veliko kvare vzročili, Lavdonovega posestva niti dotaknili niso.

Leto 1775. Tega leta je odložil Lavdon službo generalkomandanta na Moravskem in v Bernu. Mož se je naveličal vednega, če tudi ne težkega pisarenja, ktereга so mu nekteri še brez vse potrebe nakladali. Kar dobi ponudbo, če hoče službo maršala na Francoskem sprejeti; odgovoril je, da ne. Lavdon ni mogel pozabiti cesarice M. Terezije in vseh dobrot, katere mu je skazovala. Na noben način ni hotel službe drugje iskati; pripravljen je bil svoje moči še na dalje žrtovati deželam slavne Marije Terezije.

Leta 1777. je poklicala Marija Terezija Lavdona na Dunaj, da podučuje nadvojvodo Maksimilijana v vojaških strokah. Država je kupila od Lavdona „Mali in Véliki Bečvar“; imel pa je pri obojem zgube 16.000 goldinarjev. Za nadomestilo mu je podarila cesarica hišo v Melkerjevih ulicah. Preden se je Lavdon tje preselil, dal jo je popraviti. Pa ne dopada mu. Zatoraj prosi cesarico, naj vzame to darilo nazaj; toda tega ne stori, na prosto voljo mu da, naj stori s hišo, kar mu drago. Lavdon jo je prodal in drugo z vrtom vred v najem vzel od markeza

Špinola. Tudi ta mu ne dopade; zatoraj si kupi novo v Alzerjevi ulici. Predela jo popolnoma po svojem okusu. Moža je posebno veselilo bivati na deželi, kjer je več miru in boljši zrak; od tod njegovo vedno hrepenenje na deželi si omisliti kako pripravno posestvo. Prilika za to ponudila se mu je kmalo. Grajščak Lihtenštern na prodaj postavi svoji posestvi Hadersdorf in Vajdlingau. Lavdon ju kupi za 79.000 goldinarjev; vsled tega je bil sprejet v avstrijski deželni stan 3. listopada. Precej je pričel grad v Hadersdorfu olupšavati in razširjati; toda ni imel prilike dolgo ondi v miru bivati.

V 31. dan grudna l. 1777. je umrl volilni knez Bavarski Maksimilijan Jožef, posledni tega rodu. Volilni knez iz Pfalce Karol Teodor je prevzel kot prvi sorodovinec vojvodstvo Bavarsko in Gornjo Pfalco. Marija Terezija je hotela tudi dobiti svoj del od te dedšine. Vojvoda iz Dvomosta (Zweibrücken) se je posebno nadejal, da dobi Bavarsko in Pfalco; radi tega se obrne do Friderika II., naj varuje Bavarsko takega razkosovanja. Iz tega se je izcimila Bavarska dedna vojska.

V.

Lavdonove zasluge v Bavarski dedni vojski l. 1778-1779.

Dne 27. svečana je bil Lavdon imenovan feldmaršalom in zapovedujočim generalom na Češkem. Na Dunajskem dvoru so se posvetovali, kako bi se mir ohranil; med tem pa ste Avstrija in Prusija na meji že zbirali vojake v obilnem številu. Lavdon in cesar Jožef bila sta ene misli, kako bi junaške čine Friderika še h koncu njegovega življenja, kolikor se da, zmanjšala. M. Terezija s tem ni bila zadovoljna, kajti tudi nji so že potekale zadnje ure življenja in hotla je na vsaki način ohraniti mir.

Friderik je razdelil svojo vojno v dva dela; en oddelek vodil je sam, drugega dal je svojemu glasovitemu bratu princu Henriku. Tudi cesar Jožef je postavil dva kora pruski vojni nasproti. Prvi in glavni oddelek je vodil sam z generaloma Lacijem in Hadikom ter stal ž njim ob šlezijijski meji na Češkem. Drugemu oddelku je zapovedoval Lavdon; ta je brojil 50.000 mož in je stal ž njim na saksonski meji. Kralj Friderik je prodril na Češko, pa ni mogel naprej; obstal je na obrežji Labe. Na uni strani stal je Jožef

v dobro utrjenem taboru. Kralj skuša Jožefa spraviti iz taborišča. Med tem je bil še princ Henrik iz Saksonskega na Češko pridrl na levem bregu Labe.

Friderik Jožefu ni bil kos; toraj kralj bratu zapové, da naj iz Lužič na Češko udari proti Lavdonu, da bo primoran umakniti se princu Henriku ali pa Jožefu pomoči poslati, potem se bode te zamogli vojni združiti.

Od kraja je Prusom še precej po godu šlo; Lavdon se je res umaknil; poznej se je pa pri Izeri tako dobro utaboril kakor Jožef ob Labi. Friderik skuša z bratom zediniti se. V ta namen je zaukazal enemu koru tako se sukati, da bodo Avstrijanci mislili, Friderik namerava v Prago jo mahiniti. To naj bi bilo tudi Lavdona iz tabora spravilo, da bi hitel Pražanom na pomoč. Ako se to zgodi, zedini se prav lahko Friderik s Henrikom. Pruski načrt je bil sicer dobro osnovan, ali Lavdon je kmalu sprevidel, kam pes taco moli in je ostal v svojem taboru Mnihovem. Kralj je skušal približati se svojemu bratu; toda slabo vreme tega ni dopustilo. Oba sta jo potegnila nazaj v Šlezijo. Vendar tudi po zimi ni bilo brez malih prask. Tukaj se je izkazal

posebno Klebek, sestrični sin Lavdonov. Na spomlad bilo je drugače.

Precej pred pričetkom vojske so stopili na visoko goro na Češki meji: cesar Jožef, Lavdon in še nekteri drugi generali, da bi s tega ugodnega mesta ogledali si okolico in jo narisali.

Ker precej priprav za to niso dobili, rekli so med tem časom marsiktero. Jožef dobre volje pravi: „Svet pač ne more misliti, da je zdaj kak cesar s svojimi generali na tej visoki gori v tem divjem gorovji. Postavimo si spomenik, da smo bili tukaj; vrežimo svoja imena v drevesa.“ Vsak si prizadeva svoje ime, priimek in značaj v drevo vrezati kolikor mogoče razločno in natanko. Tudi Lavdon to stori. Cesar pa pravi Lavdonu: „Vrežite v ljub le ime L a v d o n; za svet je to dovelj, mi drugi pa pač potrebujemo, da tudi priimek in značaj vrežemo; za Vas to ni potrebno, saj Vas svet dobro pozna.“

Glejte, kako je cesar Jožef Lavdona spoštoval zaradi njegovih zaslug. Enako prijazno pisal je tudi svoji slayni materi o Lavdonu.

Vojska se je pričela; ali reči se sme, da bi Friderik v tej vojski o sebi ne mogel veliko

govoriti, ko bi bil Lavdon imel vrhovno poveljništvo čez vso avstrijsko vojno. Da princ Henrik pobit ni bil 20. mal. travna l. 1778., vzrok bil je ta, ker Lavdon po svojem načrtu delati ni smel, ampak po volji Marije Terezije.

13. maja bil je mir zopet sklenjen in Lavdon je šel na svoje posestvo. Preden pa pustimo Lavdona mirno živeti na njegovem posestvu, omeniti moramo nekega pisma, ki ga je cesarju Jožefu pisal. Bilo je 17. malega srpana 1778. l., ko je Friderik II. v svoj tabor pri Velsdorfu sprejel barona Tuguta, katerega je cesarica k njemu poslala zaradi posredovanja miru. Jožefu to ni hilo po godu; osobito še zato ne, ker prej o tem nič vedel ni. Še le, ko je Tugut odšel, zvedel je to. Tudi Tereziji je bila znana Jožefova nezadovoljnost. Izrazil jo je z besedami: „Ako cesarica mir sklene, ne pridem več na Dunaj; raji pojdem v Ahen ali v kako drugo mesto.“ — To svojo misel je razodel Jožef Kavnicu, Laciju in Lavdonu, rad bi bil zvedel mnenje teh vrlih mož, kaj naj stori. Prva dva svetovala sta mu kar naravnost, naj te muhe iz glave spodi, kajti to bi slabo vplivalo na vso avstrijsko vojno. Lavdon odgovoril mu

je pa takole: „Jaz sem ravno teh misli kakor cesar Jožef. Avstrijska odjenljivost rodila bo slab sad poznej, zatoraj lahko razumem Jožefovo nejevoljo. Modrost svetuje cesarju primirje zabraniti ter pravi: Avstrija se moti, dasi ima 400.000 mož, da bi o vsaki priliki vsakteri svojo dolžnost storil kakor „figure na šahu“. — V vojski je velikokrat vse drugače; vojna sreča je opotočna, popustljivost enega je le prepogostokrat vzrok poznejše nesreče. To je napačno, priložnost opuščati, kajti Češka, kjer se bijemo, nima zadosti trdnjav; to smo hudo skušali v sedemletni vojski. Zarad pomanjkanja trdnjav je bilo Frideriku mogoče zariti se v srce te dežele; vzel je najboljše zaloge; s silo iztirjaval je na milijone goldinarjev od ljudi.

Na Šlezijškem bilo je drugače; ker je dežela imela lepo utrjene kraje, kamor so zamogli bežati naši vojaki; tudi živež so ložje dobivali.

Avstrijska vojna tudi še marsičesa družega pogreša, kar bi ne smelo biti, dasi je cesarica mnogo za njo storila. Naše načelništvo ni popolno kakor ga imajo Francozi; tam vsak ud načelništva vsakovrstno orožje dobro pozna, da ga more rabiti na vsakem kraju.

Pomanjkljivosti so pri nas tudi pri topničarstvu, pri častnikih na suhem in na morji; tudi znajo premalo jezikov za diplomatične razprave. Jaz si pričakujem od vsakega višega častnika pri načelništvu posebne nadarnosti; da se zmožnost prav in popolnoma razvije, za to se do zdaj ni dosti skrbelo. Kadar se ima vojska pričeti, izvoliti in odbrati je treba najsposobnejše može polkov — to je še le pravo načelništvo. Žalibog, da se mora marsikteri tega učiti še le v boji na škodo vse vojne! Avstrija potrebuje dobrega, pa stalnega načelnštva, ki naj se v mirnem času vežba za svoj visoki poklic. — To, Veličanstvo, vzemite si k srcu!“

Avstrija tudi nima spretnih, lahkih pešcev, odkar so začeli Hrvate v posamezne čete vtikati. Začetkoma naj se napravijo kori prostovoljcev in lovcev; tudi ti imajo se še le vežbati za službovanje sprednje straže.

Tudi menim, da je treba čete podvojiti; čete ostrostrelcev pri graničarskih polkih, zraven pa še na novo napraviti dvajset bataljonov lovcev; nemška pehota pa naj se za polovico zmanjša.

Tudi pri prevažanju ni vse v redu. Po francoskem načinu naj bi se ravnalo; tam jem-

ljejo se dosluženci za nekoliko višo plačo za ta posel, kajti tem možem (prevožnikom) izročujejo se vrednostne reči. Glejte, pri nas jemljejo se v to službo le ljudje, ki za družega niso; na vse to so še nevedni, boječi — brez poguma in časti so! ako le pok slišijo, že zbežijo in sovražniku prepusté cele zaloge živeža in streljiva ter le s konji zbežijo porezavši poprej vrvi pri vozovih. Vse to napravlja strašne zmešnjave pri vojni, ker nima ne živeža ne streljiva.

Posebno skrbeti je treba za bolnišnice v vojski; za to se je do zdaj vse premalo storilo. Naj bi bilo Nje Veličanstvo (t. j. M. Terezija) vsaj enkrat videla strašno revo in bedo v bolnišnicah! Na tisoče hrabrih mož je pomrlo, ker so bile bolnišnice premalo oskrbljene, kajti ranocelniki so bili pravi nevedneži! Ako primerjamo število v vojski padlih z onimi, ki so v bolnišnicah pomrli, pač vemo, kaka preuredba je tú potrebna. Za to je treba dobrih šol za ranocelnike. Mislimo si vojno, obstoječo iz 400.000 mož, katere večkrat legar (vročinska bolezen) mori; ne bi li se dalo število ubozih zmanjšati z dobrimi zdravniki? Poveljnik mora le prepogostokrat pretakati grenke solze za toliko zgubo vojakov in to v mirnem času!

Tudi vojni zaukazi so pomanjkljivi; za naglo postopanje jako neugodni.

Delajmo tako, kakor so stari delali; razdelimo vso vojno v manjše oddelke; vsakemu takemu kardelu bodi predpostavljen feldecajgmajster ali feldmaršallajtenant; naj ima tudi svoje načelništvo; na tak način bo vsak tak oddelek za se popolna vojna. Po tem načinu se vsak lahko po svoje kreta in po svoje dela; s tem bi bilo polajšano tudi opravilo nadzorništva glavnemu načelniku. Tudi bi se odstranilo neljubo tekmovanje v službenih ozirih. In glejte, tudi sovražnik bi ne mogel preceniti in pregledati naše vojne; ne znal bi kdo, kje in s koliko možmi se ž njim bojujemo. Ta moja misel je velevažna in zasluži, da se djansko izpelja in, da bi se kake pomanjkljivosti v prenaredbi vojne še za naprej ne godile, naj največjavnejši možje generali v tej zadevi tudi svojo misel izrazijo in pravo svetujejo.

Konečno naj Vam, Veličanstvo, preden bi izpeljali svoj naklep (na Dunaj ne več iti), še svojo najjudanejšo misel izrečem: Ne daj Bog, da bi to storili, kar nameravate, kajti tako razdvojenje med materjo in sinom ne bi dobrega sadu obrodilo! Svet bi čudno sodil, naposled pa

gotovo z Vašo materjo potegnil; še celó, ko bi Vi prav imeli; ne storite tega! Kako hudo bi to dejalo čutu avstrijskih podložnikov, ker so z maternim, modrim vladanjem prav zadovoljni. Saj ste videli, kako jih spoštujejo; udanost do Vaše matere je čuda delala, dà, rešila je cesarstvo! Vaše Veličanstvo, ki je po božji previdnosti poklicano dedšino po materi prevzeti, tega ne bo prezrlo ali se temu odpovedalo zaradi kake pedi Bavarske zemlje. Na Vas gleda ves svet; Vaša je bodočnost; to se pa tudi ne strinja z ljubeznijo sina do matere. Upam pa, da Vas bom še večkrat v Vaši stolici na Dunaji videl in Vas z vso udanostjo pozdravil.“ Jožef je to Lavdonovo pismo večkrat prebral ter zdihnil: „Iz tega pisma spoznavam besede starega možaka in vojaka sivih las; ne bi bil verjel, da zna star in trd vojak tako na sree govoriti! Prvikrat, ko se vidiva, zahvalil se mu bom prav lepo in pri srčno za tak nauk.“ — Glejte, dragi bralci, v važnih rečeh je treba modre in skušene moč za svet poprašati. Mladost je večkrat prenagla v svojih sklepih. Pač res!

Želja Marije Terezije se je spolnila; mir je bil sklenjen v dan 13. maja l. 1779. v Tešinu.

VI.

Čas miru od leta 1779. do leta 1788.

Zaželjeni mir se je zopet povrnil, hvala Bogu gospodu vojskinih trum! Lavdon je šel na svoje posestvo v Hadersdorf, ali miroval ni; od jutra do večera je prebiral razne književne reči. Za kratek čas napravil si je prav lep vrt ter se oddahnil od vojskinih težav.

Cesar mu je, kot najmlajšemu maršalu plačo ustavil in odločil plačo feldcajgmajstra. Tega M. Terezija ni trpela, da bi Lavdonove dohodke prikrajšali, dala mu je tedaj od svojih dohodkov plačo maršala. Po cesaričini smrti se mu je ta plača zopet ustavila, in še le po smrti feldmaršala Koloreda dobival je njegovo plačo.

Na Dunaj je Lavdon poklical tudi Rajnolda, sina očetovega brata, ki je bil oženjen z Lavdonovo sestro. Tega je postavil Lavdon za svojega glavnega dediča. Na Dunaji ga je podučeval Lavdon v potrebnih vojaških rečeh sam. Mož je dobro vedel, da poduk brez vaje ne velja, zatoraj ga je k vojaškim vajam seboj jemal in mu poznej dal službo častnika v svojem polku.

Leto 1785. Tega leta bi bila neka posebna nezgoda Lavdonu, ki je še tako potreben bil Avstriji, kmalo življenje končala.

27. mal. srpana ste bili vodi Dunajšica in Alzerjev potok nenadoma hudo narasli; Lavdon je ravno sedel na svojem vrtu v Hadersdorfu v utici, v kateri je bil s knjigo v roki zadremal. Med tem je narasel še Mauerbah, ki memo teče. Lavdon trdno spi, pri njem čuje le njegov psiček, ki postane nemiren in nepokojen in z lajanjem Lavdona zbudi; videč veliko nevarnost naravnost v grajščino beži. Komaj tja pride, že je voda uto odnesla! Kako kmalo bi bil ž njo tudi Lavdon šel, ko bi ga psiček zbudil ne bi bil. O, te živalice so že marsikteremu gospodarju življenje otele!

Devet let miru je kmalo preteklo, vendar Lavdonu ni bilo dano svoja zadnja leta v miru preživeti.

Leta 1788. napovedala je Rusija vojsko Turčiji zarad Krima. Avstrija se je zavezala Rusiji pomagati; vojsko je napovedala Turčiji v dan 9. svečana.

VII.

Lavdonovi junaški čini v Turški vojski (l. 1788. do 1790.).

Cesar Jožef II. je prevzel poveljništvo vse avstrijske vojne, privzel si je pa še Lacija. Cesar Jožef se je hotel s Turkom poskusiti brez Lavdona.

Lavdon, 72letni Lavdon, ves goreč za vojaški stan in vnet za domovino, ni trpel, da bi se tudi on ne poskusil s Turčinom. Ne dá mu doma ostati; zatoraj zapreže konje in se k cesarju pelja ter se mu ponudi za turško vojsko rekoč: „Veličanstvo, vem, da imate dobre generale; ali glejte, jaz sem tudi še pri moči, utegnem Vam v vojski še kaj koristiti; ponudim Vam se z vso udanostjo v službo zoper Turke.“ Cesar potreplje Lavdona na ramo in prav prijazno pravi: „Moj ljubi Lavdon. Vi ste svoje že storili in ste tudi že slabotni; uživajte raje svoje zadnje dni življenja miru.“ „Ako to ni mogoče“, pravi Lavdon, Veličanstvo, vzemite vsaj mojega stričnika sè seboj; je še mlad in čvrst, naj se v vojski kaj priučí in poskusi“. „Prav rad ga vzamem“, odgovori Jožef, „izvolim si ga za svojega pobočnika (adjutanta)“.

Naposled se je pa vendar le pokazalo, da je Lavdon edini mož, ki avstrijsko zastavo do lepih lavorik dovesti zamore in jo je v stanu postaviti na krajih polomeseca in konjskega repa.

Vojska s Turkom se je pričela; Avstrijanci so bili na Hrvaškem tudi že tepeni, posebno na desnem krilu svoje vojne. Vse je te misli in tega prepričanja, da delo zoper Turka ne bo šlo urno spod rok, ako Lavdon vmes na poseže. Kar pokličejo Lavdona v vojsko in mu poveljništvo na Hrvaškem izročijo. No, kako so se vojaki razveselili te novice! Kakor poznej Radeckija, tako so za te dobe Lavdona spoštovali in ljubili kot svojega očeta; zanj pripravljeni so bili iti v še tako hud ogenj. Ne bi bilo šlo delo dobro spod rok, ko bi ne bili poslali Lavdona k četam na Hrvaško, kajti nobeden ni bil v stanu tako jih vnemati za boj in tako spretno jih voditi proti sovražniku kakor Lavdon, oče vojakov. Lavdon dobro vedoč, da bi ne mogel svojega namena doseči, ko bi bilo više poveljništvo drugemu izročeno; zatoraj prosi, naj se njemu izroči neomejena oblast vse vojne; to se je tudi zgodilo.

12. vel. srpana poslovi se Lavdon od Kavnica. Ko so Dunajčanje slišali, da so tudi Lav-

dona na vojsko zoper Turka poklicali, zbrali so se v toliki množici, da se je vse trlo ljudi. Občinstvo izraževalo je svojo voljo in svojo zadovoljnost nad to srečno izvolitvijo z besedo in v dejanji. Upili so na vse grlo: „Živijo Lavdon!“ in ploskali z rokami, ko se je z Dunaja odpeljal.

V 13. dan vel. srpana se je peljal Lavdon iz svojega stanovanja v mestu, ktereга mu je bila cesarica podarila; zopet je bilo polno ljudstva zbranega, da bi se od Lavdona, priljubljenega očeta, poslovilo.

Kako počastil ga je šele cesar Jožef! Dal mu je iz svojih lastnih konjakov lepih, čilih kônj, vozov, orožja za vojsko, vina in kuhinjske robe; z eno besedo: vsega česar je Lavdon potreboval v vojski.

Po dolgem popotovanji je došel 18. vel. srpana v tabor pri Dubici; sprejeli so ga z nepopisljivim veseljem.

Precej drugi dan si je ogledal trdnjavo, ktero so Avstrijanci zaman oblegali. Začel jo je oblegati po svojem načrtu in jo tudi kmalo obvladal — že 20. vel. srpana. Težavno je bilo to delo, ker so Turki že na pomoč hiteli v trdnjavi obkoljenim vojakom in jih hotli na vsak način

rešiti, pa jih niso več mogli. Brez boja in zgube potolkel je Lavdon turški kor, ki ga je vodil paša iz Travnika; paša moral se je umakniti, sicer bi jo bil še sam hudo skupil. Že čez šest dni Dubica pade Avstrijancem v roke.

Kako so godrnjali Turki, ko so zvedeli, da je „nemški hudir“ (tako so zvali Lavdona iz strahu) že tukaj. Koncem vel. srpana je dobil Lavdon tudi še nadpoveljništvo slavonskega kora. Kmalo potem jo udari preko Save, da bi Berbir (turško Gradiško) zgrabil. 2. kimovca bila je trdnjava že obkoljena; precej potem obrnil se je Lavdon še proti Novi in zapovedal tukaj kopati jarke, po katerih so se naši trdnjavi bližati zamogli.

Travniški paša hotel se je nad Lavdonom znositi in je 20. kimovca posamne Lavdonove bataljone napadel z vso silo in s strašno srditostjo. Lavdon, to slišati, poda se mu nasproti in si ogleduje ravsanje in kavsanje z bližnjega nasipa. Turki so srdito streljali; pet topničarjev je v kratkem padlo na Lavdonovi strani; na vse to so se še zagnali na nasip. Eden topničarjev videti to grozno nevarnost, opozori Lavdona, naj se s tega mesta umakne. Lavdon se

ne zmeni za to. Topničar s sveto vnemo očeta Lavdona prime in sè seboj proč vleče rekši: „Ta prostor je za nas topničarje, nikakor pa ne za vas, Vzvišenost!“ Lavdon komaj zapustivši ta nevaren kraj, vidi, da je krogla smrtno zadela dva topničarja.

Lavdon precej sprevidi, da ni dobro le spredaj boriti se z ljutim Turčinom, zatoraj veli peljati dve diviziji sovražniku za hrbet. No, Turek jo je pa tudi hitro popihal, sluteč in čuteč veliko nevarnost.

V dan 21. kimovca Lavdon ukaže Novi z naskokom vzeti. To se mu ni posrečilo, ker so njegovi vojaki lestve in drugo pripravo kar proč pometali; Turek je pa tudi streljal na vso sapo!

Solznih oči in ves nejevoljen Lavdon pravi: „še noben naskok mi ni spodletel kakor ta — sedemnajsti!“

V 3. dan vinotoka so naši zopet začeli naskakavati in se varno postavili za zaslon in bastijo. Pripravili so si tudi topove in na mesto streljali. Novi pade; posadka pod zapovedništvom paše iz Dubnoga in „beia“ iz Novega je zajeta. Naši so mislili še Berbir dobiti; toda vreme za to ni bilo več ugodno. Lavdon je od-

rinil v Semlin, da bi predsedoval zbirališču Terzijinega reda.

Glavna armada je tega leta dobila še Šabac; ali prav neprijetne okoliščine so prisilile tudi njo umakniti se meseca kimovca leta 1788. Na levem krilu bil je princ Koburški; ta je bil veliko srečnejši, vzel je Kotim in lep del Moldave.

V dan 8. listopada je došel Lavdon zopet v Semlin; tukaj se je zbral bojni svet 9. listopada; 14. predsedoval je redovnemu zboru.

Z Jožefom II. sta objahala vso okolico, da bi videla, kakšna je glede vojne. Jožef Lavdonu milo toži, da so se vojaki na nekem posebnem mestu pred Turkom vedno le umikali. Lavdon svojega mnenja ne prikriva, naravnost pove, kaj je bil vzrok. Tudi naznani, kako bi se temu v okom prišlo.

Naslednji dan je obedoval Lavdon pri cesarji, kar dojde vest, da so si ta kraj zopet Turki osvojili. Lavdon je bil nevoljen nad generalom, ki je ta kraj branil, (bil je dotični general tudi pri kosilu.)

Zima nastopi, cesar Jožef, Lavdon in drugi generali so šli na Dunaj.

Leto 1789. V drugem napadu na Turke je hotel Jožef zopet vrhovno poveljništvo prevzeti; ali huda bolezen mu tega ni dopustila. Lacij se odpove višemu poveljništvu; cesar tedaj Hadika za to izvoli, dobrega Lavdonovega prijatelja. Lavdon je tudi tega leta zapovedoval hrvaškim in slavonskim četam.

Preden odideta Lavdon in Hadik na bojno polje, shujšala se je bolezen cesarju Jožefu tako silno, da se prevideti dá. Duhovnika s sveto popotnico spremljata tudi Lavdon in Hadik na cesarski dvor k bolniku. Kako velikansk vtis je to spremljevanje naredilo na vse občinstvo, ko po stopnicah k visokemu bolniku korakata starčeka: 78letni Hadik in 73letni Lavdon, ki tudi še ni bil dobro okreval iz neke poprejšnje bolezni. Občinstvo je ploskalo, ko Lavdona zopet zagleda, možu se porosijo oči, tako je bil ginjen.

Dne 4. mal. travna je šel Lavdon zopet k armadi. Kranjski stanovi so tudi enoglasno sklenili zarad velikih zaslug za Kranjsko sprejeti Lavdona v deželni, gosposki stan. Diplomo (častno pismo) mu je poslal grof Edling s tem-le pismom:

„Vaša Vzvišenost!

Sprejmite, Vzvišenost, malo pripoznanje, katero Vam pošljejo hvaležnega srca zbrani stanovi vojvodine Kranjske. Vaša močna roka je storila, da mir uživamo pred ljutim sovražnikom keršanstva. Obžalujemo le, da Vam svoje hvaležnosti in udanosti še bolj razodeti ne moremo.

Prepričani smo, da takega junaka, ki ga vsi narodi slavijo, v svoji nezmožnosti dovolj počastiti ne moremo. Le to malo pripoznanje naše hvaležnosti blagovolite Vzvišenost, sprejeti, katerega Vam pošlje podpisani zastopnik Kranjskih stanov. Ta dan si štejem za najčastnejši dan svojega življenja, ko to častno pismo Vam pošiljam.

Ta diploma je prva, katero sem kot zastopnik kranjskih stanov imel čast podpisati. To sem storil z veseljem; enakega čuta je z menoj tudi hrabri grof Urzini Roženberški in ves naš narod. Grof Urzini je izvoljen diplomu Vam izročiti in nas vse Vaši Vzvišenosti priporočiti.

Vaše Vzvišenosti

najpokornejši sluga

Edling“.

Lavdon je na to diplomo odgovoril tako-le:

„Visokorodni grof!

Vaše preveliko pripoznanje in spoštovanje do mene navdaja me s posebnim veseljem in spoštovanjem do Kranjskih stanov. Temu čudim se tembolj, ker dosedaj nisem imel prilike, da bi bil za Vas kaj posebnega storil. Le posebna dobrota Vaša je, da ste me sprejeli v svojo sredo med Kranjske stanove. To bode za me nov nagon spominjati se Vas, za Vas in Vašo vojvodino v prihodnje kaj več storiti. V to zastavim vse svoje moči. Vas pa, visokorodni grof, prosim, da sporočite mojo zahvalo zbranim stanovom Kranjskim. Bodite prepričani, da bodem storil za Vas in Vašo domovino, kar bo v moči moje sive starosti. In Vi, visokorodni grof, prepričani smete biti mojega spoštovanja do Vas, s katerim ostanem Vaše visokorodnosti

najpokornejši sluga

L a v d o n “.

Dne 8. maja je prišel Lavdon k vojni v tabor pri Novi Gradiški; o kako se ga je razveselila! Obleganje trdnjave pričelo se je iz novega. Več pašev je hotelo obkoljeni trdnjavi na

pomoč priti, pa vse so odgnali. Dne 9. malega srpana so morali Turki trdnjavo zapustiti in Lavdon, vedno boreč se na strani vojakov, se je je polastil.

Hadik, viši poveljnik vojne pri Beli Cerkvi in Futaku je med tem nevarno zbolel; zdaj je izročil cesar neomejeno poveljništvo vseh avstrijskih čet Lavdonu s tem-le listom: „Moj ljubi feldmaršal Lavdon! Poveljništvo Vam vse vojne nikakor ne zapovedujem; pač pa Vas prosim, da to storite glede na cesarstvo in iz ljubezni do mene. Jožef.“

Dne 17. vel. srpana je došel v taborišče pri Beli Cerkvi ter si ogleda vso vojno, kako je razpostavljena. Obiskal je tudi generala Klêrfeta ter mu velel, naj izžene Turka iz Banata, kamor je prejšnje leto prilomastil. Ko nazaj pride, veli, naj se vojna pomakne na Sirmisko. Lavdon je vse velel radi tega, da bi zamogel Belgrad še to leto vzeti. Belgrad bil je Turku silno varno zavetje; tukaj so se že večkrat bili; bojevali so se tukaj s Turkom možje nepozabljenega spomena kakor: Hunijadi, Kapistran, Maks Emanuel Bavarski, Gvidon Štaremberg in princ Evgen. Tukaj si je hotel Lavdon najlepšo lavoriko priboriti.

Cesar Jožef je poslal na bojišče tudi svojega stričnika nadvojvodo Franca (poznejšega cesarja Franca I.) Cesar Jožef je hotel, da bi se stričnik učil od Lavdona, kako gre take trdnjave oblegati. V tem smislu je pisal tudi Lavdonu, da ga boljšemu učeniku kakor je Gideon Lavdon, dati ne more.

Ko Lavdon sliši, da je nadvojvoda Franc že tu, gre ga obiskat. Nadvojvoda Franc hiti Lavdonu naproti ter pravi: „Tukaj sem, moj ljubi feldmaršal! Prosim Vas, da, kjer sebe ne varujete, tudi meni ne prizanašate.“

Preden prične Lavdon oblegati trdnjavo, prosi cesarja tako-le:

1. Da mu pošlje zadostno število štorij in volnatih plaht za ranjence, preden bi jih mogli v bolnišnice prenesti.

2. Da se vsem vojakom v nižji službi za ves čas obleganja Belgrada dovoli merica vina na dan.

3. In da general Šmakers, ki je bil v Trst namenjen, pri vojni ostane, ker ga silno potrebuje.

Cesar mu to vse dovoli.

Mali prostorček, dragi bralec, nam ne dovoli preveč obširno popisovati obleganje Belgrada;

le toliko naj omenimo, da je Lavdon storil vse, kar je za tako utrjeno trdnjavo treba storiti. Lavdon je dobro zavaroval svoje vojake zoper turško silo; in vse je storil, da bi trdnjavo po najboljših vojskinih pravilih naskočiti zamogel.

Cesar Jožef je Lavdonu vse zaupal; saj je bil mož tudi vreden vsega zaupanja. To se tudi spozna iz pisma, ki ga je Jožef Lavdonu pisal: „Krogelj in smodnika ne varujte, varujte mi pa moje vojake!“

Precej, ko so naši začeli trdnjavo oblegati, pokliče Lavdon k sebi vse generale, da jim izrazi svoje mnenje. Tako-le jih nagovori: „Pri-jatelji! tukaj nam je zmagati ali umreti. Jaz se od tukaj ne ganem; kajti naročeno mi je, da Belgrad moram vzeti. V to svrho zastavim vse svoje moči. Tudi od Vas družih to pričakujem; pokažite, kaj je naša dolžnost. Toraj bodimo vsi pripravljeni, da zmagamo ali umrjemo; vedite tudi, da je treba jedenkrat slehernemu umreti.“

Lavdon je pokazal zdaj v djanji, kar je prej z besedo govoril — povsod je prvi, kakor prejšnja leta proti Prusom, tako zdaj tudi proti Turkom, zakletim sovražnikom kršanskega imena. On stoji v prvih četah, navdušuje vojake s krep-

kimi besedami za boj. Sivi starček Lavdon se je pomladil pri obleganji Belgrada ne glede let, pač pa glede junaškega, vojaškega duha; zapovedoval je s čudovito ognjevitostjo. Kdor ga je le videl, strmeti je moral nad priletnim in vendar gibčnim Lavdonom. — Kaj ne, dragi bralec, sramotno, silno sramotno bi bilo za vojaka, katerega je dolžnost do cesarja in domovine v vojaški stan poklicala, ko bi se v vojski po Lavdonovem zgledu ne ravnal?

V dan 14. kimovca je bil Belgrad že od vseh strani obkoljen; in 25. pričelo se je streljanje na Belgrad. Pokalo je neprestano noter do 30. kimovca. Prej ta dan, ko je topničarstvo najhuje delalo in streljalo na trdnjavo, umrl je vodja topničarstva, izvrsten in vešč mož Ruvroj za mrzlico. Ranjkemu, kot svojemu najboljšemu prijatelju, postaviti je hotel Lavdon spomenik v zgodovini; zatoraj ukaže 30. kimovca Belgrad z naskokom vzeti. Ob 9. uri zjutraj pričeli so naši udrihati na predmestja Belgrada. Tukaj povzdigne oberst Lavdonovega polka, grof Argentan besedo kakor prej pred 28. leti oberst grof Valis pred Švidnico, da vojake navduši za hud boj. Vse se je godilo pred Lavdonovimi očmi.

Stoječ pri eni bateriji, govori napadajočim grenadirjem: „Le naprej, naprej, moji ljubi otroci!“ Sovražnik se je strahovito branil, vendar pa se moral ob eni popoldne umakniti. Zdaj pritisnejo naši bliže in baterije nastavijo. Napad je bil srečen in vrlo dobro premišljen. Lavdon se poda v mesto, ali topničarski konj brenil ga je tako silno v nogo, da so ga morali k baterijam nazaj nesti. Res, nesreča nikdar ne praznuje! Vsi se silno prestrašijo, ko to vidijo in slišijo; potolažili so se še le, ko so zvedeli, da rana ni nevarna.

Pred napadom na Belgrad je ene dni sem hudo deževalo; vsled tega so nastale noči hladne in mrzle. Pri tej priliki Lavdon svoje vojake tako-le nagovori: „Otroci moji! jaz Vas vsakterega za poštenega moža imam, ki pozna svoje dolžnosti in tudi ve voljno prenašati vse vojskine težave. Ako svojo dolžnost moško storimo, spoštovali in ljubili nas bodo naši predniki, da še potomci bodo častno o nas govorili. Težko se mi zdi, ker vas vidim vse premočene in premrazene. Glejte na me, svojega starega očeta! Meni godi se bolje, kakor vam, ker prebivam v leseni koči, ali vedite, tudi vanjo dežuje!“

Da bi vojaki lože prenašali mraz, dobivali so za dan odločeno plačo, po vrhu pa še funt govejega mesa.

V dan 6. vinotoka so nastavili vse baterije na Belgrad; pokalo je tako silno, da se je zemlja stresovala. Kroglice frčale in žvižgale so po zraku in pok odmeval je na daljavo. Zvedeni v vojski in v ognji skušeni možje dejali so, da kaj takega še niso doživeli: vse poprejšnje streljanje iz topov bila je igrača proti temu!

Okoli poldneva pokaže se rudeč petelin (ogenj) na več krajih mesta; sovražnikovi topovi so obmolknili; Osman paša pošlje Lavdonu pismo, v katerem ga prosi za 15 dnevno premirje, da bi se s svojimi posvetovati zamogel zastran podaje. Toda Osman je pač malo poznal „nemškega škrata!“ Lavdon hitro odgovori: „Še petnajst ur ne!“ — in baterije so streljanje še podvojile. Čez 24 ur se trdnjava Belgrad poda; 8. so šli Avstrijanci že v mesto. —

Lavdon je s tem činom dejansko potrdil besedo, ki jo je zastavil cesarju in Laciju. Jožef je vprašal Lavdona še pred napadom na trdnjavo: „Koliko časa menite, da potrebujete za Belgrad?“ Lavdon naravnost odgovori: „Ko

bo vse za obleganje in napad pripravljeno, upam si trdnjavo Belgrad v 10. do 12. dneh dobiti.“ „Meni se dozdeva,“ pravi Lacij, Lavdonov maršal, „da ste nekoliko preveč rekli.“ Jožef vzame Lacija na stran in mu na uho šepeta: „Ljubi grof, Lavdonu morava pač vrjeti, saj veste, da midva še nobene trdnjave vzela nisva!“ —

Dne 25. kimovca so pričeli streljati na Belgrad, 7. vinotoka se je mesto že podalo — tedaj ravno v 12 dneh!

Lavdon je pri tem delu silno varoval svoje vojake; to nam številke kažejo: njegova zguba je komaj znašala 300 mrtvih in 786 ranjenih od časa, ko so čez Savo in Donavo šli noter do 8. vinotoka. Tako majhna še ni bila nobenkrat zguba, kadar so naši Belgrad oblegali.

Veliko mož zgubil pa je Turk; samo po noči od 6. do 7. vinotoka padlo jih je 2000; med te prišteti so bili tudi ranjenci. Tudi veliko prebivalstva v Belgradu je bilo pobitega; živih je ostalo še 25.000, ki so po padcu trdnjave prost odhod iz mesta dobili.

Dne 8. vinotoka podpisala se je podaja in na to so mesto Avstrijanci zasedli. Tega dne

obedoval je Osman paša pri Lavdonu; mizo so postavili pred Lavdonovo barako; mož si je bil tudi najel turških kuharjev, da je zamogel Osmana po turški šegi in navadi pogostiti.

Osman je podaril Lavdonu lepega konja belca z dragoceno opravo; Lavdon se je pričetkoma tega darila branil, konečno ga pa vendar le sprejel na posebno Osmanovo prigovarjanje. Lavdon je Osmanu še dejal: „Kako to, da ste se tako hitro podali, ker ste imeli še toliko živeža v trdnjavi in druge obilice?“ Paša odgovori: „Oprosti! Tvoje ime je strah mojim vojakom, in tvoj ogenj — kaj takega še nismo videli — razstrelil je naše skalovje in goreče prepelice (krogle) letele so za mojimi ljudmi kakor psi!“ —

To veselo novico o zmagi naših pri Belgradu je sporočil Lavdon po svojem stričniku Klebeku na Dunaj. Mesto je bilo vse po koncu, ko 12. vinotoka poslanec na Dunaj prijahal in po mestu padec Belgrada naznani. Ž njim je hodilo po mestu šest poštnih častnikov in 24 postiljonov, ki so trobili na svoje trobente. Dunajčanje so cele tri dni praznovali to zmago; dne 14. vinotoka zapeli so še zahvalno pesem v cerkvi sv. Štefana.

K tej slavnosti pripeljal se je tudi cesar; občinstvo ga je pozdravljalo s ploskanjem in gromovitim klicom: Živijo Jožef! „Živijo Lavdon!“

Tudi okoličani so zvedeli to veselo novico — topovi so jim to naznanili. Zvečer je bilo mesto razsvitljeno; v gledališča je bil vsakemu vhod prost. Pri palačah, na javnih prostorih, posebno pri vodnjakih postavljali so podobe Lavdona in Koburga, okrašene z zmagoslavnimi znamenji in z raznovrstnimi napisi. O tej priliki so slavili tudi zmago, dobljeno 22. kimovca pri Martinijestih; tu sta zmagala Koburg in Suvarov. Ta čas popilo se je dosti vina in piva; občinstvo dobivalo je pijačo zastonj, še denar so med ljudstvo metali. Skratka: Veselje v Dunajski stolici bilo je nepopisljivo! Okoli polnoči prišla je še učeča se mladež pravnega in zdravstvenega oddelka pred cesarjevo palačo najprej, ter mu podoknico priredila. Od tukaj podala se je še pred stanovanje Lavdonove soproge in ravno tako storila. Gromoviti živijoklici: „Živijo Lavdon! Živijo Koburg!“ razlegali so se do jutra. Tudi pesniki Dunajski slavili so Gideona Lavdona v pesmih. Take slave Lavdon še ni

žel v vsem svojem življenji kakor zdaj. Tako se slavijo slavni možje!

Dunaj je pač pokazal, kaj prirediti zna junaku toliko zaslužnemu! Tudi cesar je odlikoval Lavdona, kakor do zdaj še nobenega poveljnika ne.

Iz družinske zakladnice pošlje mu vso z briljanti okinčano zvezdo reda Terezijinega, katero po hišnih postavah je nositi sme le vladajoči cesar; pisal mu je še prav ginljivo in prijazno pismo. To zvezdo so cenili na 24.000 zlatov. Po Lavdonovi smrti kupil jo je nazaj cesar Leopold II. od Lavdonove soproge za 50.000 goldinarjev.

Zdaj je postal Lavdon generalisimus; s tem naslovom sklenjena je bila neomejena oblast za vsako vojskino početje. Kaj ne, visoko in prečastno odlikovanje! To čast (tako dostojanstvo) dosegla sta pred njim samo še dva junaka: Valdštajn in princ Evgen.

Na Dunaji so se še veselili in Lavdona slavili; kar Lavdon med tem zapove vojakom, da morajo še Semendrijo, glavno mesto Srbije vzeti. Za tem pa precej misli še Orzovo napasti pred zimo; ali zarad zimskega vremena tega ne morejo izvršiti.

O tem času je dobil Lavdon iz Ljubljane neko posebno pismo. Grofu Zmagoslavu Lichtenbergu narodil se je sinček; oče želi sinkotu dati slavno ime „Lavdon“ in našega generalisima celo za krstnega botra prosi. Grof pisal je Lavdonu v tej zadevi; 14. listopada Lavdon tako-le odgovori:

Visokorodni grof!

Vaše pismo je lep dokaz, kako cenite moje prijateljstvo, ker me želite botra imeti pri krstu svojega sina. Vašo ponudbo radostnega srca sprejmem. Visokorodni gospod, Vi mojemu imenu velike reči pripisujete; tega ne zaslužim, pač pa me veseli, da bo Vaš sinko dobil ime poštenega moža; jaz sem prav ponosen na to častitljivo ime. Moj priimek Vam je znan; moja soproga je Klara rojena Hagen. Priporočite me moji botrici prav lepo; namesto mene pa Vi poljubite mojega varovanca. Da ste mi zdravi vsi skupaj! Ohranite me v dobrem spominu in prijateljstvu!

Z vsem spoštovanjem itd.

Tukaj podamo še drugo pismo, v katerem Lavdon hvali zmožnost in junaštvo nadvojvode Franca, stričnika cesarjevega, ter prosi cesarja,

naj mu podeli red Terezijin. To pismo je pisal dne 23. listopada; slove tako-le: „Usojam se s temi ponižnimi vrsticami Vam, Veličanstvo, priporočiti prevzvišenega Vašega nadvojvodo Franca, kot vrlega junaka, da ga odlikujete z znakom hrabrosti. Vem, da so avstrijski nadvojvode rojeni poveljniki in lastniki vojnega velikega križa.

Ni misliti, da bi Vaše Veličanstvo nadvojvode s tem ne počastilo, ker je v hudem času dvakrat v vojsko šel. Oprostite mi mojo predrznost, predrznost vojaka, ki se je pod Vašo zastavo postaral. Prepričani smete biti, Veličanstvo, da s tem odlikovanjem Vašega stričnika, Njega kraljevi Visokosti nočem kake predprave doseči zaradi visokega rodu, ampak le dokaz si hočem izprositi kot zaslužen plačilo za Njegovo hrabrost. Njega Visokost se je pač vrednega skazal svojemu visokemu rodu ter pokazal z besedo in dejanjem, kako zelo se zaveda svoje dolžnosti. Njega Visokost je dosti koristnega storil za Vaš cesarski prestol.

Ravno tako so se izkazali kot vredne poveljnike: generalmajor markez Manfredini in oba generalpobočnika Njegove Visokosti — obersta: markez Lambertini in Rolin. Ta okoliščina me

je prisilila Vašemu Veličanstvu to naznaniti in jih priporočiti Vaši milosti in naklonjenosti.

Tabor v Aljonu.

Lavdon“.

Lepa lastnost Lavdonovega značaja je bila ta, da ni sebi pripisoval kakega čina, kake zasluge v vojski, ampak drugim. Priporočil je na višem mestu tudi vrlega princea Karlo de Ligne, ki se je obleganja vdeležil kot feldcajgmajster. Nagel padeč Belgrada pripisoval je Lavdon posebno njegovi hrabrosti, kar je pokazal s pismom, ki ga je princu pisal tako-le: „V čast si štejem Vam, Svetlost, s tem naznaniti, da se je posadka Belgrada podala s to pogojo, da sme prosto iz trdnjave umakniti se. Podaja je tudi že podpisana; danes zasedli so že naši Belgrad. Da nam se je posrečilo to trdnjavo vzeti, pripomogli ste k temu posebno Vi, Svetlost! Modro ste vodili čete in jim zapovedovali. To moral sem Vam sporočiti, da spoznate mojo nepristransko pravicoljubnost. Vaše lepo in junaško vedenje sporočil sem Njega Veličanstvu; saj ste pa tudi s tem djanjem vso pohvalo zaslužili.

Tabor pri Belgradu, 8. vinotoka 1789.

Lavdon“.

Ko je Lavdon vse, kar je bilo treba, vredil in tudi predsedoval kapiteljnu Terezijinega reda (pri tej priliki dobil je Lavdonov stričnik Klebek komandêrni križ) podal se je potem na Dunaj. Po vsem potu sprejemali so ga častno. Kamor je Lavdon došel, hitelo je staro in mlado k njemu ter mu častitalo za slavno zmago nad Turkom in ga slavilo na vso moč.

Po mestih sprejemali so ga meščanje; v veliko čast so si šteli postiljoni, ki so ga vozili. Posebno dobro se je skazalo meščanstvo v Peštu. Neprenehoma klicali so mu gromoviti „živio!“ Na velikem mestnem trgu Lavdon postoji in mestnega sodca tako nagovori: „Gospod major! zakaj si dajete toliko opraviti?“ Sodec pokaže na občinstvo in pravi: „Ne morejo drugače; veselje nas vse še vedno navdaja zarad častne vojske; posebno nas veseli, Vzvišenost! da ste iz hudega boja zdravi se nazaj vrnili. Zahvaliti Vam se moramo, da je naše imetje zavarovano pred Turkom: dobili ste Belgrad, zavetje Turčinu, in ga odpodili v daljne pokrajine. Pre-vzvišenost! Bog Vam povrni vse, Bog Vas blagoslovi! To so naše želje, naše prošnje, to bodi tudi molitev naših otrok vsaki dan! Bog pa nam

še posebno varuj in ohrani našega premilostnega vladarja in dajaj naši vojni vedno takih mož, kakor ste Vi, Prevzvišenost!“ Po tem nagovoru pelje se Lavdon naprej. Preden mesto zapusti, odgovori še mestnemu sodcu, obdanemu od ogromne množice, tako-le: „Gospod major! toplo se Vam zahvaljujem in prosim, sporočite to zahvalo vsemu meščanstvu za čast, ki ste mi jo skazali.“ Na to vsklikne mnogobrojna množica: „živio!“ Potem prepelje se Lavdon čez Donavo; brodnikom podari dvanajst zlatov ter se pelje v kraljevi grad v Budo.

Tukaj je stala častna četa grenadirjev, ki Lavdona pozdravijo: „Živel oče Lavdon!“ Opoludne kosil je pri grofu Kinskiju ter mu izrazil veličasten sprejem v obeh mestih; ves solznih oči pravi, da šteje ta slavnostni dan med najprijetnejše dneve svojega življenja.

21. ob sedmih zjutraj šel je dalje proti Dunaju in bil povsod navdušeno sprejet. Do Dunaja peljal se je s štirimi konji; voznik (kmet) bil je silno vesel, da mu je čast došla voziti tako slavnega Lavdona.

Tudi Dunajska stolica ni zaostala za drugimi mesti; vse mogoče spoštovanje mu je ska-

zala ter mu priredila veličasten sprejem. Ali Lavdon se temu izogne, kajti na Dunaj pride 24. po noči in se natihoma poda v Hadersdorf na svoje posestvo.

Drugi dan pride Lavdon na cesarski dvor; cesar pelja se mu do vrat nasproti in z veselim srcem pravi: „Dobro došel, zmagovalec Belgrada!“ Lavdon se joka, ko vidi cesarja Jožefa tako slabega in bolehavega. Dasi si je Lavdon prepovedal vsak sprejem, vendar prihrumi silna množica na dvorni trg in Lavdona pozdravi: „Živel Lavdon!“

Leto 1790. Meseca grudna pretečenega leta dobil je Lavdon neko pismo iz Ogerskega; podpisal ga je „Baltazar Ponkrac“. Začetek pisma bil je poln hvale do Lavdona zaradi tega, ker je naš junak tudi za Ogersko veliko dobrega storil, kajti Turka potisnil je daleč od Ogerske meje nazaj. Pisatelj pisma potem silno, celo nadležno, Lavdona prosi, naj se vendar pri cesarji potegne za tako do zdaj zapuščene Ogre. Posebno bi jih še veselilo, ko bi se cesar pregovoriti dal, da bi deželni zbor sklical in se kronati dal. Sicer pa še druge reči omenja, ki bi deželi koristiti zamogle; naj bi se v tej zadevi s stanovi posvetoval.

Na dalje stoji v pismu še to: Cesar Jožef bi Lavdonu ne odrekel take prošnje, kajti on je znan kot pravičen in vesten vladar. Ako Lavdon to doseže, hočejo mu Ogri dati svojstvo (indigenat) in mu za večne čase kak časten spomenik postaviti. — Tako in enako glasilo se je obširno pismo.

Lavdonov odgovor na to pismo hočemo do besede prestavljen tu zapisati.

Blagorodni gospod!

Vaše pismo od dne 22. grudna ravno minulega leta sem prejel. Veseli me, ker sem iz pisma spoznal Vaše misli in Vašo ljubezen za svoj narod, kteremu vse dobro želite. Bodite preverjeni, ne bom zamudil o priliki zvestobo in udanost tega naroda do svojega kralja na višem mestu povdarjati. Popolnoma sem prepričan, da bo Njega Veličanstvo s svojo kraljevino Ogersko vsestransko pravično ravnal; on ljubi ves narod, pa tudi posamezne ude te kraljevine prav po očetovsko.

Njega Veličanstvo je pa vesoljni oče vsega cesarstva in ena njegovih najvažnejših dolžnosti je ta, da se vsem enaka bremena za vzdrže-

vanje cesarstva naložijo, ker se tudi vse dežele enakih dobrot udeležujejo kolikor je mogoče. Take dobrote so: Varnost pred domačimi in vnanjimi sovražniki. Ljubo, prav ljubo mi je, da imate v tej zadevi tako pravične želje; mislim, da je z Vami enakih misel in enakih teženj ves narod, ali, kar pričakovati smem, vsaj večina odličnih mož. Nadjati se smem tudi, da bode Vaša požrtovalnost v kratkem trdno podprla pravo edinost med cesarjem in kraljevino Ogersko. Jaz sicer natančnega ne vem, kaj vse se je zgodilo za časa Jožefovega vladanja, mislim pa, da so si bile stranke bolj iz nevednosti kakor iz slabega namena navskriž. Vas, blagorodni gospod, smem najgotovejše opozoriti na to, da nisem nikdar iz ust Njega Veličanstva kake zoperne besede slišal glede ogerskega naroda, še manj pa pravice in prostosti kratiti mu: nasprotno pa večkrat slišal prav hvalevredne in prave očetovske besede za Vaš narod. Pač pa lahko dobro veste, da je dandanes za vladarje po vsi Evropi silno hudo in mučno, ker se o pravem času deželni zbori sklicevati ne morejo in tudi zarad nasprotovanja nič kaj dobrega in koristnega vkreniti ne da. Ne dvomim, da bi

se ne zgodilo v prihodnje, kar se do zdaj zgoditi ni moglo. Vaš narod ponuja veliko požrtvovalnost v vsaki zadevi kralju Vašemu; gotovo bo Vaše ponudbe sprejel in se venčati dal. To bo storil naš modri, dobri in neutrudljivi, za vse dobro vneti vladar, posebno Vam Ogrom, ker dobro pozna Vašo blago močnodušnost in zvestobo. Tega se tudi jaz že naprej veselim in mislim, da se bo ta Vaša želja kmalo vresničila.

To Vam sporočam, blagorodni gospod, z odkritosrčnostjo priletnega moža, ki vladarja kakor njegove narode enako toplo ljubi. Ostanem z vsem visokim spoštovanjem Vaše blagorodnosti
najudanejši sluga

Lavdon.

Dunaj, 3. prosenca 1790.

Iz tega vелеvažnega Lavdonovega pisma pač lahko spoznamo razmere med enim in drugim narodom, kakor tudi misli in težnje posameznih oseb. Take razmere še zdaj kažejo nazore narodov avstrijskega cesarstva.

Takratni profesor nemščine na Peštanskih višjih šolah, Hofmann, zložil je odo (pesem) na Lavdona, ktero mu je tudi poslal. Lavdon se mu je za to zahvalil 13. prosenca prav lepo ter po-

kazal, da ni bil le vojak in junak na bojnem polji, ampak tudi velik častilec pesnikov. Pisal je Hofmannu tako-le:

Visoko in žlahtnorodni gospod!

Da pripoznavate moje zasluge tako očitno, me veseli. Povem Vam pa, da take hvale ne zaslužim, kakoršno ste tako zgovorno zapisali v pesmici. Vaša oda je vendar le zbudila v meni novo spoštovanje do takih mož kakor ste Vi, žlahtni gospod, mojo novo hvaležnost. Sprejmite mojo resnično zahvalo!

S polnim spoštovanjem

Vaš skoz in skoz udani sluga

Lavdon.

Dragi bralec! Kdo ne spozna iz teh raznovrstnih pisem Lavdonove vsestranske pozornosti, njegovega blagega človekoljubja in globoke ljubezni do vladarske hiše kakor tudi do njenih narodov in do posameznih oseb?

Pač velika bi bila zguba in silno občutljiva za cesarja Jožefa, ko bi bil tak mož prezgodaj končal svoje plodonosno življenje! In zopet je Lavdonu pretila nesreča, neprevidena smrtna nevarnost, ki nikdar ne praznuje.

Viša Božja moč ohranila ga je tudi zdaj pri življenji. V mirnem času, doma, prežala je nesreča nanj, na moža, kateremu so krogle na bojnem polji prizanašale!

Kakor je bil že poprej enkrat — 29. mal. srpana l. 1785 — v smrtni nevarnosti, tako pretila mu je nesreča tudi zdaj 6. prosenca l. 1790.

Prejšnji večer odletel je živ ogelj na papir ki je tleti začel, goreti pa tudi že tlak pod njim. V spalnici njegovi valil se je že gost dim semtertje; zadušil bi bil Lavdona, ko bi ga ne bil ravno tisti psiček smrti rešil, opozoreč ga na nevarnost z lajanjem in praskanjem, kakor poprej v Hadersdorfu pri nepričakovano hitro narasli povodnji. — Psički so vendar le dobre živalice!

Slavne Lavdonove zmage zavidale so Avstriji nekatere druge države po Evropi, posebno Pruska, ki je kot očitna sovražnica proti Avstriji se vzdignila leta 1790.

Z nepričakovano hitrostjo zbrala je Avstrija strašno vojno 150.000 mož ob pruskih mejah. Vsa Evropa zavzela se je nad tem. Za poveljnika te velikanske vojne odločen je bil Lavdon. Zdaj imel se je s Prusijo biti že v tretje. Lavdon vdeleževal se je posvetovanj z nenavadno

pozornostjo. „Nizozemsko se pač na Šlezijškem dobiti da,“ pravi Lavdon; „Na Šlezijškem sem zgubil klobuk, tega bi rad še našel!“ Tako neustrašeno govoril je mož, ki se sicer nikdar svojih del hvalil ni. —

Od turške meje prejel je Lavdon prav ugodno sporočilo zastran obkolenja Orzove. Za to se je zahvalil prav prijazno grofu Auerspergu in vsem četam. —

Jožefova bolezen prihajala je vedno hujša; bližal se je konec cesarju Jožefu II. Od vseh se je že poslovil. Dne 13. svečana je bil previden s sv. zakramenti za umirajoče; Lavdonu tekle so gorke solze pri bolnikovi postelji. Kak velik vtis naredilo je to na navzoče, ko vidijo moža tako britko jokati, moža, ki je hladnokrvno stal na bojnem polji v sredi tisoč in tisoč umirajočih!

Dne 18. svečana poslovi se cesar Jožef od Lavdona še posebej; pristrčno se junaku zahvali za vse dobre, ki mu jih je skazoval v tolikih srečnih bitkah. Cesar pravi: „Podajte mi svojo staro roko še enkrat, ker nikdar več tega storiti ne bom mogel.“ Solznih oči z nekim preroškim duhom Lavdon odgovori: „Veličanstvo! tudi jaz bom kmalo za Vami prišel.“

Dne 20. svečana cesar Jožef umrje in izgovori še moške besede Vespazijanove: „Cesarju spodobi se stoje umreti!“

Vsa dôba Jožefovega življenja je bila zvrhoma polna težav in neprestanih zaprek; zdaj se je odpočil od trudopolnega boja z raznimi in hudimi sovražniki. —

Njega nasledoval je Leopold II., ki Lavdonu izroči najviše poveljništvo nad vso vojno sè sledečim pismom:

Ljubi feldmaršal Lavdon!

Vam izročujem vso skrb za vso svojo vojno ter radostnega srca pripoznavam Vaše zasluge, ki ste si jih pridobili za mojega brata. Očitno spoznam, da nisem kos taktiki v vojaških zadevah; veseli me pa, da nad Vami tako krepko pomoč in močno podporo najdem, ki me boste v vseh za državo potrebnih rečeh podučili.

Leopold.

Nekega dne bili so okrog Leopolda zbrani njegovi dvorniki in dostojanstveniki; kar se vzdigne cesar ter k Lavdonu in Kavnicu hiti, prime vsakega z eno roko ter pravi: „V sredi takih mož se ne bojim sitnosti vse Evrope!“

VIII.

Lavdonova smrt in njegova oporoka.

Dne 18. rožnika je šel Lavdon k vojni in 21. dospel v glavni tabor pri Moravskem Novem Tičinu. Tukaj je vkrenil, kar je bilo treba v vojskini zadevi. Česar se nihče nadjal, zgodilo se je: napade ga bolezen, od kraja nič nevarna ne; ali polagoma vedno hujša in hujša prihaja; naposled ugasne mu celo življenje, ter ustavi njegova slavna dela.

Čudno, prečudno, da mora mož na postelji — doma — umreti, ki je tolikokrat — od 16. leta naprej — v vednem ognju bil; krog njega švigale so sovražne krogle, nadenj vihtelo se je z mečem od vseh strani — čudno, da v boji obležal ni!

Le enkrat, kakor vemo, bil je ranjen; razun tega pa mu tolikokrat pretila nemila smrt. V veden in hvaležen spomin hranil je kroglo, ki je priletela na njegov meč in preklana nazaj odletela. Tak spominek bila mu je tudi sablja, ki jo je na Hrvaškem nosil — bila je vpognjena, vpognila jo je topova krogla, ko je sabljo

ravno v roki držal; ta sablja se ni dala več zravnati, tako hudo je bila vkrivljena.

V sedemletni in turški vojski padali so častniki krog Lavdona kakor muhe na tla, zadeti od sovražnih krogel; celo konj bil mu je izpod sedla spodbit, mož pa zdrav vstal! Ali ni to posebno čudo? Pri Belgradu, kakor vemo, brenil ga je hudo topničarsk konj, za to rano je bil hudo zatekel in vendar še pri življenji ostal. —

Koncem meseca rožnika se je podal Lavdon na skrajno krilo vojne. Prav zdrav obhodil je mejo do Graca (pa ne Štajarskega); eno uro od Opave sem nakopal si je bolezen na gostiji pri knezu Lihnovskijemu, — vžil je neprevidno od nekterih jedil preveč.

Drugo jutro zve Mak (takrat Lavdonov generalpobočnik in oberst — ta mož padel je poznej kot žrtva pri Ulmu —), da je Lavdon prav nemirno spal in da mu nič prav ni. Lavdon se ni dosti varoval, še konja zajaše, da bi si ogledal okolico pri Hajdenpilcu. Ko je prekoračil Morav potok pri Gracu in navkreber jahal, vidi Mak, da se Lavdon komaj še na konji zdrži, hitro pošlje po voz za visokega bolnika. Vsi generali mu prigovarjajo, naj se nazaj pelje v Nov Tičin.

Mož je dobil mrzlico; — zdaj ga je tresel mraz, zdaj kuhala vročina; to se je ponavljalo vsaki tretji dan. Ko ga mrzlica v četrto napade, bil je že silno slab.

Dne 29. pokliče k sebi svojega zdravnika Gepferta in Lavdon mu vse prav natanko razodene. „Mrzlica menda vendar ni,“ pravi Lavdon, „to prihaja le od truda v vojskah.“ Mož se je motil; mrzlica je bila, mrzlica, dasi tega verjeti ni hotel.

Dne 30. rožnika ga tako hudo napade, da so se že bali za njegovo življenje. Ko zdravnik pride in mu roke pošlata, vidi, da so prav mrzle, tudi koža se mu je že grbančila in žila? — žila bije počasno, tudi ne govori več, telo bilo je že kakor mrliča. Gepfertova spretnost storila je toliko, da se Lavdon 5. mal. srpana veliko boljšega čuti; mislil je celo po kosilu ven jahati. Zdravnik mu to odsvetuje, ali mož se ne da pregovoriti ter pravi: „prav dobro se počutim, čisti zrak mi bo prav dobro storil, le verjemite gospod zdravnik. Jahal bom počasi in zložno navbreg, da me bodo ljudje vsaj zopet videli in kmalo bom nazaj prišel.“ Lavdon ni počasi jahal, naglo so jezdili vsi skupaj; mož bi bil

preskočil tudi jarek, ko bi se njegov stričnik, baron Lavdon, ki je prej poskusil čez jarek se zagnati, skoraj ne bil ponesrečil. Jezdarili so dve uri; nasledek tega je bil, da je bil Lavdon drugi dan ves vtrujen in slab.

7. ga je bolezen zopet prav hudo poprijela — možu jelo se je zapirati. Za to nadlogo je Lavdon večkrat bolehal, zatoraj se tudi zdaj za vso reč malo zmeni. Zdravnik zopet Lavdona obišče, ali kako se zavzame, ko ga najde v uniformi! Bolezen narašča. Okoli poldneva poloti se Lavdona neka otožnost — silno velika otožnost, ter nekako obupan pravi: „Od te bolezni, moj dragi! me ne bote več ozdravili, gotovo bom umrl!“ Gepfertova tolažba malo zda; Lavdon ga vedno moti z besedami: „Gotovo umrjem“ — nazadnje še pravi: „Jaz gotovo umrjem — polajšajte mi vsaj bolečine, katerih več prenašati ne morem!“ Proti večeru pomnožila se je bolezen, ravno tako njegova bojaznost. Gepfert svetuje, naj bi še druge zdravnike za svet poprašal? „Čemu?“ odgovori Lavdon, „čemu? Na vsem svetu mi nihče več pomagati ne more. Vi pa tudi zato nimate nobene odgovornosti.“ Poslali so pa vendar le brez Lavdonove vednosti po zdravnike v

Tropavo. Feldmaršal Bota poslal je iz Brna doktorja Cezena in polkovnega zdravnika doktorja Hencelna in še druge. Od polka Pelegri-nijevega prišel je tudi Šmid.

Bolezen je bila hujša kakor zdravniška moč; zastonj so se trudili. Noč 8. je bila za bolnika strašno mučna noč. Lavdon bi bil vendar le rad zvedel, od kod taka zaprtija v njem! Gepfert pravi: „Putika zavlekla se je v spodnji život!“ Prav mirnega srca Lavdon odgovori: „Nekaj takega sem čutil; — dolgo sem čutil bolezen v kosteh, zdaj je zginila; tudi moj zdravnik na Dunaji, Lebmaher mi je rekel, da je putika.“

Še enkrat pravi: „Moj predragi! jaz rad umrjem; prosim Vas pa prav lepo, polajšajte mi bolečine — grozne bolečine, naj stane že, kar hoče!“

Vse so poskušali, pa je le malo pomagalo.

Dne 9. mal. srpana je bil previden Lavdon sè sv. zakramenti, poprejšnji dan pa je vredil že vse svoje reči. — Zdaj pokliče k sebi še oba maršala: grofa Koloreda in markeza Bota. Poprosi ju, naj sta priči njegove oporoke (testamenta). Potem reče Koloredu: „Prevzvišenost! sporočite avstrijski vojni moje poslovilo. Težko

zapuščam vojake, ki so taka čuda delali v vojski. Ponos moj so mi bili, ko so se na moji strani borili; moje veliko veselje je bilo takim vojnikom zapovedovati. Sporočite mojo zahvalo vsem generalom, častniškemu koru in vsem vojakom za ljubezen in udanost, ki so mi jo skazovali.“ (Grof Koloredó je vse to sporočil, kakor bomo poznej slišali.) Lavdon še dalje govori: „Vaši ekscelenciji pa še priporočim svojo suprugo; prosim posebno še za to, da bi se dobri gospej nič žalega ne storilo.“ Ginljivo je bilo to zadnje poslovljenje!

Pri bolnikovej postelji je klečal njegov stričnik ves objokan zaradi velike zgube, ki ga čaka. „Vstani,“ pravi Lavdon, „pokaži se moža in kristijana! Ljubi Boga in ne stori nikdar hudega svojemu bližnjemu; previdnost božja povzdignila me je iz prahu tako visoko, česar nikdar iskal nisem, vedno sem mislil le na to, kako bi svojo dolžnost spolnil. Po mojem zgledu ravnaj se tudi ti!“

Na strani stal mu je knez Filip Lihtenštajn, ki je milo jokal kakor otrok. Oberst Mak omenil je le nekoliko, kaj bo država z Lavdonom zgubila; mož mirno odgovori: „Imamo dobrega,

žlahtnega cesarja, mir se bo ohranil in tako me bote lahko pogrešali.“ Poslovil se je še od družih štabnih častnikov, tudi od obersta Hilerja in nadstražmojstra Štipica prav z mirnim srcem.

Popoldne dospele so bolečine na vrhunec; Lavdon poprosi, naj poskusijo vodo mu izpustiti. Dne 12. dozdevalo se je, da mu je odleglo, ali proti noči pomnožila se je bolezen, jelo ga je mraziti prav hudo. Lavdon zdihne: „Jezus! mrzlica, mrzlica! ta me bo končala.“ Čez pol ure odjenja. 13. in 14. dne om. meseca ležal je kakor v omotici; le semtertje se malo predrami; poskušajo mu kako zdravilo dati, pa ga zavžiti noče. Oberst Hiler pravi: „Prevzvišenost! morate kaj zavžiti, da ozdravite, to ste dolžni storiti zaradi cesarstva.“ Lavdon nevoljen pravi z močnim glasom: „Morate, morate! jaz pa vendar nočem.“ Polkovni zdravnik Štajnbihel mu natihoma šepta, naj to stori. „Že vem, Vas razumem,“ pravi Lavdon; „Vi me silno nadlegujete, počakajte malo.“ Zdravil ni zavžil, pač pa ene kaplje vina in vode v usta vzel, da si jih je splaknil.

Mak je največ premogel pri Lavdonu, zatoraj mu pravi, naj bi zdravila jemal; rekel mu

je: „Kako vesela bo Vaša soproga. Kako vesel cesar sam in vse cesarstvo, ako ozdravite.“ Po-vedal mu je tudi, da ga misli na večer dvorni sovétnik Špilman iz Rajhenbaha obiskati. „Oh,“ odgovori Lavdon, „nikar ne mislite, da sem tako slab, nikar me ne motite!“ — To so bile Lavdonove zadnje besede. Ob 4. uri popoldne je spal; žila je proti 6. uri prenehovala in vedno slabeje bila; obraz mu vpade, oko pa je bilo še vedno bistro, kadar je pogledal; roke in noge pa so bile že mrzle. Ob 7. uri Lavdon prosi, naj ga više vzdignejo, on zgrudi se nazaj in — umrje! — Da bi ga bili pregledali, se ni dovolilo.

Tako, dragi bralci, končal je svoje blago življenje v 74. letu mož, ki je polovico stoletja Avstriji nezmerno veliko koristil sè svojim umom in sè svojim junaštvom. Tak mož se ne rodi vsako stoletje! Bil je vojniki, kteremu skoraj para ni; njegovo zvedenost in bistrournost občudovalo je vse, še njegov velik nasprotnik Friderik Veliki ga je občudoval. Pogostni boji so ga pa še bolj izurili, da je bil res general, kakor malokteri.

Lavdon ni bil le velik mož zarad svojih del, ampak tudi zarad izgledne udanosti svoje do

cesarja in zaradi ljubezni do vseh narodov. Mož ni znal le sovražnika krotiti, ampak tudi samega sebe. Moža takih lastnosti čislati in spoštovati mora vse, toliko bolj, ker se je iz nizkega stanu tako visoko povzdignil z lastnim trudom in prizadevanjem.

Po njegovi smrti odprli so pismo, ki je imelo napis: „Moja zadnja volja.“

Oporoka bila je tako-le narejena:

„Gideon Lavdon, Njega c. k. apostolskega Veličanstva za Ogersko in Češko generalfeldmaršal, pravi tajni sovétnik, lastnik polka pešcev, zapovedajoči general vojne, posestnik velikega križa Marije Terezije reda i. t. d. sem zaradi nevarne bolezni, vendar pri zdravi pameti, sledečo oporoko naredil ter želim:

1. Da pride moja pred dvema letoma storjena in na Dunaji shranjena oporoka ob veljavo.

2. Glavnega dediča vsega svojega imetja imenujem svojo prisrčno ljubljeno soprogo in sicer tako, da je ona za dni svojega življenja vžiteljica premoženja, po svoji smrti pa

3. premoženje zapusti mojemu stričniku Aleksandru, baronu Lavdonu, kraljevemu nadlajtenantu.

4. Sicer pa naj vsako leto, dokler moja soproga živi, po svoji previdnosti stričniku kakor bode vreden tega, doklado odrajuje.

5. Ako moj stričnik prost ostane in brez dedičev umrje, pripade moje premoženje otrokom mojega brata in moje sestre v Liflandu.

6. Ako pa v zakonu živeč brez otrok umrje, zamore svoji soprogi primerno svoto odstopiti; drugo pa pripade otrokom, kakor sem rekel, mojega brata in moje sestre.

7. Po moji smrti naj pošlje moja soproga v Lifland precej 3000 gld. moji sestri Doroteji Elizabeti, udovi, rojeni baronovki Lavdon.

8. Mojo knjižnico, puško in vojno vprego (kočijo in konje) dobi moj stričnik Aleksander; konje za ježo pa naj si med se razdelé: obersta Hiler in Mak in major Štipšič; v tem naj se med seboj sporazumejo. Od manjših konj za ježo sè sedlom vred pa po enega dobita: stotnik Bakhaus in oberstlajtenant Zetal.

9. Svojemu slugi Jurju zapustim svoja oblačila, kar jih imam tukaj in kar jih je še v Hadersdorfu; v gotovini pa 500 gold., da bo, preden drugo službo dobi, imel ob čem živeti.

10. Moj strežaj Adam dobi plačo še za dva meseca in 100 tolarjev; — drugi družini pa naj se vsa mesečna plača da.

11. Ključarici Francel volim 1000 gold.

12. Za malo Turkinjo Teko (Lavdon jo je bil izpred Belgrada, kjer so jo bili Turki popustili, seboj vzel) odločim 2000 gold., ki naj se na obresti naložijo, obresti pa k glavnici devajo. Sicer pa naj jo, ker je še otrok, do polnoletnosti tako preživijo.

13. Gojenki Barbari Bauman (za njo je Francel skrbela) odločim kot doto 400 gold.

14. Vsakemu revežu v Hadersdorfu naj se precej po moji smrti izplača po 3 gold.; 500 gl. pa naj se naloži in obresti revežem v Hadersdorfu vsako leto izplačujejo.

15. Gojzdnemu čuvaju Baumanu v Hadersdorfu volim 50 gold.

16. Za napravo onemoglih vojakov volim 100 gold.; za ubožnico na Dunaji pa 50 gold. (Rajni je bil že poprej dal lepo svoto za revne otroke starišev svojega (29.) polka.)

17. Srebrno omizje je lastnina moje soproge (to naj se v zapuščino ne šteje).

18. Moji težki vprežni konji in vsa druga roba naj se na Dunaj spravijo in po dražbi prodajo.

To je moja zadnja volja, oporoka; ako bi kot oporoka veljave ne imela, smatra naj se kot darilo ali kot oporočni pristavek narejen zaradi sledeče smrti.

To oporoko sem lastnoročno sam podpisal in potrdil sè svojim pečatom; to ste tudi navzoči priči podpisali.

Nov Tičin na Moravskem, 8. julija 1790.

Gideon Lavdon, l. r.

Jožef Koloredó, l. r. Franc grof Czorineki, l. r.
priča. priča.

IX.

Lavdonov pogreb in njegovo pokojišče.

Lavdonovo truplo vložilo se je v opravi feldmaršala v dvojno krsto in prepeljalo skozi Dunaj v Hadersdorf, kamor je došlo 17. julija; spremljevala ga je mnogobrojna množica; hotla je ljubljenu in spoštovanemu pokojniku zadnjo čast skazati za vse dobre, ki jih je od njega prejela, dokler je še živel.

Lavdon si je bil za svoje pokojišče še pred turško vojsko izvolil lep prostor na svojem vrtu, zasajenim z lepim in košatim drevjem. Poznej izbral si je drug prostor, ki je bil z jelkami zasajen.

Za svoj spomenik dal si je bil od nekega velikega spomenika iz Belgrada kamen v Hadersdorf prepeljati.

Spomenik je na desni strani ceste, ki drži iz Hadersdorfa v Hajnbah. Kamen je neke baže marmelj, ki je v teku časa sivkast postal. V kamen so vsekane vijoče se rožice. Nagrobni spomenik je nekako čveterovoglat z latinskimi črkami na sprednji in zadnji strani, ki so v potegnjeno štirivoglate marmorne ploše vdobljene.

Napis poslovenjen se tako-le glasi (na sprednji strani):

Sin Martov
Pri Dnjepru
Poveljnik:
Na Moravi, Odri
Pri Bobri, Nisi, Bistrici
Starček v oklepu;
Na Uni, Donavi in Savi
Zmagonosen.

Priprost
Tihega, lepega značaja
Drag cesarju
Vojaku meščanu.

Od zadaj: 1790.

Gideonu Ernestu Lavdonu
Postavili ta spomenik
Sopruha (preživeča ga zoper svojo voljo)
in dediči.

Dragi čitatelj bode precej iz nagrobnega napisa na sprednji strani spoznal Lavdonova junška dela, ki so po vrsti naštet, kakor so se godila ob imenovanih rekah.

Na obeh straneh: na levi in desni — so alegorične figure in vojskina znamenja v kamen vsekana. Ta spomenik obdaja železna ograja. To je bila dobra misel, da se je spomenik postavil iz turškega kamena! — Vedno bode kazal potomcem Lavdonovo slavno zmago pri Belgradu; tudi ko bi vsi molčali o Lavdonu, kamen bode govoril na glas ter pričal o zmagi Avstrijcev nad Turkom!

V hiši, v kateri je Lavdon izdihnil svojo blago dušo, ni nobenega spomenika, še kake ploše ne — vsaj z imenom njegovim ne. Samo podoba predstavlja joča, kako se Lavdon poslavlja

od generalov, visi na steni te hiše. Kdo je vendar to priprosto podobo postavil visokemu pokojniku v spomin, se ne ve, kajti ime njegovo se ne da brati, tako je tekom časa zbrisano. In še ta podoba je prav revno narejena. Ta hiša je zdaj gostilna in kavarna; zunaj na ploši se bere: „Tukaj umrl je Lavdon 14. julija 1790. postavil:“

19. mal. srpana so v župnijski cerkvi Marija-Brun zadušnico zanj opravili — v tisti cerkvi, v kateri se je 22. mal. travna 1782. leta cesar Jožef II. od papeža Pija VI. poslovil.

23. so pa tudi na Dunaji v cerkvi sv. Avgušтина njemu kot velikemu križniku M. Terezijinega reda zadušnico opravili.

Feldmaršal grof Koloredó je 20. mal. srpana vsi vojni sledeče povelje naznanil:

„Ranjki pokojnik gospod feldmaršal baron Lavdon me je še pred svojo smrtjo k sebi poklical in mi, dasi v hudih bolečinah, prav prisrčno naročil, da naj, ako ga Najviši pokliče iz časnega življenja v večno, v Njegovem imenu izrečem prisrčno zahvalo za skazano mu ljubezen, udanost in pokorščino v vseh viharnih in nevarnih vojskah — vsem gospodom generalom,

štabnim in višjim častnikom in vsej vojni do zadnjega moža. Visoki ranjki mi je na smrtni postelji zatrjeval, da hoče tudi on ljubezen, katero je vedno gojil do vse armade, sè seboj v večnost vzeti. Prosil je še, da naj vsi generali in vsa vojna tisto ljubezen in požrtvovalnost, katero so do sedaj razodevali cesarstvu, tudi še dalje ohranijo, da se pomnožijo ter pripomorejo s svojim junaštvom avstrijskemu orožju do slave in zmage še v bodoče. — To Vam sem imel naznaniti po želji visokega pokojnika in s tem spolnil svojo dolžnost. To povelje naj se vsej vojni naznani. Naročam pa še, da se za slavnega ranjkega feldmaršala sv. maša opravi v vsaki vojaški župniji ter se nadjam, da bode vsak polk ali vojni kor radostnega srea ranjkemu poslednjo čast in ljubezen skazal. To bomo tudi mi tukaj v naši župnijski cerkvi storili.“

X.

Lavdonova častna znamenja, njegov rod in njegova družina.

Kot stotnik prelival je Lavdon prvikrat kri za veliko cesarico Terezijo in kot generalfeldmaršal zadnjikrat boril se za njene pravice. Vi-

soka vladarica skazovala se je slavnemu Lavdonu vedno hvaležna ter počastila moža z vojaškim odlikovanjem. Pospenjal se je od stopinje do stopinje, dosegel visoko službeno čast, postal feldcajgmajster. Marija Terezija podelila mu je vitežki red in red velikega križa, kakor tudi izvolila si ga pravega tajnega sovétnika. Zadobil je tudi češko državljanstvo in bil povzdignjen v baronstvo. Slavna cesarica podelila mu je še hiše in posestva.

Po zgledu slavne matere Marije Terezije ravnal se je tudi njen sin cesar Jožef. Postavil je Lavdona za feldmaršala, na to pa mu polno plačo pustil tudi v mirnih časih, ki se sicer le za čas vojske dobiva. Jožef postavil je Lavdonu tudi častni spomenik v dvorani najvišjega vojnega predsedništva. To je, za moža visok rudečkast marmorni steber; na njem stoji Lavdonov doprsni kip iz kararskega marmorja po šegi starih vitezov narejen. V steber vdolben je sledeč napis z zlatimi črkami:

**Gideona Lavdona
Najvišjega poveljnika,
Vedno hrabrega, močnega, srečnega
Vojšaka**

In najboljšega državljana
podoba
v pravi obliki,
Vojnim poveljnikom in vojšakom
Postavil cesar Jožef Drugi
za zgled.
Leta 1783.

Kako odlikoval je cesar Jožef junaka Lavdona po srečni slávni zmagi nad Turki pri Belgradu, smo že slišali; saj si je bil mož priboril tukaj najlepšo Lavoriko med vsemi svojimi junaškimi deli. Jožef ni imel za Lavdona nobenega znamenja odlikovanja več, izmisliti si je moral čisto nov način, da bi starčeka vredno počastil.

Tudi drugi stavili so Lavdonu častne spomenike.

Grof Prosper Cincendorf postavil je na svojem vrtu v Ernstbrunu Lavdonu visok spomenik s trdega kamna; gori stoji Lavdonov kip z marmorja. Na kamenitem obelisku je latinski napis, ki se poslovenjen tako-le glasi:

Gideonu Lavdonu
Ukrotitelju pruskih in turških mest.
P. G. C.

Oziroma domačih družinskih razmer vemo, da je Lavdon v oporoki za glavnega dediča po

smrti sopruge svoje postavil svojega stričnika Aleksandra. Lavdon imel je še družega stričnika Rajnolda; ta se je bil pri neki priliki sprl z oberstom Valisom in se tako spozabil, da je za meč prijel. Rajnolda so prijeli in priprli, vso reč pa Lavdonu sporočili; ta ukaže, da naj se pred sodišče postavi. Bil je obsojen; stric je obsodbo nekoliko spremenil in sicer tako, da mora stričnik šest mesecev v zaporu biti: prve tri mesece neke dni postiti se pri kruhu in vodi. — Po prestani kazni prosi Rajnold za odpust iz avstrijske vojne in šel je k Poljskim zaveznikom; od tu pa v rusko službo prestopil. Rajnold je bil ubit v neki praski.

Ena leta poznej vzel je Lavdon nekega družega stričnika k sebi: Gideona Ernesta iz Liflanda; tudi tega postavil je za dediča svojega premoženja. Ta je bil oni cesarja Jožefa pobočnik — baron Lavdon, ki je v turški vojski v Semlinu umrl.

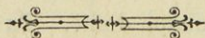
Lavdon pokliče še tretjega stričnika k sebi — Aleksandra, ki je bil oberst in gospod avstrijskih deželnih stanov; ta stričnik je bil tisti v oporoki imenovani dedič. Ta se je v francoskih bojih na Tirolskem vrlo dobro obnašal;

umrl je kot feldmaršallajtenant in poveljnik Terzijinega reda.

Lavdon, kakor smo že v začetku te razprave slišali, bil je iz stare žlahtne šotiške rodovine. To ime je že iz leta 1075. „Lovdon“ bilo je ime neke grajščine v grofiji Er na Šotiskem; tedaj bi morali pisati: Loudon ne Lavdon; ljudje so izgovarjali oboje Lovdon in Lavdon. Družina Lavdonova kakor tudi Lavdon sam podpisovali so se: Loudon, izgovarjali pa Lavdon.

Dva brata: Hugo in Matija sta prava pradedi obeh rodovin Lavdonovih: one na Šotiskem in one v Liflandiji. Prva rodbina si je kaj dobro pomagala; druga imela pa je v Liflandiji oboje posestvo Lavdon in Tocen, kateri si je praded Matija pridobil. On je iz Šotiške šel l. 1734. ter stopil v službo „mečevega reda“.

Iz zgodovine tudi vemo, da je v Ništedtskem miru Liflandija k Ruski prišla leta 1721. Iz tega je razvidno, zakaj je Lavdon kot kadet v rusko službo stopil.

Kaj je bil Lavdon kot vojak, poveljnik in človek.

„Združenje velikih darov in čutil
stori moža velikega in zgodovinsko pomenljivega.“

XI.

Lavdon kot vojak in poveljnik.

Lavdonova slavna dela smo popisali ter lahko spoznali, kak nenavaden mož je bil: vsi prijatelji in neprijatelji občudovali so tega vojščka v hudih bojih na Pruskem in Turškem. Lavdona poznali so tudi vojaki družih evropejskih narodov, poznali ga še posebno Mohamedovi otroci iz vshodnjih delov sveta. Poglejmo tega moža bolj natanko, da se prepričamo, kaj je Lavdon bil kot vojak in poveljnik, da spoznamo njegove osobne prednosti.

Lavdonu niso pomagali do tako visoke časti in slave kaki privrženci, kar se pogostokrat zgodi. Njega povzdignila je lastna neumorna pridnost! — ob kratkem: njegove zasluge so to storile; pri malem je začel in polagoma stopal

od stopinje do stopinje kakor po lestvi ter končno do verhunca najvišjega pripoznanja tako, da v življenji više stopinje več doseči ni mogel; dalo se mu je vse, kar se najzaslužnejšim možem dati more.

Mož je bil res od Božje previdnosti odločen za našo ljubo Avstrijo, ki se mu je pa tudi prav hvaležno skazovala ter občudovala moža, ki je v krvavih bitkah hladnokrvn ostal. Vse je pokalo in jokalo krog njega, — Lavdon pa stoji kot neustrašljiv bojniki ter modro, previdno zapoveduje in hoče, da se njegova naročila natančno brez obotavljanja izvršujejo. Vedel je: ugoden trenutek zgubljen, dostikrat vojska zgubljena. Mož je bil strog in natančen in vendar ga je vse vojaštvo spoštovalo in ljubilo kot svojega očeta; vojaki pripravljani so bili zanj storiti vse; neomejeno zaupanje vžival je pri njih. Glejte, in to je najbolj potrebno; kjer zaupanja ni, tam se malo stori. Lavdon pripravljaj se je za vojsko v mirnih časih ter delal načrte, pregledoval zemljevide, prebiral dela slavnih poveljnikov — od tod, da je bil mož v vojaških rečeh vsestransko najden. Kdo ne bo občudoval moža, ki je tako zveden

bil v vseh rečeh in vse to — brez posebnega šolanja!

Lavdon bil je plemenitega duha, bistrega uma, živega spomina, katerega je ohranil do visoke starosti! Zmožnost njegova v kratkem pregledati in preudariti tudi zamotane reči — bila je nenavadna. Zarad tako velikih duševnih darov je Lavdon zamogel tudi težke reči po več ur premišljevati brez truda; tako srečen ni vsakdo.

Morda bi se Lavdon po šolah ne bil toliko naučil vsestranskih predmetov, kakor se jih je doma z lastno pridnostjo priučil. Po šolah bi se bil moral le polagoma učiti ene in druge reči, ta način ni dober za tak talent, kakor je Lavdon bil; njegov duh poželed je dosti in sicer takih reči, ki so se mu posebno potrebne zdele. Preveč knjig in šolskih ur duha mori in telo slabi. Koliko se morajo dijaki kakih reči učiti! naposled pa vse v malo letih zgine kakor megla; glejte, to dela sama teorija — to je nauk brez djanske porabe. Pri učenju je vaja pač potrebna — to je duša, ki življenje daje vsaki vedi. Toda, dragi čitatelj! premisli, da Lavdonovih glav ni preveč, pač pa dosti zeljnih — puhlih glav.

Lavdon je bil res vojak z dušo in telesom! Kako dobro se je znal bojevati v prednjih vojskah; kako ga veselilo kako trdnjavo ali kako mesto kar naenkrat sè silo napasti; kako dobro je znal ne le streljati, ampak tudi zadeti, kako spretno še le jahati. In njegov „komando“ (njegova beseda) slišal se je do obeh koncev v vrsti stoječih vojakov prav razločno.

Kako hudo mu je pa pri srci bilo, ako se kaka reč po načrtu izvršiti ni mogla! Pričeti kako delo in ga ne dokončati, bila je Lavdonu neznana reč; — od tod tolika nevolja in taka notranja boleost, ako svojega namena doseči ni mogel. Ako mu je kdaj kako delo spodletelo, mislil je, da še ničesar storil ni.

Nekteri so ga zavidali ter dejali: „Pri Lavdonu je sreča doma.“ Dragi čitatelj! od sreče se veliko govori rekoč: „Ta ima srečo, uni ima srečo — ta pa samo smolo!“ — vedi, da sreča je opoteča; kdor se bo le na dobro srečo zanašal, ne bo lahko vozil; enkrat se mu bo posmejala, dvakrat ga pa brenila!

Za vsak stan potreben je poduk in temeljito znanje posla, ki ga človek opravljati ima; kdor o napredku nič slišati noče, ga bodo

že drugi učili, kaj se pravi zlati čas in lepe prilike opuščati v mladosti in raji v nevednosti ostati.

Lavdon je vse poprej dobro preudaril, preden je kaj pričel; saj smo slišali, kaj je kot major rekel svoji soprogi, ki ga je karala, za kaj zmeraj pri zemljovidih na trebuhu leži, odgovoril ji je: „Moja draga! to bom potreboval, kadar bom feldmaršal!“ Jahal je tudi pri navadnih sprehodih rad na višine, da si je okolico dobro v spomin vtisnil; vemo tudi že, koliko je tako natančno poznanje krajev Lavdonu v vojskah koristilo. Kamor pa sam ni mogel iti okolico si ogledat, storil je to po ogleduhih; za to izvolil si je vselej poštene in zanesljive može, jih pa tudi dobro poplačal, večkrat iz svojega žepa. In ako so se taki ogleduhi kako ponesrečili ali sploh za službovanje nesposobni postali, dajal je njim in njihovim pokojnino.

Lavdon je bil vreden sovrstnik slavnih mož kakor: Princ Evgena, Epaminonda in Cezarja . . .

Lavdonu je bilo veliko tudi na tem, da je spoznal značaj, šege in navade svojih sovražnikov; zatoraj je rad poslušal kake pripovedke o njih. Tako je večkrat uganil njihove misli in

spoznal načrte, katere je preprečil, preden so jih izvršiti zamogli. Zato so mu še sovražniki rekli „zviti“ Lavdon.

Tudi je kaj lepo skrbel za svojo armado, skrbel po očetovsko; z neznatnimi malenkostmi svojih vojakov nikdar mučil ni: hotel jih je vedno pri dobri volji imeti ter ohraniti podvzetne za kake imenitnejše reči; vendar pa zahteval od njih, da se vsa povelja točno izvršujejo. V takih rečeh tirjal je popolno pokorščino in udanost; no, to je pač duša, ki vojno v pravem redu vzdržuje.

Lavdon je bil osebno silno skromen in pаметen; kaj pravičen pa zaslužnim možem vojakom. Nikogar ni pozabil na višem mestu priporočiti, ako se je v kaki reči posebno odlikoval; vse to smo lahko spoznali iz njegovih povelj. Rad je slišal hvaliti svoje vojake, o svojih lastnih zaslugah pa je molčal.

Vojaka posebno diči pravičnost; in ta je bila ena najlepših Lavdonovih lastnosti: pravičen je bil do vseh prav po zasluženji; strog proti prestopnikom; dober do zaslužnih mož. Vse ga je ljubilo, pa tudi balo se ga, ker so svojega očeta Lavdona dobro poznali, kako nepri-

stransk je. Kakor pri Evghenu, tako nepremagljive mislili so se vojaki tudi pri Lavdonu. Kar je Lamprid o Aleksandru Severu rekel: „Oni zmaga je, ki svoje vojake v oblasti ima,“ to se lahko reče tudi o Lavdonu. Dobro prevdariti vsako reč in v ognji hladnokrvn biti, to je za vojaka potrebna reč. Cezarju je ravno premišljeno ravnanje pripomoglo k slavnim činom; tako tudi Lavdonu. Ognjevit je bil v boji, doma pa tih in miren tako, da se lahko reče o njem: Lavdon je bil na bojnem polji drug kakor v domačem zasebnem življenji. Svojih misli in načel ni rad razodeval drugim, le v posebnih slučajih storil je to. Bojazljivosti ni poznal, kajti po svojem dobro premišljenem načrtu se je zmage vselej nadjal, ako se le prav in naglo izvrši. Zatoraj si je vselej, ako je le mogoče bilo, dobro izbral kraj za bitko kakor tudi za oddihlejš in počitek vojakom; na vse to pa si še vselej izvolil skušenih častnikov za svoje podvzetje. Kadar je sprevidel, da je sovražnik številnejši in močnejši od njegovih čet, posluževal se je vojskine zvijače. Z ugodnih krajev opazoval je kretanje sovražnikovo in ga, ko se je najmanj nadjal, z vso silo zgrabil. Tudi

vojaki njegovi včasih prav nič na boj mislili niso, kar jim veli pripraviti se za boj.

Mož je vedel z bistrim umom poravnati kako neljubo pokaranje, tako da je mesto razžaljenja nastal le smeh.

Nekega dne je bil nekoliko preostro prijel feldmaršallajtenanta Pelegrini-ja. Ta je dokazal, da se ničesar pregrešil ni. Lavdon pravi na to: „No, za Vaše zadostenje udariva se sè samokresom (pištolo).“ Pelegrini tega ni storil; zadovoljen je bil z Lavdonovo smešno ponudbo.

V boji leta 1778. se je Lavdon preveč razsrdil nad nekim nižim častnikom; nekteri drugi Lavdonu sporoče, da je častnik hudo razžaljen. „No,“ pravi Lavdon, „ali se hoče z menoj lasati?“ „On ne misli tega,“ mu odgovore. „Zakaj ne? naj poskusi!“ reče Lavdon. Lavdon pokliče častnika k sebi in ga sili za meč prijeti, da se ta reč skonča tako ali tako. Častnik tega ne stori, dasi ga Lavdon sili po njem mahiniti.

Lavdon je še v poznejših letih nemško prav dobro in jedrnato pisal in govoril, to kažejo njegova pisma in povelja, da je bila beseda gladka in krepka v čistem slogu.

Pisal ni ravno lepo, pač pa razločno; črke delal je bolj majhne.

Vojaški slog in beseda vojnika že sama po sebi, — prav po vojaško — biti morata kratka, pa čvrsta; iz tega spoznava se značaj moža. Tako delal je tudi Lavdon: malo je govoril, pa to tehtno in premišljeno; ovinkov in cvetličnih izrazov ni rabil, temveč kratko in naravnost povedal vsakemu, kar je mislil. Taka je bila tudi njegova beseda, kadar je s cesarico govoril.

Ako bi bil rad kaj dosegel, naravnost je rekel: „Veličanstvo! to in uno mi morate dati!“ Cesarica odgovorila je prijazno: „No, Lavdon, ako moram, mu bom že storila.“ Lavdon čital je tudi francozko, govoriti in pisati francozkega ni znal.

Ko je bil na Hrvaškem, učil se je tudi tega jezika in je s Turki v zadnjih bojih ilirsko (srbsko-hrvaško) prav dobro govoril; glejte, mož govoril je tudi rusko.

Lavdon ni bil le vojak, ampak tudi spreten politik. Ko je dobil nekaj pokrajin pri Uni in ob Savi, vkrenil je vse, kar je bilo za deželno upravo potrebno.

Poseben mož je bil Lavdon, kakor so priče pripovedovale. Kadar je k armadi prišel kot poveljnik, naglo kakor blisk obhodil je vse vrste vojakov in z gromečim glasom zapovedoval. Gorje nepokornežu! Lavdonove oči zadele so ga kakor blisk. Bil je pravi „Martov“ sin v vojski; kadar je vojakom zapovedoval, spominjali so se svetopisemskega Gedeona, — neustrašljiv stal je v ognji. Mož že v starih letih kazal je mladeniškega duha. Še Friderik Veliki spoznal je Lavdonovo moč ter porugljivo dejal: „To je general, s katerim zamore Jožef porušiti sedem svetovnih stolpov.“ Pri neki drugi priliki se je enako častno izrazil o Lavdonu proti svojim generalom: „O moji gospodje, mi vsi smo močno grešili (napak storili), le moj brat Henrik in Lavdon ne!“ O družih prilikah hotel se je Friderik norčevati iz Lavdona — menda iz nevošljivosti, ker ga je naš Lavdon tolikokrat hudo naklestil in vendar bi bil moral kralj pruski z Rimljani spoznati, da se mora hrabrost tudi nad sovražnikom spoštovati.“

Tudi Lavdon je včasih kaj zagrešil, saj je bil človek kakor smo drugi; vendar resnične so besede: „Največji je tisti, ki najmanjše napake stori.“

Lavdon dosegel je sè svojim talentom in sè svojo spretnostjo v vojski velemože strokovnjake v vojnih zadevah kakor: Princ Evgena Savojskega. S tem (Evgenom) je Lavdon posebno enak v mnogem oziru: Oba ta dva generala sta se nad onimi hudo maščevala, ki ju niso hoteli v službo sprejeti. Oba sta gorela za boj; oba imela nevošljivce, ker sta se kot tujca z lastnim trdom tako visoko prospela. Oba bila sta zatožena in na odgovor klicana: Evgen v vojski pri Zenti; Lavdon pri Švidnici; oba sta proti Turčinu bojevala in avstrijsko zastavo zasadila na obzidji Belgrada; — oba sta bila strah Turku; oba umrla pred važnimi zgodovinskimi dogodki: Evgen pred sedemletno vojsko, Lavdon pred francozko prekucijo.

Neka listina govori o Lavdonu kot poveljniku prve vrste. To kaže:

1. Lavdonova neumorna delavnost in njegova srčnost.
2. Njegova previdnost pri najbolj zamotanih slučajih.
3. Prava izvolitev zmožnih in veščih častnikov za izvrševanje njegovih načrtov: odkazo-

val je vsakemu mesto in kraj, za ktere ga je sposobnega spoznal.

4. Nenavadno zaupanje in neomejena ljubezen do Lavdona; strog pa tudi skrben oče jim je bil.

5. Natančno poznanje krajev, mest in vodá.

6. Spretnost na oči premeriti okolico in posamezne prostore za varnost svojih vojakov proti sovražniku.

7. Bujna hitrost in pripraven trenutek za napad porabiti.

8. Celo za vojaka potrebna vojskina zvijačnost, s katero je vedel sovražnika slepiti, kajti prepeljeval in vodil je svoje čete na vse strani, da bi sovražnika zmotil in ga v past dobil.

9. Njegova močnodušnost in neustrašenost v najhujšem boji.

Glej, dragi čitatelj, to so pogoji, ki delajo moža velikega. Za to mora človek že od Boga in narave posebne darove in zmožnosti imeti, drugače ne more delati, kakor je Lavdon delal; ne pozabi tega!

XII.

Lavdon v navadnem življenji.

Ozrimo se še na našega junaka in pogledjmo kakšen je bil oziroma krvi (temperamenta) in zasebnega življenja. Lavdon je bil srednje postave: visok pet čevljev in pet palcev, dobro zrašen, suhljat; čela visokega in močno obokanega. Lase imel je v mladosti rudečkaste, pozneje bele in nosil je dolge nekako zvite v kito, ki mu je do tilnika segala. Oči imel je globoko vdrte in svitlosive, ki so mu žarile, kadar je kaj iznenaden ali razžaljen bil. Nos mu je bil nekoliko vzvišen; lic je bil vpadenih in brade po navadi, vendar bolj okroglaste kakor ne. Sploh bil je bolj podolgovastega obraza in barve rujave; z glavo držal se je bolj naprej, posebno v poznejših letih, kadar je peš hodil; pri ježi držal se je pokonci. Ob kratkem: vsa postava njegova je bila kakor ona starih Špancev, kakor Karola V. Z njegovega obraza brati se je dala resnoba, strogost, premišljenost in molčečnost; prav poredkoma se je nasmejal, malo govoril in vselej s premislekom.

Krvi (temperamenta) bil je bolj nagle in pogostokrat otožen; v mirnem stanu bil je bolj otožen, v djanji nagel, celo razburjen.

Lavdon je bil v domačem življenji tih in miren, v vojski pa ves drugačen — ves junak od pêt do glave! Prav čudno se je ljudem zdelo, da tak tih in miren človek se v resnem položaji — kakor v vojski — tako spremeniti more. Za zgled vzel si je bil vojskovodje in poveljnike starih časov ter večkrat dejal: „Ako je oni zamogel, kako da bi jaz ne.“

V kaki družbi, pri kaki veselici, kar je zaradi tovarišev storil, bil je silno skromen. Iskati ga je bilo treba za vratmi ali v kakem zadnjem kotiču, bolj v temnem kraji. Pri neki dvorni veselici vprašala je Marija Terezija: „Kje je pa Lavdon?“ Vojvoda Arnberški odgovori prav primerno: „Tukaj, kakor vselej, za vratmi je; sramuje se svojih velikih zaslug.“

Lavdon drugim ni dosti zaupal, težko bilo je njega za-se pridobiti, kaj še le njegovo prijateljstvo! Kdor poštenjak bil ni, pač ni mogel misliti na njegovo prijateljstvo. Družb se je močno izogibal, živel je le bolj za-se.

Povabil je k sebi le može, o katerih poštenosti in značajnosti je popolnoma prepričan bil. Prav veselo zabaval se je ž njimi na vrtu in na sprehodu; igral je prav rad „šah“. Ta igra je za vojake više vrste zelo koristna, neka vojska brez strelanja je. Igral je vselej premišljeno, ne le za kratek čas; nektero igro igrali so po cele tedne.

Lavdon je bil tudi dober strelec, kar je za vojaka prav potrebna spretnost. Še v 74. letu je v Novem Tičinu z drugimi tovariši na strelišči prav dobro streljal in marsikterega prekosil.

Kar njegovo нравno življenje zadeva, ogibal se je vsakega izgreда, posebno ogibal se je drugega spola; to delala je možu prirojena sramožljivost; mož je dobro vedel, da razuzdano življenje človeka slabi na duhu in na telesu — dà celo poživini ga! — Večkrat je dejal: „Junak se ne rodi, narava sicer dati zamore lepo zrašeno telo, ali junaka stori le odgoja, zmernost in vaja.“ O, kako prav je govoril! Kako pa nekteri mladenči pri vojakihi grdo živijo! — Oziroma zakonskega življenja bil je Lavdon kaj dober soprug. Mož bil je zmeren v vseh rečeh, za ohranjenje zdravja kaj skrben, — zdravila je pa kar sovražil. Spal je malo, jedel hitro in

precej obilno, pa le bolj lahke jedi; vino je tudi pil, pa le zmerno. O, kako pa nekteri tisto preklicano palenko ljubijo! On je bil z malem zadovoljen in varčen, darežljiv pa posebno do vojakov.

Ko je lakota gospodarila na Češkem, dal je vsaki dan poln kotel jedil kuhati za reveže. Iz tega je razumljivo, da v puntu njegove grajščine kmetje čisto nič nadlegovali niso.

Od svojih domačih podložnih zahteval je natančno pokoršino, kakor od svojih vojakov.

V mirnem času učil se je rad umnega kmetovanja ter svoja posestva močno zboljšal. Kadar je bival Lavdon na svojem posestvu, vstajal je zgodaj, še pred solnčnim vshodom ter precej na vrt šel, ali na polje. Proti osmi uri dohajal je domu in zavžil s svojo soprogo zajuterk, posebno ljubil je čokolado; potem je šel zopet na vrt in tam delal do poldneva. Po kosilu jahal je na sprehod, če je le vreme ugodno bilo. Zvečer podučeval je svojega stričnika ali pa kaj bral ali „šah“ igral.

Lavdon je pač vedel, da najnaravnejša in najlepša zabava je v Božji naravi premišljevati dela Vsegamogočnega, Gospoda vojskinih trum in Očeta vse milosti. Z veseljem je nosil vojaško

suknjo, pa se tudi ne sramoval pri delu za kmetijsko orodje prijeti v navadni obleki.

Kako ta vrli mož osramoti marsikterega našega mladenča, ki prišedši od vojakov le nerad za delo prime ali pa le zložnega si išče in le prerad po pivnicah poseda in igra, ko je največ dela! —

Mož je bil reden na vso moč, rad pa poslušal v družbi pogovore svojih prijateljev, rad slišal tudi kaj smešnega. V sobi imel je portréte vseh častnikov svojega polka vvrstene po zaslugah; to tudi zato, da je vedno pred očmi imel moža, kterega sta po zasluženji cesarica in cesar odlikovati hotla. Tudi bi ne bil trpel, ako bi bil kak tujec pred domačini. Jožef II. je to dobro vedel.

Nekega dne pride vrsta za povišanje na 70letnega stotnika, da bi major postal. Lavdon ga vpraša, hoče li to službo sprejeti? Stotnik odgovori, da ne, ker se že preslabega čuti; Lavdon na to pravi: Bi li hotel kot stotnik v pokoj iti, dobil bo pa pokojnino majorja. „S tem,“ pravi Lavdon, „dana mi je prilika, dva nova stotnika imeti.“

Navadno nosil je uniformo svojega polka, belo z višnjevimi našitkom; bolj poredkoma pa uniformo maršala; doma oblačil se je po stari meščanski šegi.

XIII.

O Lavdonu je prišla marsiktera pripovedka med ljudi.

Pripovedujejo, da se je po bitki pri Landshutu nek Hrvat predrznil po noči noter do pruske sprednje straže ter tam slišal klic: „Stoj brez skrbi!“ To je baje mož Lavdonu sporočil in ta okoliščina je pripomogla, da so Avstrijci Pruse potolkli. — To ni nemogoče, kajti Lavdon se je sam zvijače posluževal, ogleduhe svoje še dobro nadaril.

Nadalje se pripoveduje, tudi ko je l. 1760. Lavdon ogledoval oblegovalna dela na Gladskem, videl je neke nasipe od sovražnika s pešci in topovi hudo zavarovane. Brzo ukaže nekemu častniku, naj jih vzame s 60 prostovoljci. Lajtenant Milij — poznej c. kr. feldmaršallajtenant in vitez Terezijinega reda — ponudi se za to službo in Lavdona prosi, da naj njemu to častno delo izroči. Z Milijem bi bil rad šel tudi Kraj, sklicevaje se na svoje zasluge in skušnje (ta mož se je poznej dobro skazal), da naj on vodi 60 prostovoljcev. Lavdon tega ne dovoli Kraju, ki je bil pobočnik generala Draškoviča ter mu naravnost pravi: „Sem že onemu mlademu častniku to obljubil; svoje besede ne bom nazaj jemal.“

Milij je vse dobro izvršil in Lavdonovega zaupanja popolnoma vrednega se skazal. L. 1790. je bil Kraj poveljnik Grin-Lavdonovega prostovoljnega kora in se pri Limburgu izkazal prav dobro proti vstajnikom.

V taboru so nekega dne za poskušnjo vajo (manever) napravili. Cesar Jožef II. in več generalov imeli so en del vojne; Lavdon kot sovražnik pa družega. Lavdon pravi cesarju: „Veličanstvo! Vi ste se sicer dobro postavili, ali jaz bom vendar le Vašo vojno zajel.“ — Cesar odgovori: „To ne bo šlo!“

Lavdon naprej jaha s svojo vojno. Čez nekoliko časa bila je cesarjeva vojna od vseh strani zajeta tako, da bi se bila podati morala. Lavdon teče k Jožefu in se smehlja: „Vi, Veličanstvo, in vaši generali, le oddajte meče, vi ste vjeti!“ Jožef se čudi Lavdonovi prekanjenosti in spretnosti. —

V zadnjem taboru pri Minkendorfu je rekel Jožef II. nekemu španskemu častniku, ki je občudoval lep red avstrijske vojne: „Jaz stavim vse mogoče zaupanje v svojo armado, in ko je Friderik že mrtev, imam tri najboljše generale — pokazal je na Lavdona, Lacija in Hadika.

Lavdon je bil sestavil tudi nek molitvenik za vojake. Morda kdo misli, da to res ni; ali pisatelj te razprave (W. E.) ga je pred seboj imel. Tiskati je dal Lavdon to knjižico v tisočeri iztisih in jo razdelil med vojake. Oblika je majhna, za žep pripravna; naslov ji je: „Katoliška molitvena knjiga, ktera se je na povelje c. kr. general-feldmaršala Lavdona med vojake razdelila, da jo vsak dobro rabi.“ Dunaj, 1789. str. 96. Vezana je bila v usnji prav lično.

Preden je Lavdon na turško vojsko šel, rekel je cesarju Jožefu: „Veličanstvo! ne pozabite, da sem že osivel starček, volje sicer trdne, po telesu pa slab.“ In pred odhodom doli na jug, zbere se pri Lavdonu silna množica, da se od njega poslovi, on pa pravi okolistoječim prijateljem: „Ne vem, mislijo li ljudje prav, da od mene take reči pričakujejo?“ Bošnjaki so res junaki; deželo njihovo dobro poznam, polna močvirja je in potokov, tudi hribovita je, kaj zamore en general storiti?! Bojim se, da se ljudstvo o meni silno moti. Naša vojna je dobra, to je res; mislim, ako vse žile napnemo, bo že šlo.“

Lavdon je že pred zadnjo vojsko bolečine v nogi čutil. Za svèt popraša zbrane zdravnike:

„Kaj mislite, gospodje, kaj je?“ „Putika je, Vzvišenost! družega nič; le hodite, hodite!“ odgovorijo zdravniki. „Ozdravite me!“ pravi Lavdon; „prehodil se bom pa še to polletje v turški vojski.“

Lavdon je tuhtal, je li mogoče most pri Semendriji napraviti, spoznal je to za prav potrebno delo, zapove toraj načelniku za čolne čez vodo, da mora most že do družega dne dokončan biti. Načelnik na to pravi: „To ni mogoče!“ Lavdon odgovori: „Ako most do sedmih zjutraj ne bo zgotovljen, vstreliti Vas dam!“ Kako razveselila se je vsa vojna, ko vidi most še pred sedmo uro dodelan! Lavdon je namreč dobro vedel, da ga dodelajo, ako se z vso pridnostjo dela lotijo, zato je tako ostro govoril.

Nekaj enakega rekel je Lavdon tudi prekrbovatelju živeža pri Semlinu, ki se je izgovarjal, da tega ne more storiti: „V 24. urah kruh ali smrt!“ — in vojaki so kruh res že o pravem času dobili. —

Pri neki drugi priliki je Lavdon Jožefovega zvestega prijatelja — Koloreda — precej trdo prijel. Ta se pri cesarji zoper Lavdona pritoži. Jožef odgovori: „Svetujem Vam, le poslušajte povelja mojega Lavdona; on besedo drži in ve, kaj zapoveduje.“

Ko je Lavdon nadpoveljništvo nad vso armado l. 1789. dobil, je iz stare šole nekdo grajal Lavdonov načrt. Cesar Jožef pravi: „Le pustite moža, naj le po svoje dela, gotovo nam ne bo ničesa skazil. Saj je še Friderik rekel: S takim generalom se da celo porušiti sedem svetovnih stolpov.“ Jožef ga je vedno imenoval najboljšega generala v vsi Evropi.

V bitki pri Novem so se proti Turku posebno hrabro obnašali vojaki polka nadvojvoda Ferdinanda. Ko so sovražnika zapodili in se zopet k Lavdonu nazaj vrnili, vsi na en glas zaupijejo? „Živel Lavdon!“ Lavdon jaha pred vojake, se odkrije in zakliče: „Živeli vojaki nadvojvoda Ferdinanda!“ —

Lavdon, kakor smo že slišali, se ni rad smejal. Ni se pa mogel smeha zdržati, ko je pri obleganji Belgrada sovražna krogla prifrčala skozi okno v utro, v kateri je Lavdon zajutrkoval, in je nekdo okno zaprl, rekši; „Oprostite, Vzvišenost, tukaj je hud prepih!“ —

Pri obleganji Belgrada so pobegnili nekteri avstrijski topničarji v turški tabor. Ko je Lavdon okoli mesta okolico ogledoval, stal je eden begunov pri vratih, ki iz Belgrada v Carigrad

drže in streljal. Šest funtov težka krogla se ravno pred Lavdonom v tla zarije. Častniki mu svetujejo, naj se umakne s tega nevarnega mesta, kar pade že druga krogla ravno za Lavdonom na zemljo. Zdaj še le spodbode svojega konja in se umakne s tega kraja. Ko so Avstrijci Belgrad vzeli, dal je Lavdon begune obesiti; onemu topničarju je pa velik strah napravil na razen način; revež se je po vsem životu tresel kakor šiba na vodi — ter poslednjič živega spusti.

Nek častnik se je hotel od Lavdona posloviti (odmenjen je bil neko pošiljatev preskrbeti), ali vselej so mu rekli: „Maršala ni doma;“ prav nevoljen je že bil. V takem položaji sreča ga cesar, kteremu pove, da Lavdona ni doma. Jožef mu pravi: „Pojdite z menoj, morebiti je feldmaršal za me doma.“ Ko noter stopita, ne da bi ju kdo oglasil, najdeta Lavdona v domači halji oblečenega na tleh pred zemljovidi ležati; poleg je bilo risalno orodje. Zdaj Jožef pravi: „Hotel Bog, da bi marsikterega generala na tak način doma ne bilo!“ —

Osem ur potem, ko so Avstrijci Berbir (Turško Gradiško) vzeli, pripeljali so prostovoljci kočijo s štirimi konji vpreženo pred Lavdona.

V kočiji je bila gospa paše, neka majhna deklica in dve sužnji. Ti dve sužnji bili ste — Kranjci — in Lavdona poprosite, naj jim dá prostost. Tega ne stori, pač pa obljubi, da bo zanje pri gospodarji posredoval, da ji oprosti. Ko ji je lepo pogostil, pošlje obe s 50 huzarji in enim konjiškim stotnikom in s pismom k paši nazaj; dobili so ga pri Sunatidu. Z veseljem vse sprejme; stotnika bogato obdaruje, ravno tako spremljevalce ter pošlje tudi ti dve ubogi revi s prijaznim pismom k Lavdonu nazaj. O, kako veseli ste bili! — Vse te pripovedke kažejo Lavdonov strog in plemenit značaj.

O tem vrlem možu so zlagali tudi raznovrstne pesmi, s katerimi so v vezani besedi pripovedovali njegova junaška dela v tolikih krvavih bitkah.

Tudi Slovencem je znana ena taka pesem:

Lavdon pri Belgradu :

(Narodna)

*Stoji, stoji tam Beligrad!
Za gradom teče r'deča kri,
Za gradom teče r'deča kri,
Da b' gnala mlinske kamne tri.*

*Tam Lavdon vojvoda stoji,
Krvavi meč v rokah drži,
On če imeti Beligrad,
In turško vojsko pokončat!*

*Ošaben Turk se mu smeji
In Lavdonu tak govori:
„Si prišel mene ti častit,
Al' prišel zajce si lovit?“*

*„Ne pridem zajcev jaz lovit,
Al' prišel tebe sem častit:
S svinčen' mi krogla'm' te škropil
In s črnim prahom bom kadil.“*

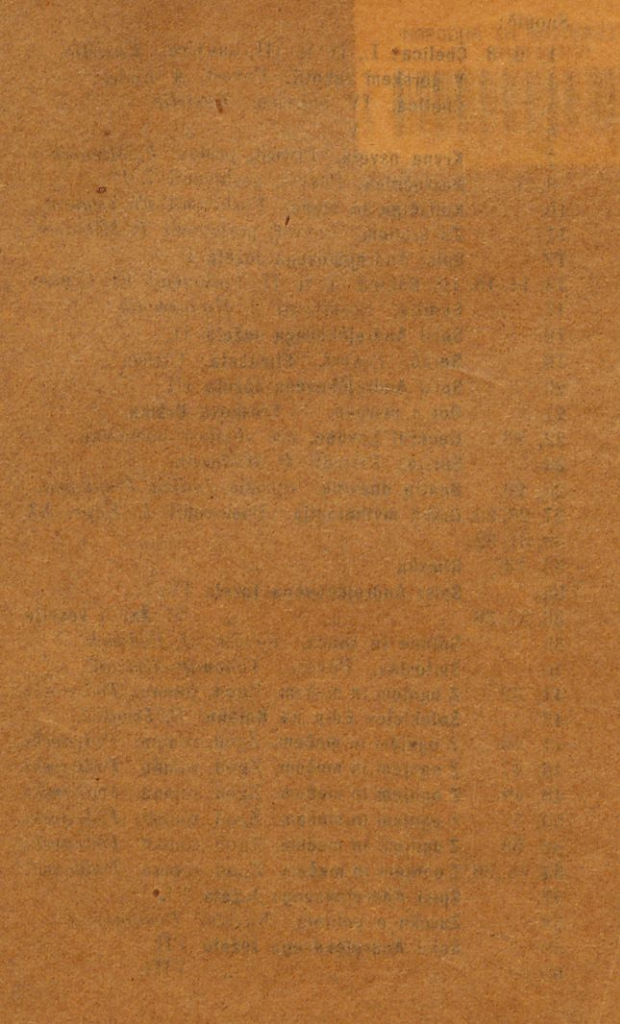
*Cesarske puške pokajo,
Se turške gospe jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki z grada vlečejo.*

*Glej tak mogočen Lavdon je
Premagal vse sovražnike;
In dokler Beligrad stoji
Na slavo Lavdonu slovi.*

Ljubi bralci! berite ta priprost in kratek popis o Lavdonovih delih in spoznajte iz njega brezštevne dobrote, ki si jih je mož pridobil za vse cesarstvo, posebno še za našo milo domovino! Res, Božja previdnost dala ga je v hudih časih toliko stiskani Avstriji. Spomin njegov živel bode na veke!

Snopič:

- 1, 2, 3. Čbelica: I., II. in III. bukvice. *Kastelic.*
4. V gorskem zakotji. Povest, *A. Koder.*
5. Čbelica. IV. bukvice. *Kastelic.*
6. " V. " "
7. Krvna osveta. Povest, poslov. *F. Mirovčkov.*
- 8, 9. Nesrečnica. Povest, poslovenil *I. P.*
10. Koliščina in stepe. Poslovenil *Fr. Cegnar.*
11. Za kruhom. Povest, poslovenil *P. Miklavec.*
12. Spisi Andrejčkovega Jožeta I.
- 13, 14, 15, 16. Babica. I. in II. Poslovenil *Fr. Cegnar.*
17. Senilia. Poslovenil *A. Hudovernik.*
18. Spisi Andrejčkovega Jožeta II.
19. Berač. Povest. Elizabeta. Črtice.
20. Spisi Andrejčkovega Jožeta III.
21. Boj s prirodo. — Treskova Uršika.
- 22, 23. General Lavdon, oče vojakov imenovan.
24. Spisje. Priredil *P. Miklavec.*
- 25, 26. Beatin dnevnik. Spisala *Tajiza Pesjakova.*
- 27, 28, 29. Grška mythologija. Poslovenil *L. Koprivšek.*
- 30, 31, 32. " " " " "
- 33, 34. Rimska " " " "
35. Spisi Andrejčkovega Jožeta IV.
- 36, 37, 38. " " " V. Žal. i veselje.
39. Solnce in senca. Povest. *J. Bedének.*
40. Svitoslav. Povest. *Vonomir - Križan.*
- 41, 42. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
43. Sofoklejev Edip na Kolonu. *B. Perušek.*
- 44, 45. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
- 46, 47. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
- 48, 49. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
- 50, 51. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
- 52, 53. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
- 54, 55, 56. Z ognjem in mečem. Zgod. roman. *Podravski.*
57. Spisi Andrejčkovega Jožeta VI.
58. Zaroka o polnoči. Novela. *Basnigoj.*
59. Spisi Andrejčkovega Jožeta VII.
60. " " " VIII.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000076155

COBIS 8

